rebreanu

„...*Ion* își trage originea dintr-o scenă pe care am văzut-o acum vreo trei decenii. Era o zi de început de primăvară. Pămîntul jilav, lipicios. Ieșisem cu o pușcă la porumbei sălbatici. Hoinărind pe coastele dimprejurul satului, am zărit un țăran, îmbrăcat în straie de sărbătoare. El nu mă vedea... Deodată s-a aplecat și a sărutat pămîntul. L-a sărutat ca pe-o ibovnică... Scena m-a uimit și mi s-a întipărit în minte..."

Liviu Rebreanu, *Mărturisiri* (1932)

Vol. I și II lei 10

editura pentru literatură

161

rebreanu

rebreanu

ion

Ilustrația copertei : *I. Olarin*

liviu rebreanu

ion

Roman

GLASUL PĂMÎNTULUI

PREFAȚĂ DE
PAUL GEORGESCU

1967
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Tabel cronologic de *Cornel Regman*

EDIȚIA A III-A

Ediția de față reproduce textul după: Liviu Rebreanu *Ion*, Editura Socec, 1941, confruntată, pentru înlăturarea unor greșeli de tipar, cu ediția apărută în 1920 la Editura „Viața românească".
Notele de subsol aparțin redacției.

PREFAȚĂ

Apariția lui *Ion* (1920) constituie, după o unanimă apreciere, un eveniment capital în dezvoltarea romanului românesc care, prin el, atinge prima dată planul romanului universal. Prozatorii noștri începuseră să fie preocupați de roman încă dinainte de jumătatea secolului trecut, atrași desigur de numeroasele posibilități pe care acesta le oferea prin capacitatea sa de a cuprinde complexitatea unei epoci, luptele filozofice și politice, zbuciumările sufletului etc., dar de abia Nicolae Filimon reușește, cu *Ciocoii vechi și noi*, să întemeieze drepturile artistice ale genului (dacă e într-adevăr un nou gen). *Mara* și *Moara cu noroc* de Slavici și ciclul Comăneștenilor al lui Duiliu Zamfirescu susțin cu succes onoarea romanului românesc într-o perioadă în care, totuși, proza noastră dăduse mari artiști, ca Odobescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, precum și alții, demni de toată stima. Altfel spus, proza noastră a excelat în schițe și amintiri în vreme ce romancierii doreau să înalțe construcții ce nu sînt decît triste grămezi de moloz. Nu e locul să analizăm aici curioasa discrepanță dintre strălucirea prozei artistice și inconsistența marilor construcții epice, cu pomenitele excepții, subliniem doar că *Ion* marchează începutul unei dezvoltări a romanului românesc, remarcabilă prin valoarea și varietatea modalităților ei.

La apariția romanului *Ion* (la a cărui realizare scriitorul lucrase șapte ani încercînd mai multe variante), Liviu Rebreanu

era un tînăr cunoscut doar prin cîteva nuvele, cronici dramatice etc., care nu atrăsese prea mult atenţia literaţilor, deşi volumul *Golanii* conţine lucrări care pot figura oricînd într-o antologie a nuvelei româneşti.

Ion e monografia satului transilvănean dinaintea primului război mondial aşa cum *Răscoala* e monografia satului muntenesc din aceeaşi perioadă dar, dincolo de elementele locale pe care le conţine, *Ion* reprezintă înfăţişarea tipică a satului românesc pînă la Eliberare. Forţa romanului stă în marea putere de tipizare a scriitorului care a aşezat la temelia construcţiei sale dramatica chestiune a pămîntului, problemă ce obseda, de un secol, literatura noastră.

Figura centrală a cărţii e un flăcău voinic, deştept, energic, care suferă de sărăcia lui şi care se crede, prin calităţile enumerate, capabil de o altă soartă. O parte din vechea critică l-a categorisit drept brută, individ şiret, condus de violenţele şi vicleniile instinctului. E drept, cazul lui Ion e greu, dosarul său e încărcat cu păcate, astfel încît părerea aceasta s-a generalizat uşor. Dar procesul merită a fi redeschis tocmai fiindcă, prin puterea de generalizare a autorului, Ion nu e un caz, şi dacă nu e un simbol (cum a intenţionat Rebreanu) e cu siguranţă un tip. După cum se ştie, Ion o seduce pe Ana, pe care n-o iubeşte, pentru a-l sili astfel pe Vasile Baciu, tatăl Anei, să-i dea nu numai fata, ci şi pămîntul, fiindcă Vasile e bogat. Acesta însă nici nu vrea să audă de „sărăntoc" şi vrea s-o mărite cu George, băiat de chiabur. Vina lui Ion, deci, ar consta în faptul că trece peste „glasul iubirii" (el o iubea pe Florica) pentru a asculta de „glasul pămîntului" (cel puţin în prima parte a romanului). E necesar să observăm, însă, că nici ceilalţi (în afară de Ana, care-l iubeşte pe Ion) nu procedează altfel, că tatăl fetei, ca şi părinţii băiatului privesc problema căsătoriei drept o problemă strict economică. De altfel, Vasile Baciu însuşi făcuse în tinereţe ca Ion şi el nu e indignat de procedeu, ca atare, ci de dorinţa lui Ion de a-i lua averea: „*Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune. A avut o viaţă grea şi plină de trudă, dar s-a ţinut totdeauna printre fruntaşi. Părinţii nu i-au dat decît sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată şi urîtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăţia îi deschisese mai mare dragoste de muncă. Rîvna de a agonisi îi puse stăpînire pe suflet.*" De altfel frumoasa Florica îl ia pe George nu pentru că-l iubeşte, ci fiindcă acesta are pămînt. Măritişul Laurei, fata cea mai mare a învăţătorului Herdelea, se ţese în jurul zestrei: ea nu se mărită cu Aurel, pe care-l place, ci cu teologul Pintea, de care rîsese înainte, fiindcă acesta o cere fără zestre: „*Aceasta înseamnă, nici mai mult, nici mai puţin, că Pintea doreşte să ia pe Laura fără zestre.*

— În sfîrşit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestico?!

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lăcrăma dăscăliţa, mestecînd mişcată în tocana ce se perpelea pe foc." După o rezistenţă cu lacrimi, Laura se mărită emoţionată şi devine o soţie model.

Atitudinea lui Ion e aşadar destul de comună, deşi procedeul său era mai original, fără să fie inedit. Violenţa lui e forma pe care o ia, în condiţiile date, o energie exasperată de a nu se fi putut exprima altfel, într-o societate în care totul îl condamna pe Ion la supunere, la acceptare, adică la mizerie. „*Ion nu e însă decît o brută, căreia şiretenia îi ţine loc de deşteptăciune*", afirmă G. Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române*, după ce însă îi absolvise pe Dinu Păturică şi pe Julien Sorel. Condamnarea sa nu e de ordin moral ci, admirînd la Păturică şi Sorel fineţea mijloacelor de parvenire, subtilitatea linguşirii şi rafinamentul cruzimii, îi reproşează lui Ion lipsa de subtilitate în dorinţa de parvenire, cît şi obiectul efortului său: pămîntul, obiect care i se pare prea... terestru. Fără a deschide, la rîndul nostru, proces moral eroilor lui Filimon şi Stendhal am spune doar că un erou nu poate fi judecat în afara condiţiilor sociale obiective în care este pus. Personajul e rezultanta dintre un temperament şi o societate, raportul dintre o energie,

acţionînd în condiţii sociale date, şi o societate anumită. Or, ceea ce caracterizează satul în epoca respectivă este imobilitatea lui socială, anchiloza formelor sociale astfel încît o energie nu se poate manifesta, în vreme ce societatea franceză descrisă de Stendhal (aristocraţia la 1830) sau aceea din *Ciocoii vechi şi noi* (1821), cu toată rigiditatea lor, dădeau mai multe posibilităţi de mişcare, de acţiune, prin structura lor şi mai complicată. De altfel, am greşi, credem, dacă am face din Ion un arivist, dacă l-am judeca în afara mobilului acţiunii sale, pămîntul.

Prin căsătoria sa cu Ana, Ion vrea să obţină pămînt. E vorba de un ideal fundamental care, în condiţiile respective, reprezenta cu mult mai mult decît înavuţirea. Pămîntul, pentru Ion, însemna şi situaţie socială, demnitate umană, posibilitatea de a munci cu folos etc. Atît cei care au văzut în Ion un simplu arivist, dornic de închiaburire, cît şi cei care şi-au închipuit că Ion ar fi simbolul unei mistice chemări a pămîntului, ca atare, au trecut peste analiza concretă a idealului, ca şi asupra cauzelor care l-au determinat. Ion e o energie care nu s-a putut constitui încă în personalitate, încearcă să depăşească starea de mizerie, de inferioritate socială şi morală în care e ţinut. Procedeul însuşi folosit de Ion ne indică, prin particularitatea sa, că ţăranului sărac îi era interzis, practic, orice acces la altă situaţie socială. Autorul insistă asupra faptului că munca, ingeniozitatea — calităţi de care Ion dă dovadă — erau inutile, nu-l puteau sălta din mizerie.

Familia lui Ion trăia în spaima birurilor neîmplinite. Plecînd la coasă, flăcăul îi spune lui taică-su :

„— *Apoi bine... Numai să nu bei banii, că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir — adăogă Ion foarte aşezat.*"

Simion Lungu, pe care Ion îl salută cu un „*Harnic, harnic !*", răspunde încruntat : „*Apoi, ce să facem ?... Muncim, că de aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...*" Despre Ion autorul ne spune în repetate rînduri : „*Era iute şi harnic, ca mă-sa. Unde punea el mîna, punea şi Dumnezeu mila.*" Şi : „*Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare.*" Pentru acest flăcău zdravăn şi harnic, sărăcia, adică lipsa pămîntului, e o permanentă suferinţă şi preocuparea cea mare e cum să-l obţină : „*Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. Veşnic a pizmuit pe cei bogaţi şi veşnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimaşă : trebuie să aibă pămînt mult, trebuie !*" Ideea e subliniată în mai multe rînduri : „*Cu cît trecea vremea, cu atît neliniştea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca şi cînd şi-ar fi pus în gînd să se îmbogăţească într-o clipire, să scape de orice grije şi mai ales de orice rîvnă. Se înfuria că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o roboteală de o vară întreagă pe la alţii, rămînînd chiar în urmă cu pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloţi. Urmînd aşa, nu va ajunge să facă nici un pas înainte.*"

Pentru Ion, Anuţa înseamnă de la început şi cu claritate singura posibilitate de a ieşi din sărăcie : „*Tare-i slăbuţă şi urîţică, săraca de ea !...*" îşi zicea Ion privind-o cum se îndepărtează „*...cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă...*" „*Încremeni aşa un răstimp. Dar deodată îşi reveni, scutură din cap, ca şi cînd s-ar încăpăţîna să-şi lepede o slăbiciune, şi-şi zise aspru : «Mă moleşesc ca o babă neroadă. Parcă n-aş mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las' că-i bună Anuţa !...»*" În mintea lui, Ana este atît de asociată de pămînturile lui Vasile Baciu, încît Ion, cînd se gîndeşte la fată, simte nevoia să vadă pămînturile : „*Trecea deseori, parcă înadins, pe lîngă pămînturile lui Vasile Baciu. Le cîntărea din ochi, se uita dacă sînt bine lucrate şi se supăra cînd vedea că nu sînt toate cum trebuie. Se simţea stăpînul lor şi-şi făcea planuri cum va arăta fîneaţa cutare, iar cutare porumbişte cum va semăna-o cu trifoi...*" Există în carte şi cîteva pasaje, din fericire puţine, în care Ion e arătat într-o comuniune lirică, sentimentală, cu pămîntul. S-a făcut mult caz de cele patru rînduri în care Ion sărută, pătimaş, pămîntul. Asemenea pasaje, însă, nu se situează pe linia realistă, a observaţiei atente a realităţii, pe care se află

cartea, ci sînt vibrații lirice ale autorului, nu ale lui Ion, al cărui caracter se refuză unor asemenea înduioșări livrești.

Important, pentru noi, e mai puțin destinul individual al lui Ion, soluția lui personală, cît tipicitatea lui, care constă atît în mobilurile sociale care-l împing la acțiune, cît și în idealul său determinat social-istoric. Ion nu e, cum s-a spus, un instinct, ci o energie care nu se poate afirma în limitele rigide ale colectivității sale. Sfîrșitul său tragic este, în esență, expresia caracterului său, sugestia finalului necesar violent pentru un dinamism care întîlnește peste tot bariere. Lovitura ucigașă a gelosului George este particularizarea unui destin căci, dacă Ion ar fi renunțat la Florica, el ar fi jinduit cu siguranță altceva, un alt „bun oprit", în acea lume a interdicțiilor. Mobilul fundamental este mizeria, cu implicațiile ei sociale și psihologice, iar scopul, *pămîntul*, înseamnă și avere, dar și demnitate socială, realizare personală etc. Într-o lume în care toate valorile au prețul lor în iugăre, un tînăr capabil și energic nu poate tinde decît către iugăre, pămîntul fiind măsura tuturor lucrurilor. Fără pămînt, un om însemna, atunci și acolo, nimic, din nici un punct de vedere, indiferent de calitățile sale. Or, Ion nu poate accepta să fie nimic. E drept că bătrînul Moromete, eroul lui Marin Preda, cinstește alte valori mai presus de pămînt dar, spre a-l aprecia lucid, el trebuie mai întîi să-l aibă : „sărăntoc", Ilie Moromete n-ar putea fi filozof. Socialmente, ca și literar, de altfel, *Moromeții* reprezintă un stadiu avansat dar, pentru a experimenta lipsa de trăinicie a acestei valori, erau necesare zbaterea dramatică a lui Ion, ridicarea săracilor din *Răscoala*.

Satul e un mare mecanism care între seceriș și semănat își epuizează traiectoria, faptele și semnificațiile. Rigiditatea unei societăți conservatoare creează o mecanică a cotidianului, o uniformitate a pasiunilor rezolvate în ceremonie. Hora cu violențele ei sintetizează momentul erotic, așa cum ceremonia complicată a nunții consemnează social un tîrg economic. În familia Herdelea, hora a fost înlocuită de bal, nunta se face la restaurantul din Armadia, dar caracterul ciclic al pasiunilor nu se

modifică. Măritată, Laura reia viața d-nei Herdelea și îi ghicim viața viitoare fără surprize. Diferitele femei pe care le întîlnim în roman figurează momente ale aceluiași circuit. Mecanica vieții e descrisă cu o remarcabilă precizie și cu folosirea admirabilă a amănuntului, sugerîndu-se că mecanica psihologică este condiționată de scleroza socială.

Prin arta compoziției în acest roman înțelegem marea pricepere a scriitorului de a ne da, din toate planurile vieții rurale, atît doar cît să înțelegem întreaga desfășurare a evenimentelor ; în realitate, toate scenele, toate momentele înfățișate constituie momente ale unui ansamblu. Cînd cititorul, tulburat, închide această carte, el înțelege că se află în fața unei prezentări complete a satului românesc dinainte de Eliberare, că nimic important nu lipsește, că nimic nu a fost spus inutil, iar tot ceea ce nu este spus poate fi ușor dedus, se constituie ca imagine în mintea noastră fiindcă scriitorul ne-a dat toate elementele necesare. Arta construcției, încă o dată, nu e chestiune de abilitate, de meșteșug, ci de concepție. Scriind, Rebreanu a avut viziunea întregului, alegînd de pe toate planurile momentele esențiale, astfel încît, ca ansamblu, romanul depășește în valoare însumarea momentelor, așa cum un organism nu este simpla aglomerare a părților, ci totalitatea lor, într-o funcțiune unică. Altfel spus, romanul lui Rebreanu reușește să ne dea sugestia vieții.

Este drept, lucrul s-a spus, că autorul n-a reușit să găsească soluția problemei nici în *Ion*, nici în *Răscoala*. Este limita realismului critic. Alți autori — Marin Preda în *Moromeții*, Titus Popovici în *Setea* — au reluat problema, în perspectiva revoluționară. Dar este atîta adevăr al vieții în *Ion*, încît orice cititor avizat își dă seama că acel mecanism social care încătușa orice energie, care reducea viața la o tristă monotonie, nu putea să nu fie sfărîmat împreună cu clasele sociale care-l generaseră. Nu putem, în încheiere, să nu reproducem frumoasa caracterizare a lui G. Călinescu, din opera citată : „Ion *e opera unui poet epic care cîntă cu solemnitate condițiile generale ale vieții, nașterea, nunta, moartea. Romanul e făcut din cînturi,*

vădit cadențate în stilul marilor epopei...“ „Hora în sat, bătaia între flăcăi, tocmeala pentru zestre, nunta țărănească și nunta învățătorească, nașterea la cîmp a copilului Anei, moartea bătrînului Dumitru Moarcăș, spînzurarea cîrciumarului și a Anei, sînt momente din calendarul sempitern al satului, mișcătoare prin calitatea lor elementară. Ion *e un poem epic, solemn ca un fluviu american, o capodoperă de măreție liniștită.“*

PAUL GEORGESCU

TABEL CRONOLOGIC

1885 *„Sînt născut într-o noapte — 27 noiembrie 1885 — cînd Pămîntul s-a întîlnit cu resturile cometei Bialla. În această noapte a fost cea mai formidabilă ploaie de stele. Îmi spunea tata că stătea pe prispă și că ploua cu stele cu adevărat așa cum plouă cu apă.“*

Locul nașterii : satul Tîrlișua, din fostul județ Someș (azi raionul Beclean, regiunea Cluj), unde tatăl său, Vasile Rebreanu, era învățător. Este primul născut din cei 14 copii ai învățătorului. Vasile Rebreanu (1863—1914) se trăgea dintr-o familie țărănească, din satul Chiuza (azi raionul Beclean). A făcut primele patru clase de liceu la Năsăud, unde a fost coleg de clasă și de bancă cu George Coșbuc. A trecut apoi la școala pedagogică — „preparandia“ — din Gherla, ieșind învățător. În anul 1884 se căsătorește cu Ludovica Duganu din Beclean. Funcționează, pînă la pensionare (1910), în diferite sate de pe valea Someșului : Lăpușul Unguresc, Tîrlișua, Maieru, Prislop. În ultimii ani se stabilește cu familia la Năsăud.

„Tata făcea un fel de literatură populară, aduna povești, strigături, cimilituri, a fost un folclorist

cum de altfel erau pe vremea aceea mai toţi învăţătorii din Ardeal."

1888 Familia Rebreanu se mută la Maieru, comună situată între Sîngiorz şi Rodna. Prima aducere-aminte a scriitorului se leagă chiar de acest eveniment. Avea atunci doi ani şi jumătate. *„De satul Maieru se leagă pe urmă primele impresii care au lăsat urme ce nu se pot şterge în toate domeniile percepţiei şi ale conştiinţei... În Maieru am trăit cele mai frumoase şi mai fericite zile ale vieţii mele."* Aici funcţionează Vasile Rebreanu pînă în anul 1899.

1891—1895 Urmează şcoala elementară la Maieru. *„Cele dintîi plăceri ale slovei tipărite şi ale ştiinţei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat,* Poveştile ardeleneşti *ale lui Ioan Pop-Reteganul, vreo cinci volume"...*

1895—1900 Se înscrie la Gimnaziul (liceul) grănicieresc din Năsăud, unde face primele două clase gimnaziale, după care trece la liceul german din Bistriţa, unde absolvă următoarele trei clase. Din aceşti ani datează primele sale încercări literare, în limbile română şi germană.

1900—1903 Greutăţile tot mai mari îl determină pe învăţătorul Rebreanu (de curînd mutat în Prislop) să ceară admiterea ca bursier a fiului său Rebréan Olivér în clasa I a unei şcoli reale superioare de honvezi (un fel de liceu militar). Cererea este acceptată, iar elevul, repartizat la şcoala din Şopron, ai cărei trei ani de studiu îi termină cu „distincţie simplă" în 1903.

1903—1906 „După terminarea liceului, fiindcă nu puteam urma medicina, care mi-a fost dragă, a trebuit să aleg între singurele două cariere pe care le puteam urma fără nici un sprijin material de-acasă : preoţia şi armata. Am ales pe a doua pentru că mi s-a părut atunci mai compatibilă cu pasiunea scrisului, care mă ispitea de mult." De aceea, în toamna anului 1903 intră ca bursier de stat la Academia militară „Ludovic" din Budapesta. La terminarea anului III este înaintat sublocotenent (1 sept. 1906). În toţi aceşti ani frecventează asiduu teatrul, traduce în limba maghiară piese străine şi chiar compune lucrări dramatice, încercînd să le plaseze, fără succes, pe la diversele teatre budapestane.

1906—1907 Ofiţer de infanterie, este repartizat la Regimentul 2 Honvezi din Gyula. În acest oraş de garnizoană îşi continuă activitatea preferată : lectura şi scrisul. Citeşte, în traduceri maghiare sau germane, pe clasicii literaturii universale şi îndeosebi pe ruşi (Tolstoi, Gogol, Dostoievski etc.) făcîndu-şi însemnări şi extrase. Dintre scriitorii maghiari, preferinţele sale merg spre Mikszáth Kálmán, de a cărui influenţă se resimt primele sale producţii epice. Tot acum compune în limba maghiară un ciclu de schiţe cu subiect din viaţa cazonă, dintre care o parte vor fi transpuse mai tîrziu în româneşte şi publicate.

1908 În februarie demisionează din armată şi se întoarce între ai săi, la Prislop, unde se îndeletniceşte îndeosebi cu traducerile şi de unde trimite

revistelor primele sale încercări epice în românește. După cîteva insuccese, i se publică în *Luceafărul* din Sibiu (1 noiembrie) schița *Codrea (Glasul inimii)*, inspirată din realitatea satului.

Ajutor de notar, pentru scurtă vreme, în Nimigea Ungurească, unde scrie nuvela *Ofilire*, apărută de asemenea în *Luceafărul* (15 decembrie).

Lectură intensă din scriitorii munteni și moldoveni (predilecție pentru Creangă), cu scopul de a-și îmbogăți și perfecționa limba, încărcată de regionalisme și germanisme.

Din această perioadă datează nuvela *Rușinea* care conține în nucleu conflictul viitorului roman *Ion*.

Se documentează din revistele și publicațiile românești asupra stărilor de lucruri din România și mai ales asupra răscoalelor țărănești. Acum se înfiripă ideea închegării unei vaste epopei a satului românesc, care să zugrăvească deopotrivă realitățile sociale ale Transilvaniei și ale României burghezo-moșierești.

Nutrește intenția de a se stabili la București, împărtășindu-i-o și lui Coșbuc, care-i vizitase familia în cursul verii.

1909 Începe traducerea romanului *Război și pace* de Tolstoi. Spre sfîrșitul lui februarie avea traduse (prin intermediu german) primele două capitole ale romanului (vreo 160 de pagini). Contactul cu opera marelui romancier rus îl

stimulează să studieze mai temeinic viața propriului său popor, firea, traiul, obiceiurile, limba țăranilor *„mai curată decît a «inteligenței»"*.

În primăvară intră ca ajutor de notar în comuna Măgura-Ilvei, unde rămîne pînă la începutul lui octombrie. În cîteva luni notează și strînge un bogat material de viață care, adăugat la ceea ce cunoștea din Prislop și din amintirile copilăriei la Maieru, va constitui zestrea de observații de la temelia romanului *Ion*.

Continuă colaborarea la *Luceafărul* cu nuvela *Răfuiala* și tot într-o revistă sibiană *(Țara noastră)* publică traducerea poemului lui Gorki, *Cîntecul șoimului*.

Cu gîndul de a trece în România, participă la lucrările Adunării Generale a Astrei, care se țin la Sibiu între 12 și 14 octombrie. La despărțirea de ai săi, tatăl îi urează : *„Să ajungi cît Coșbuc de mare !"* La Sibiu cunoaște pe Octavian Goga și pe Ion Agîrbiceanu, iar dintre invitați, pe Emil Gîrleanu, Victor Eftimiu, Cincinat Pavelescu ș.a. Ajutat de aceștia, trece frontiera și ajunge în București. Este sprijinit de criticul Mihail Dragomirescu, directorul revistei *Convorbiri critice*, unde i se publică în toamna aceluiași an povestirea *Volbura dragostei (Cîntecul iubirii)*.

Pentru viitorul romancier începe o grea epocă de privațiuni și salahorie prost remunerată prin diverse redacții de ziare și reviste *(Ordinea, Falanga, Convorbiri critice)*.

1910 Încurcături cu autoritățile, la intervenția guvernului austro-ungar. Arestat, este extrădat, ținut închis cîteva luni (întîi la Văcărești, apoi la închisoarea din Gyula). După lămurirea situației este pus în libertate. În drum spre București, se abate și pe la Năsăud. În perioada detențiunii și imediat după aceea traduce cîteva povestiri de Maxim Gorki. Tot acum scrie nuvelele *Culcușul* și *Golanii*, care apar în *Convorbiri critice* și proiectează în linii mari *Zestrea* — viitorul roman, *Ion*, plecînd de la datele mai vechi ale nuvelei *Rușinea*. Proiectul inițial se îmbogățește cu *„ideea de a completa simpla ceartă între țărani pentru pămînt... cu o acțiune secundară, cînd paralelă și cînd împletită cu cea principală, din viața păturilor intelectuale ardelene"*. Începînd din acest an (manuscrisul e datat 11 VIII 1910), Rebreanu va nota mereu, din timp în timp, în caietul cuprinzînd schița conflictului. Din acest an datează și nuvelele *Proștii* și *Dintele*, publicate în *Convorbiri critice*. Proiectează de asemenea o piesă cu titlul *Țăranii*, cu subiect din răscoalele țărănești, pentru care întreprinde o documentare amănunțită, cercetînd mai ales presa vremii.

Se căsătorește cu Fanny Rădulescu (n. 1888), originară din Pitești, viitoare actriță a Teatrului Național din București, care va debuta în anul 1911 la Teatrul Național din Craiova. Sora ei se va căsători cu dramaturgul Mihail Sorbul. Împreună cu acesta, Rebreanu face să

apară, între 15 septembrie 1910 și ianuarie 1911, revista teatrală *Scena*.

1911 Dintr-o scrisoare a lui Emil Gîrleanu (datată 1911) : *„L-am văzut aseară pe Rebreanu foarte abătut. Îl dă afară din casă și n-are unde sta, nici 5 parale măcar. Ia-l te rog tu, 2—3 zile, să doarmă la tine și la întoarcerea mea îi voi face vreun rost."*

Este numit secretar literar la Teatrul Național din Craiova, sub directoratul lui Emil Gîrleanu.

1911—1913 Colaborări cu schițe și nuvele la : *Viața românească*, *Luceafărul*, *Cosînzeana* (Orăștie), *Flacăra*, *Universul literar* etc. Cronici dramatice și articole în *Ramuri* (Craiova), *Rampa* (al cărei redactor devenise din 1912) etc.

Apare la Orăștie primul volum de proză al lui Rebreanu : *Frămîntări* (1912), cuprinzînd majoritatea schițelor și nuvelelor publicate în reviste pînă în anul 1911.

Anul 1913 (martie) este indicat de romancier ca perioadă cînd încearcă o primă redactare a romanului *Zestrea*, pe baza însemnărilor pe care și le făcuse vreme de cîțiva ani. Nemulțumit de rezultat, se hotărăște să stabilească și mai amănunțit planul romanului, distribuția pe capitole și subcapitole a materialului și numai după aceea să reînceapă redactarea.

Tot în această epocă îl frămîntă iar ideea unei piese, *„Răscoala*, dramă în patru acte" cu su-

biect din răscoalele țărănești din 1907. Din astfel de încercări se cristalizează ideea unui amplu roman despre răscoale. O primă schiță de plan a viitorului roman datează din această perioadă.

1914 Devine secretar al Societății Scriitorilor Români.

1916—1917 Apar volumele de nuvele și schițe *Golanii* și *Mărturisire.*

Colaborează la *Universul literar* unde susține cronica dramatică și unde, cu un an înainte, publicase traduceri din nuvelele lui Cehov.

Apare volumul *Gura femeii* cuprinzînd traduceri din nuvelele și schițele lui Cehov. După Tolstoi și Gorki, Cehov și Dostoievski sînt maeștrii care au îndrumat pașii lui Rebreanu în creație.

„Curînd după intrarea României în război în august 1916, cînd în mai fiecare noapte bătea într-o dungă clopotul Mitropoliei, vestind aeroplane sau Zeppeline dușmane, într-o asemenea noapte am reluat Zestrea, *s-o scriu din nou... Noaptea aceea cu primejdii de alarmă a fost poate cea mai fecundă din viața mea... Mai mult : ritmul și tonul întregului roman în noaptea aceea s-au creat.“* După o muncă intensă de aproape un an, la 14 august 1917, romancierul isprăvește această a doua versiune. Tot acum schimbă și titlul romanului, din *Zestrea,*

în *Ion*: *„După o pauză numai de cîteva luni, m-am hotărît să mai transcriu o dată textul, pentru tipar.“* Operația lucrului pe text va dura însă destulă vreme, pînă în pragul tipăririi romanului, în anul 1920.

Rămas în timpul ocupației germane în București, colaborează cu articole despre teatru la revista *Scena*, condusă de scriitorul A. de Herz.

1918 La 26 aprilie 1918 încetează din viață în București George Coșbuc. Rebreanu semnează în ziarul *Lumina* articolul *George Coșbuc.*

An de grele încercări pentru scriitor. Denunțat, este arestat de autoritățile de ocupație austriece ca nesupus la mobilizare. Scapă de sub escortă și după multe peripeții reușește să ajungă în Moldova. La Iași este tratat cu neîncredere, pentru că în perioada neutralității s-a ținut deoparte de agitația războinică, iar după retragerea în Moldova a rămas în teritoriul ocupat. Scriitorul a găsit de cuviință să se disculpe public prin mijlocirea unei cărți. Începută în decembrie 1918, la Iași, cartea, intitulată *Calvarul*, e terminată în martie 1919.

Într-o astfel de stare de spirit, Rebreanu atacă epic drama românului din Transilvania adus de împrejurări să lupte împotriva fraților săi. Scrie nuvela *Catastrofa* (bazată pe un asemenea conflict) și se gîndește să reia subiectul într-un roman, *Pădurea spînzuraților.* Ideea acestuia i-a sugerat-o vederea unei fotografii înfățișînd un sinistru episod al războiului : 300 de cadeți cehi spînzurați într-o pădure de autoritățile militare austro-ungare pentru că au refuzat să plece pe front.

1919 Prin februarie începe lucrul la *Pădurea spînzuraţilor*. Scrisul merge anevoie, pentru că în acel moment scriitorul nu dispunea decît de *„un subiect* cerebral, *în care toată desfăşurarea se înfiripa de asemenea pe date cerebrale"*. Pe la mijlocul lui mai întrerupe lucrul, la auzul veştii, care-l zguduie, că fratele său Emil, ofiţer în armata austro-ungară, a fost spînzurat în urmă cu doi ani, la 14 mai 1917, la Ghimeş, pentru că a vrut să treacă linia frontului la români: *„Fără tragedia fratelui meu* — Pădurea spînzuraţilor *sau n-ar fi ieşit de loc, sau ar fi avut o înfăţişare anemică, livrescă, precum au toate cărţile ticluite din cap, la birou, lipsite de seva vie şi înviorătoare pe care numai experienţa vieţii o zămisleşte în sufletul creatorului."*

Peste vară merge în Ardeal, la ai săi, stabiliţi între timp la Beclean. Revede vechile locuri şi ia contact cu oamenii care l-au cunoscut îndeaproape pe Emil. Citeşte scrisorile acestuia de pe front, reconstituind astfel detaliu cu detaliu toată viaţa fratelui său.

Întors la Bucureşti în august, reia lucrul la roman, dar după puţină vreme îl întrerupe din nou pentru o perioadă de doi ani.

Începe seria de cronici dramatice în revista *Sburătorul* condusă de Eugen Lovinescu. Între 1919—1921 va publica aici peste 60 de cronici şi articole despre teatru, precum şi unele povestiri.

Director încă din 1918 al colecţiei de popularizare „Scriitori celebri". În cadrul acesteia, tipăreşte în 1919 traducerea revizuită a povestirii *Douăzeci şi şase şi una* de Maxim Gorki, care-l preocupase şi în urmă cu zece ani, pe cînd se găsea în închisoarea din Gyula. Caldă prezentare a umanismului gorkian, în nota introductivă. În aceeaşi colecţie, cu un an mai înainte, Rebreanu publicase nuvela *De ce?* de Lev Tolstoi, sub titlul *Revoluţionarul*, tradusă tot de el.

Apare *Cadrilul*, comedie în trei acte, prezentată în premieră la Teatrul Naţional din Bucureşti în ziua de 29 decembrie.

Apare naraţiunea cu elemente autobiografice *Calvarul*.

Apare volumul de nuvele şi schiţe *Răfuiala*, care cuprinde pe lîngă unele bucăţi mai vechi şi cîteva necuprinse în volume.

1920 Apare în Editura *Viaţa românească*, romanul *Ion*, în două volume. Cartea s-a bucurat de primirea excepţională a publicului, trebuind să fie reeditată după un an. Ample cronici elogioase i-au fost consacrate de îndată în principalele reviste. N-au lipsit însă nici împotrivirile.

În cadrul romanului românesc, *Ion* este cea dintîi realizare monumentală, deplin obiectivă, care-şi propune investigarea unui mediu social pe toată întinderea sa. I-au urmat: *Baltagul* (1928) şi marile epopei istorice ale lui Mihail Sadoveanu, *Concert din muzică de Bach* (1927) şi *Drumul ascuns* (1932) de Hortensia Papadat-Bengescu, imagini ale vieţii marii burghezii româneşti surprinsă în plin proces de descompunere, *Patul lui Procust* (1932)

de Camil Petrescu, înfățișînd drama intelectualului u-
mân în societatea burgheză, *Enigma Otiliei* (1938) el
G. Călinescu, *Sfîrșit de veac în București* (1944) de Ion
Marin Sadoveanu etc.

Imagine amplă și complexă a vieții sociale și naționale din Transilvania de dinainte de unire, *Ion* a fost precedat în literatura noastră de alte două opere însemnate : *Mara* (1906) de Ioan Slavici și *Arhanghelii* (1914) de Ion Agîrbiceanu.

Ca roman al vieții țărănești și al psihologiei țărănimii observată într-o anumită etapă istorică, *Ion* a fost de asemenea anticipat de nuvelistica lui Slavici și Agîrbiceanu, contribuind la rîndul său la maturizarea nuvelisticii lui Pavel Dan (*Urcan bătrînul*, *Înmormîntarea lui Urcan bătrînul*, 1934), precum și la formarea ca romancier al vieții satului a tînărului prozator Titus Popovici (*Setea*, 1958).

Țărănimea în cadrul orînduirii capitaliste a constituit, înainte de Rebreanu, obiectul de studiu pentru o seamă de mari scriitori realiști ai literaturii universale : Balzac (*Țăranii*, 1844), Zola (*Pămîntul*, 1888), Lev Tolstoi (*Cazacii*), Cehov (*Țăranii*), polonezul Vladislav Reymont (*Țăranii*, 1904—1909) etc.

Apare, în revista *Sburătorul*, nuvela *Ițic Ștrul dezertor*, puternică și patetică demascare a naționalismului șovin și a ororilor războiului imperialist.

1921—1922 Iese de sub tipar volumul *Trei nuvele*, cuprinzînd nuvelistica inspirată din tragedia războiului : *Ițic Ștrul dezertor*, *Catastrofa* și *Hora morții*.

Solicitat să colaboreze la *Viața românească*, susține vreme de doi ani cronica dramatică.

Intenționînd să reia lucrul la *Pădurea spînzuraților*, pleacă în vara anului 1921 la Ghimeș, pentru a cerceta împrejurările uciderii fratelui său, a vorbi cu oamenii care l-au cunoscut în ultimele luni de viață și a descoperi locul unde a fost îngropat.

La 15 decembrie 1921 se apucă pentru a treia oară să scrie romanul, după ce în prealabil sistematizează întreg materialul adunat și schițează cîteva planuri ale operei.

La 27 iunie 1922 termină de scris *Pădurea spînzuraților*, care apare cîteva luni mai tîrziu.

Împreună cu Mihail Sadoveanu (*Strada Lăpușneanu*, 1921), Rebreanu inaugurează cu acest roman o linie tematică bogat reprezentată în epica românească realist-critică : tragedia primului război mondial (Hortensia Papadat-Bengescu, *Balaurul*, 1923 ; Cezar Petrescu, *Întunecare*, 1928 ; Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, 1930 ; Ion Agîrbiceanu, *Vremuri și oameni*, 1943 etc.). Tema a fost tratată și în răsunătoare opere ale literaturii universale : Henri Barbusse, *Focul*, 1916 ; Roland Dorgelès, *Crucile de lemn*, 1919 ; John Dos Passos, *Trei soldați*, 1921 ; Konstantin Fedin, *Orașe și ani*, 1924 ; Ernest Hemingway, *Adio, arme !*, 1929 etc.

1923 Apare *Plicul*, comedie în trei acte, scrisă între 27 iulie și 25 august 1921. Piesa a fost reprezentată la 12 aprilie 1923 pe scena Teatrului Național din București. Cronici dramatice despre spectacol semnate de Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu etc.

Serie de cronici dramatice în ziarul *România*, începînd din anul 1923 pînă în 1925.

Ales vicepreşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

1924 Conduce revista săptămînală de informaţie literară *Mişcarea literară*, care apare de la 15 noiembrie 1924 pînă la 17 octombrie 1925. Printre colaboratori se numără : Tudor Vianu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Felix Aderca, Anton Holban, Camil Baltazar, Mihail Sorbul ş.a.

1925 Apare romanul *Adam şi Eva*, povestea „*celor şapte vieţi ale unei singure perechi de oameni, în timp şi spaţiu*" ; punctul de plecare al cărţii a fost un episod trăit de autor în 1918, la Iaşi.

Este ales pentru întîia oară preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

1926 Apare comedia în trei acte *Apostolii*, scrisă între 4 iulie şi 24 octombrie 1925. La 17 martie 1926 are loc şi premiera spectacolului, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti.

Răspunzînd unei anchete a revistei *Ideea europeană*, Rebreanu îşi formulează crezul artistic *(Cred)*. Ostil estetismului şi formalismului, scriitorul preţuieşte mai presus de toate adevărul vieţii şi atribuie artei o înaltă misiune etică : ea trebuie să-l înalţe pe om, „să-l facă mai om".

Reia proiectul romanului *Răscoala*, al cărui plan îl schiţează. În prealabil se documentează prin părţile Argeşului, alese ca loc al acţiunii.

1927 Este ales cetăţean de onoare al comunei Maieru şi împroprietărit cu un loc de casă în vatra satului.

În vara aceluiaşi an stă cîteva luni la Maieru. La 9 iulie începe o primă redactare a romanului *Răscoala*, ajungînd să scrie în trei săptămîni 150 de pagini. Întrerupe însă lucrul pe care-l va relua abia în 1930.

Apare volumul de nuvele şi schiţe *Cuibul visurilor*, cuprinzînd producţia nuvelistică a ultimilor opt ani.

Este ales pentru a doua oară preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români, iar în anul următor, reales.

Apare romanul *Ciuleandra*, tratare epică a unui caz de psihopatie.

1928 Apare în traducere cehă romanul *Pădurea spînzuraţilor*. În anii următori, romanul va mai fi tradus în limbile : engleză (1930), italiană (1930), franceză (1932), germană (1932), turcă (1942), spaniolă (1944), portugheză (1945), finlandeză (1946), maghiară (1957), rusă (1959).

În decembrie este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti. În discursul inaugural anunţă că va lupta pentru însănătoşirea repertoriului, prin înlăturarea pieselor bulevardiere.

În revista *Cugetul liber* din februarie-martie 1928 apare articolul lui Lotar Rădăceanu *Intre romanul social şi romanul de salon*, care se

ocupă de *Ciuleandra* şi *Adam şi Eva*, semnalînd ivirea unei „crize de dezvoltare“ în evoluţia scriitorului. Autorul îl îndeamnă pe Rebreanu să continue linia romanului social.

Întrebat asupra preferinţelor sale literare, Rebreanu numeşte o serie de scriitori germani şi englezi : Thomas Mann, Döblin, Hardy, Galsworthy şi Conrad. „*Preferinţele mele toate merg însă către Conrad... Cred că pe Conrad l-am citit în întregime.*“

1929 Apare romanul *Crăişorul*, evocare romanţată a răscoalei lui Horia.

Apare în traducere cehă romanul *Ion*. Romanul va mai fi tradus în limbile : italiană (1930), polonă (1932), germană (1941), slovacă (1943), croată (1943), franceză (1946), maghiară (1960) etc.

Laureat cu premiul naţional pentru proză.

1930 Conduce Direcţia pentru educaţia poporului (un fel de subsecretariat de stat), „organ centralizator şi coordonator“ al eforturilor de culturalizare în regimul trecut, în fond, instituţie birocratică şi bugetivoră la dispoziţia clientelei politice. Intenţiile lui Rebreanu, poate bune, n-au apucat să se concretizeze. În urma intrigilor, este nevoit să plece.

În vara aceluiaşi an reîncepe lucrul la *Răscoala*.

1931 Ţine o conferinţă despre *Coşbuc*, care cuprinde numeroase elemente autobiografice.

Continuă să lucreze la *Răscoala* începînd din vară. În cursul iernii termină prima redactare completă a romanului.

Revista *Vremea* publică interviul luat de Al. Sahia lui Liviu Rebreanu. Obiectul convorbirii e situaţia social-politică gravă : criza economică era în toi ; mizeria maselor, de nedescris, iar atitudinea progresistă, suspectată de oficialitatea statului burghez.

Plănuieşte să scrie un roman din mediul scriitorilor şi al ziariştilor. Acest roman e *Gorila*, apărut şapte ani mai tîrziu, conceput deocamdată ca satiră a arivismului politic. Sub influenţa asalturilor reacţiunii pe plan local şi internaţional, romancierul îşi modifică treptat vederile, cartea ajungînd să fie o satiră a partidelor politice apreciate din unghiul dictaturii fasciste.

Apare volumul cu impresii de călătorie *Metropole* (Berlin, Roma, Paris).

1932 Scoate la Bucureşti revista *România literară*, care apare de la 20 februarie 1932 pînă la 6 ianuarie 1934. Dintre colaboratori fac parte : Gala Galaction, E. Lovinescu, Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, G. Călinescu, Al. Philippide, Mihail Sebastian, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Emil Botta ş.a. Secretarul de redacţie al revistei este poetul Camil Baltazar.

Redactează conferinţa-răspuns la ancheta Institutului de literatură de pe lîngă Facultatea de

litere din București. A apărut mai întîi în *Vremea*, apoi în *Revista Fundațiilor*, 1940, sub titlul *Mărturisiri* și în volumul *Amalgam* (1943). Cuprinde o explicare a genezei primelor trei romane. De altfel, scriitorul a împărtășit totdeauna bucuros numeroșilor săi anchetatori literari amănunte cu privire la creația sa și la convingerile sale estetice.

Din aprilie pînă toamna tîrziu lucrează neîntrerupt la *Răscoala*.

Către sfîrșitul anului romanul apare în librării.

Răscoala e prima operă de amploare consacrată răscoalelor țărănești.

După Rebreanu, vor ataca subiectul și alți scriitori: Cezar Petrescu *(1907)*, Pavel Dan *(Iobagii* — despre răscoala lui Horia), iar după 23 august 1944, Tudor Arghezi *(1907)*, Z. Stancu *(Desculț)*, V. Em. Galan *(Zorii robilor)*.

1934 Apare romanul *Jar*. *„Subiectul acestui roman îl port în cap încă din 1931."*

O curioasă anchetă printre scriitori a revistei *Azi: Ce rămîne din Liviu Rebreanu?* Majoritatea celor întrebați (E. Lovinescu, Camil Petrescu, Al Philippide, Cicerone Theodorescu, Petru Comarnescu etc.) sînt de acord să recunoască merite durabile romanelor *Ion*, *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala*, așezate în ordinea procentajelor atribuite.

1935 Ține în sala Dalles o conferință despre scriitorul polonez *Reymont*.

Este sărbătorit cu prilejul împlinirii vîrstei de 50 de ani. Publicațiile progresiste salută cu căldură evenimentul. Revista *Cuvîntul liber* consacră lui Rebreanu numărul din 30 noiembrie. Între alții, Al. Sahia scoate în evidență meritul scriitorului de a se fi apropiat de social, de frămîntările largi și profunde ale țărănimii noastre obidite. *„Astfel el* (Rebreanu) *a putut să imprime tragismul epocii, țipetele clipei pe care o trăim"*. În final, Sahia adresează scriitorului chemarea la acțiune împotriva fascismului.

1938 Apare romanul *Gorila*, expresie a derutei ideologice și politice a scriitorului, într-un moment cînd ideologiile reacționare se aflau în ofensivă.

În *Viața românească* din decembrie 1938, Ilie Constantinovschi publică articolul *De la „Răscoala" la „Gorila". Evoluția literară a d-lui Liviu Rebreanu*, în care întreprinde o analiză detaliată a evoluției ideilor și scrisului lui Rebreanu.

1940 Apare romanul *Amîndoi*.

Ales membru al Academiei Române, rostește discursul de recepție *Lauda țăranului român* în ședința publică solemnă din ziua de 29 mai 1940.

Ține la Academie comunicarea *Centenarul nuvelei românești*, vorbind despre *Alexandru Lăpușneanu* de Costache Negruzzi, iar un an mai tîrziu rostește, la radio, conferința *„O scrisoare pierdută"*.

1942 Apare în traducere germană romanul *Răscoala*. În anii următori romanul a mai fost tradus în limbile: maghiară (1945), franceză (1957), sîrbă (1958), chineză (1959).

1943 Apare volumul *Amalgam*, care cuprinde o selecţie de articole, studii, conferinţe şi cronici dramatice.

1941—1944 Director al Teatrului Naţional din Bucureşti. Dintre iniţiativele valoroase ale noii direcţii trebuie semnalată crearea Studioului, scenă paralelă a Teatrului Naţional, destinată a fi o şcoală şi un laborator artistic.

Conduce cotidianul *Viaţa*, unul din organele de presă oficiale ale regimului, devenind implicit, în felul acesta, un sprijinitor şi propagandist al odioasei dictaturi antonesciene.

1944 Boala, ale cărei prime semne apăruseră cu un an înainte, se agravează tot mai mult. În ultimele luni de viaţă, Rebreanu se retrăsese în casa de la Valea-Mare din apropierea Piteştiului. Aici se stinge din viaţă la 1 septembrie, într-o zi de vineri. Erau în preajma lui soţia, fiica şi bătrînul scriitor Dauş. La auzul veştii, o unitate militară din Piteşti se îngrijeşte să rînduiască garda de onoare. A fost înmormîntat în ziua de 3 septembrie. Două luni mai tîrziu a avut loc deshumarea, după care rămăşiţele pămînteşti au fost transportate la Bucureşti şi îngropate la cimitirul Bellu.

CORNEL REGMAN

Dragei mele Fanny

L. R.

GLASUL PĂMÎNTULUI

Capitolul I

ÎNCEPUTUL

1

Din şoseaua ce vine de la Cîrlibaba, întovărăşind Someşul cînd în dreapta, cînd în stînga, pînă la Cluj şi chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece rîul peste podul bătrîn de lemn, acoperit cu şindrilă mucegăită, spintecă satul Jidoviţa şi aleargă spre Bistriţa, unde se pierde în cealaltă şosea naţională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului.

Lăsînd Jidoviţa, drumul urcă întîi anevoie pînă ce-şi face loc printre dealurile strîmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii-Domneşti, mai poposind puţin la Cişmeaua-Mortului, unde picură veşnic apă de izvor răcoritoare, apoi coteşte brusc pe sub Rîpele-Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline.

La marginea satului te întîmpină din stînga o cruce strîmbă pe care e răstignit un Hristos cu faţa spălăcită de ploi şi cu o cununiţă de flori veştede agă-

ţată de picioare. Suflă o adiere uşoară, şi Hristos îşi tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mîncat de carii şi înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpuşeala ce pluteşte în văzduh ţese o tăcere năbuşitoare. Doar în răstimpuri fîşie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstrui se opinteşte să se înalţe dintre crengile pomilor, se bălăbăneşte ca o matahală ameţită şi se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceaţă cenuşie.

În mijlocul drumului picoteşte cîinele învăţătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschişi, suflînd greu. O pisică albă ca laptele vine în vîrful picioarelor, ferindu-se să nu-şi murdărească lăbuţele prin praful uliţei, zăreşte cîinele, stă puţin pe gînduri, apoi iuţeşte paşii şi se furişează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învăţătorului este cea dintîi, tăiată adînc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu uşa spre uliţă şi cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare şi dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul uşii, unde se spală dimineaţa învăţătorul, iar după-amiază, cînd a isprăvit treburile casei, d-na Herdelea, străjuieşte o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veşnic frînghia pe care acuma atîrnă nişte cămăşi femeieşti de stambă. În umbra cămăşilor, în nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoş mic cu creasta însîngerată.

Drumul trece peste Părîul-Doamnei, lăsînd în stînga casa lui Alexandru Pop-Glanetaşu. Uşa e închisă cu zăvorul ; coperişul de paie parcă e un cap de balaur ; pereţii văruiţi de curînd de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetaşu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungureşti, iar o babă şade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemişcată, parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îţi usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta şi în stînga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-şi feţele sub streşinile ştirbite de ploi şi de vite.

Un dulău lăţos, cu limba spînzurată, se apropie în trap leneş, fără ţintă. Din şanţ, dintre buruienile cărunţite de colb, se repede un căţel murdar, cu coada în vînt. Lăţosul nu-l ia în seamă, ca şi cînd i-ar fi lene să se oprească. Numai cînd cellalt se încăpăţînează să-l miroase, îi arată nişte colţi ameninţători, urmîndu-şi însă calea cu demnitatea cuvenită. Căţelul se opreşte nedumerit, se uită puţin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruiene unde se aude îndată un ronţăit căznit şi flămînd...

De-abia la cîrciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăieşte. Pe prispă, doi ţărani îngînduraţi oftează rar, cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund pînă aici sunete de viori şi chiuituri...

2

Duminică. Satul e la horă. Şi hora e pe Uliţa din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuţa bătrînă, pleoştită şi dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agoniseşte un cap de bărbat într-o viaţă întreagă, o muiere nepricepută prăpădeşte într-un an de zile, şi mai puţin. Cînd a împreunat Maxim mîinile pe piept, în ogradă erau clăi de fîn, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în şură şi sub şopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belşugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă şi veşnic flămîndă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrîni de lîngă şură ţin umbră. Doar cîteva pete albe de raze răzbesc printre frunze, gîdilînd feţele aprinse de veselie. Zăduful aţîţă sîngele lumii. Peste Măgura-Cocorilor atîrnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună pînă la asfinţit.

Cei trei lăutari cîntă lîngă şopron să-şi rupă arcuşurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stîng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închişi, îşi sfîrîie degetele pe strune şi cîntecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior şi are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeaşi patimă cu care Găvan, un ţigan urît şi negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele

gordunii[1]. Din cînd în cînd Briceag se opreşte să-şi acordeze vioara. Holbea şi Găvan atunci îşi îndoiesc meşteşugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strîmbîndu-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire cînd schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pămîntul. Zecile de perechi bat someşana cu atîta pasiune, că potcoavele flăcăilor scapără scîntei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învîltoreşte, se aşază în straturi groase pe feţele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală şi de mulţumire. Cu cît Briceag înteţeşte cîntecul, cu atît flăcăii se îndîrjesc, îşi înfloresc jocul, trec fetele pe sub mînă, le dau drumul să se învîrtească singure, ţopăie pe loc ridicînd tălpile, îşi ciocnesc zgomotos călcîiele, îşi plesnesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite... Glasurile se îneacă în nourul de praf ce-i îmbrăţişează pe toţi... Numai arar vreunul mai ţanţoş începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gîtul răguşit. Dar după două-trei versuri, o sfîrşeşte într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii îşi încolăcesc braţele mereu mai strîns pe după mijlocul fetelor... Sînii acestora tremură sub iile albe şi ating din cînd în cînd pieptul flăcăilor, turburîndu-le ochii şi inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fîlfîie zîmbete plăcute şi fugare.

---

[1] *Gordună* — contrabas.

Învîrtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cîrcei în degete, a încercat să se oprească și, de amîndouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlînd desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare :

— Zi, țigane ! Mai zi, cioară !...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Cîțiva băiețandri, îngăduiți de curînd la horă, amețiți de atîta învîrteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținîndu-se în picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă pînă-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La cîțiva pași de pîlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în rîsete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vîzdoage [1] pestrițe și în mînă cîte un mănunchi mai mărișor, pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și cîte o nevastă tînără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întîmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastîmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz cînd victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Cîțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape

[1] *Vîzdoagă* — plantă decorativă.

de jucători, uitîndu-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar cînd poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede :

— Ai văzut ?

— Văzut. Da tu ?

— Și eu.

Și apoi continuă să pîndească poalele pînă ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste cîtva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lîngă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncînd numai rareori cîte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul cîtorva bătrîni fruntași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată, ce și-o mîngîie într-una parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dînșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită cînd la unul, cînd la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amîndoi îi sînt rude — cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un cîine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vîre între bogătași.

Pe prispă stăpîneşte Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învăţător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloţi pe lună şi munceşte la pămînt mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetaşu cu straja Cosma Ciocănaş, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ştefan Ilina şi cu alţii, ascultînd cu evlavie palavrele dascălului, auzite şi răsauzite. Din cînd în cînd Simion Butunoiu strănută atît de zgomotos, că toate femeile se întorc spăimîntate, sau se porneşte pe tusa lui obişnuită, cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon aşteaptă cuviincios pînă ce isprăveşte dascălul cu tusa, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o duşcă zdravănă şi trece băutura bătrînului care mormăie scurt „să ne ţie Dumnezeu pe toţi" şi pune gîrliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mînă în mînă. Macedon e cam cherchelit şi comandă milităreşte tuturor să bea :

— Forverţ [1], Simioane ! Vaităr [2], Cosma !... Vaităr, vaităr !...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc şi, cînd e beat, ş-acuma numai în comenzi nemţeşti se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri, însă, are o inimă de ceară şi în douăzeci şi opt de ani nu şi-a bătut muierea niciodată ; mai curînd Floarea s-a întîmplat să-l muştruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

[1] *Vorwärts* (germ.) — înainte.
[2] *Weiter* (germ.) — tot înainte.

— Goală, ai ? rîde Macedon încîntat. Goală ?... Halt !... Haptac !... Unde eşti căprar de zi ?... Forverţ !...

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă şi strigă rîzînd :

— Hir [1] !

— Nu rîde la front, măgarule ! se răsteşte Macedon. Na sticla şi dă fuga la cantină la Avrum, să-ţi mai dea o porţie pentru mine !... Înţeles, căprar ?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzînd :

— A zis jupînul că nu-ţi mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiţi, că-i degeaba...

Macedon îşi saltă puţin mustaţa, încruntă din sprîncene privind aspru la copil, apoi se aşază pe prispă clătinînd din cap şi oftînd :

— Ehei, unde-i vremea cînd eram eu strajameşter !... Atunci să fi poftit jupînul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere...

Mai boscorodeşte ceva, pe urmă încetează şi se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, şi care tăifăsuieşte cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui...

Tocmai atunci se tîrăşte pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, şi ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încîrcite din naştere, iar braţele lungi şi osoase ca nişte căngi anume spre a-şi tîrî schilozenia, şi o gură

[1] *Hier !* (germ.) — aici !

enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colţi de dinţi galbeni, rari şi lungi. Trifon Tătaru o ţine pe lîngă casă, să-i vadă de copii. Cînd e vreme bună Savista şade în poartă, se cioroväieşte cu toţi copiii din sat şi primeşte pomana trecătorilor miloşi... Soseşte cu gălăgie mare. Gîgîie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată :

— Da acasă nu puteai sta, mă femeie ? Zău, parcă te mănîncă tălpile... Laşi tu ograda pustie pe vremea asta... Şi nici baremi slugile nu-s la îndemînă... Ce vrei ? Ai ? Spune ce vrei, Savistă ?

Oloaga a făcut două ceasuri din Uliţa cea mare, unde stătea Trifon, pînă aici. Începe să bîlbîie foarte grăbită şi cu importanţă, însoţindu-şi sforţările cu nişte gesturi desperate.

— Ce face ? zice Maria lui Trifon, care se sileşte să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu... cu Avrum ?... Cu Floarea Căruntu ?... Ei, şi-apoi ? Ce-ţi pasă ţie, femeia lui Dumnezeu ? Şi pentru asta ai venit tu atîta cale ? Vai de mine, că eşti mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ţi-ai făcut poalele ! Şi numai azi te-am primenit... Of, bată-te...

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, şi pe urmă se porneşte deodată pe un rîs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis ? Cine-i beat ?... Vasile Baciu... Parcă azi s-a îmbătat întîi...

Maria o lasă, ruşinată, şi se întoarce între femei. Oloaga se tîrîie în mijlocul fetelor, se frămîntă să-şi facă loc şi priveşte apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci şi cinci de ani şi tremură de fericire cînd aude lăutarii ori cînd vede vreo petrecere...

3

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Pînă să se aşeze bine, pînă să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat şi istovit, încheie învîrtita cu o apăsare zdravănă de arcuş, încît îi şi plesneşte o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetaşului, ţinînd de mijloc pe Ana lui Vasile Baciu, se repede la lăutari, rugîndu-i :

— Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi ? Un picuţ de tot, ţigane !

Alţi flăcăi strigă poruncitor :

— Trage, ţigane ! Ce te codeşti ?... De ce te plătim, cioara dracului ?

Briceag aruncă o privire dispreţuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătîndu-i vioara :

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă !... Mi-au amorţit degetele... Pe urmă şi struna mi s-a rupt...

— Un pic, omule, nu-nţelegi ? stăruie flăcăul.

Ţiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele trîntind vioara în braţele lui Holbea şi începe să blesteme cătrănit :

— Fire-ar ale dracului toate ceterele din lume ; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învăţat să ţin arcuşul... Că io-i spun cu frumosul că nu pot şi el mă omoară să mai zic... Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă cîteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul şi izbucneşte răguşit :

— Ho, cioară, fi-ţi-ar neamul de rîs, ho !... Şi închide pliscul că te pocnesc de-ţi sar măselele tocmai în curtea bisericii !...

Briceag a mai păţit-o cu Ion ; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalţi lăutari, pe ţigăneşte.

Flăcăii îmbrăţişează pe fete, mulţumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în braţele lor şi şoptesc cu sfială şi cu plăcere :

— Mulţumim...

Ion strînge la piept pe Ana cu mai multă gingăşie, dar şi mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică ! murmură fata uşor, cu mulţumire în glas.

— Să vii, Anuţă... ştii tu unde ! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă luceşte de bucurie. Se smuceşte să scape din îmbrăţişare, şoptind întruna moale :

— Dă-mi drumul Ionică... zău, dă-mi drumul !...

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zîmbet aprins, o apucă cu o mînă de ţîţe şi i le strînge ca pe două mere, încît Ana sîsîie de durere.

— Să nu cumva să nu vii ! repetă Ion, înfigînd în ochii ei o privire poruncitoare şi lacomă.

Ana fuge glonţ la fete, îmbujorată, şi scuturîndu-şi poalele de praf. Apoi, potolindu-şi sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaş, o fiinţă ursuză, voinică, cu picioare cît doniţele, cu braţe bărbăteşti şi cu o faţă osoasă şi roşcată :

— Şi Ionică... mereu... zău aşa...

Dar, încurcîndu-se, schimbă repede vorba :

— Vai de mine ce căldură... toată m-am făcut o apăraie...

Margareta nu jucase şi-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau ţigări ; părea îngrijorată să nu se întîmple s-o poftească la joc cineva şi să nu bage de seamă...

Ion urmări din ochi pe Ana cîteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire şi un vicleşug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături şi pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ţinuse pînă acum, puţin posomorîtă, dar mai frumoasă ca oricînd. Flăcăul clipi aspru, ca şi cînd ar fi vrut să-şi alunge un gînd din creieri, şi strigă la un băieţel :

— Aduseşi, bre ?

— Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanţă. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ţie...

Şi, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băieţelul urmă :

— L-a făcut tare jupînul, bade, ş-a pus zece bucăţele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mînă, se plîngea Todosei, văduvei, de un afurisit de junghi care o tăia prin şale de cîteva zile şi nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă ! zise Ion scurt şi înghiţi îndată o duşcă zdravănă. Da dumneata bei oleacă ?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luînd totuşi sticla şi trăgînd o gură. Aoleu, da ştiu că-i bun... Vezi numai, dragu mamii, să nu bei mult că ţi se urcă la cap şi cine ştie ce poznă te-o mai îndemna să faci... Omul la beţie să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla şi întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioşi la rachiu. Cînd se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede şi, şterpelind într-o clipire un struţ[1] de flori din mîna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aştepta mereu s-o cheme cineva la joc...

[1] *Struţ* — buchet.

Ion trecu încet pîrleazul de lîngă grajd, întorcînd capul spre Ana care nu-l scăpa de loc din ochi şi care, peste cîteva clipe, îl urmă cu paşi grăbiţi, roşă ca focul de ruşine, închipuindu-şi că toată lumea o pîndeşte.

În dosul şurii era o livadă mărişoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora pînă la Gîrla-Popii şi se oprea chiar în spatele cîrciumii lui Avrum. Fînul cosit de curînd, adunat în cîteva clăiţe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător.

Ion merse pe cărare doi-trei paşi, apoi coti în stînga şi se aşeză sub un nuc bătrîn şi scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilţ. Fata sosi tremurînd de emoţie, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai ? murmură Ana aşezîndu-se fără să se uite la dînsul.

— Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet ; apoi îndată ridică sticla : Să trăim, Anuţă !

— Să trăieşti, Ioane ! răspunse ea privind neliniştită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cîrciumă, care înapoi.

— Bea şi tu, Anuţă, că pentru tine l-am luat şi l-am făcut dulce ca gura ta !

— Despre mine poate să sece rachiul, zise fata mai potolită. Mi-e silă şi cînd îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură şi fără beţie... Nu ştiu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi aşa bea omul la supărare, zise Ion, adăugînd pe urmă cu alt glas : Bea Anuţă... Mi-a căşunat şi mie aşa o dată...

Ana îşi înmuie buzele în rachiu, se strîmbă şi dădu repede sticla înapoi, tuşind şi rîzînd :

— Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

— Ba-i bun, zise Ion ducînd iarăşi sticla la gură.

Tăcură amîndoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul îşi trecu braţul pe după mijlocul ei şi oftă :

— Hei, Anuţă, mult aleanu-i în inima mea !

Faţa Anei, lunguiaţă, arsă de soare, cu o întipărire de suferinţe, se posomorî.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dînsa. Că tata şi-a pus în gînd să mă mărite cu George a Tomii şi o ţine morţiş cu George. Şi, Doamne, greu îţi mai vine să taci şi să înghiţi cînd nu ţi-i drag omul...

Ion se uită lung la buzele ei subţiri care se mişcau uşor dezvelindu-i dinţii cu strunguliţe, albi ca laptele, şi gingiile trandafirii de deasupra. Ştia dînsul că Vasile Baciu e într-o ureche şi că de o apucă hăis, apoi hăis o ţine să ştie de bine că dă cu carul prin toate şanţurile. Dar tocmai aceasta îl întărîta şi pe el.

Nu-i fusese dragă Ana şi nici acuma nu-şi dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica şi, de cîte ori o vedea sau îşi amintea de ea, simţea că tot o mai iubeşte. Purta în suflet rîsul ei cald, buzele ei pline şi umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaştri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decît dînsul, iar Ana avea locuri, şi case, şi vite multe...

Îi asculta glasul plîngător şi-l cuprindea mila, în acelaşi timp însă se gîndea la Florica. Apoi deodată tresări, o strînse la piept şi, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu braţele gîtul lui Ion, moleşită şi aprinsă, şi inima-i bătea atît de năvalnic, încît el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane ! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios şi văzu pe Ilie Onu care, întorcîndu-se de la cîrciumă cu o sticlă de rachiu, rîdea gros şi batjocoritor.

— Du-te-n... Doamne iartă-mă, pufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunse la şură şi se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii şi unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sînge ca să-l îmblînzească.

Ion începu să suduie şi să se cătrănească, dar întîlnind ochii căprui, înlăcrămaţi de fericire şi de teamă ai Anei, se potoli...

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să înveţe pe Briceag un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistriţa la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii ţintă la buzele flăcăului, care fluiera melodia, ţîrîia nesigur cu arcuşul pe strune ; Holbea,

credincios, încerca şi el să secondeze. George se umfla, închidea puţin ochii şi fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pîlc de flăcăi care-l priveau cu admiraţie.

— Ei, acu ai înţeles? zise George oprindu-se în mijlocul cîntecului.

— Las' că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George, strigă Ilie întinzînd sticla.

— Iute te-ai întors, vorbi cellalt bînd şi trecînd îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu-ne dai un păhărel, vere? se linguşi Holbea, zgîndărindu-l cu arcuşul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-aţi ai naibii! zise George foarte mulţumit că au să vadă toţi cum cinsteşte el pe ţigani.

— Beţi-o toată, zise apoi către Găvan cînd vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoş:

— Ia lăsaţi, bre, să mai bem şi noi, că cioarele astea o să plesnească de atîta holircă[1]...

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie şi ţiganii care nu mai voiau să renunţe la băutură şi era cît pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzîndu-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

[1] *Holircă* — rachiu.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliţă. Toţi bărbaţii scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare... Venea preotul Belciug împreună cu doamna Maria Herdelea, soţia învăţătorului, cu domnişoara Laura şi cu Titu. Primarul şi fruntaşii satului ieşiră în poartă întru întîmpinarea domnilor.

— Petreceţi, petreceţi? zise preotul cu un zîmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mînă. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească şi prostimea.

— Negreşit, negreşit, murmură Belciug lărgindu-şi zîmbetul.

— Da de ce nu poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punîndu-şi pălăria în cap.

Ţăranii de asemenea se acoperiră unul cîte unul, în vreme ce preotul şopti cîteva cuvinte doamnei Herdelea, care răspunse răspicat, dîndu-şi capul pe spate cu mîndrie:

— Da, putem privi puţin şi noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Maria Herdelea era fată de ţăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemţeşti şi mai ales că s-a măritat cu un învăţător, se simţea mult deasupra norodului şi avea o milă cam dispreţuitoare pentru tot ce e ţărănesc.

— Poftim mai aproape ! făcu atunci primarul, bucuros, dînd la o parte pe țăranii care se îmbulzeau : Ia faceți loc, măi oameni !... Dați-vă la o parte !

Vreo cîțiva fruntași se grăbiră să dea ajutor primarului strigînd :

— La o parte !... La o parte !...

Belciug intră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mîna.

— Lăsați, lăsați ! murmura preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gîndul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vîrî printre bătrîni, îmbulzindu-se să ajungă cît mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dînsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tînăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de mustăți și lung cît un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mîna îmbrăcată în mănuși de ață cenușie :

— Noroc, George !... Nu mai jucați ?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

— Cum nu, domnișorule ! Numai să se hodinească o țîră țiganii, c-au zis atîta de-a amorțit și sufletul dintr-înșii, spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăugă : Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnișorule ?

Titu rîse și se uită la Laura, care zîmbi încurcată.

— Eu ?... Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stărui :

— Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Laura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurînd :

— O, auzi ce idee !... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pămîntul, căci altfel rămîne porumbul nesăpat de-al doilea... George însă se ținea scai de Titu și Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strîngeau și alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zîmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca și cînd și-ar fi adus aminte ceva, și apoi întrebă :

— Oare Ion unde-i ?

George, deși știa că, dintre toți feciorii satului, domnișorul cu Ion e mai prieten, se simți aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă :

— Pe-aici trebuie să fie și dînsul...

Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă :

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana...

— Unde ? făcu George întorcîndu-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rînjind mulţumit.

George puse nasul în pămînt şi tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros c-a scăpat uşor de invitaţia la dans, se apropie şi el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciu îi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan — se potriveau. Părinţii lor erau înţeleşi mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine ştie ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos şi umeros ca un taur ; umbla legănat şi cu genunchii înmuiaţi.

Fierbea. Se gîndea mereu să-şi croiască drum pînă în grădină, s-o vadă cum şade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu îşi lua seama, zicîndu-şi că poate mai mult ar strica decît ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca şi o bătaie, căci Ion e arţăgos ca un lup nemîncat. De va şti fata că el ştie, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de isteţime face uneori mai mult decît un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion ? De ce caută să-i învîrtească el capul fetei ?... Îşi aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica văduvei lui Maxim. Stătea tot aşa de pleoştită ca şi dînsul. Se vedea că şi ea ştia şi o băteau aceleaşi

gînduri... Asta îi mai potoli supărarea. Cînd nu eşti singur, suferinţa se uşurează. Oftă o dată din baierele inimii şi-şi trase pălăria pe ochi, zicîndu-şi :

— De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puţin să plesnească fierea şi într-însul !...

6

Lăutarii îşi potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de ştire tuturor, şi mai ales celor răzleţiţi prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcîie, scoteau cîte-un chiot de veselie şi-şi aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care aşteptau cu inima strînsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliţă, Vasile Baciu, lălăind un cîntec de beţie, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroşiţi şi tulburaţi de băutură. Se clătina uşor în mers şi dădea într-una din mîini parcă s-ar sfădi cu un duşman închipuit. Cînd zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puţin, înţepenindu-se gînditor, apoi se duse glonţ la preotul Belciug şi-i zise :

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos... Maaare !... 'S beţiv şi stricat, cum nu se mai pomeneşte în şapte sate, zău cruce !... Aşa-s eu, ce mai calea-valea !... Ce-i drept nu-i păcat, aşa-i domnule părinte ? Că de supărare beau dacă beau, aşa-i ?... Şi beau pentru că beau dintr-al meu...

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurînd foarte aspru pe Vasile Baciu. Țăranul însă avea acum un zîmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume :

— 'S amărît rău, domnule părinte, crede-mă ! Poate că nu mă crezi ? De-aceea beau și iar beau și iar !... Uite-așa ! Ai să zici dumneata : da de ce ești amărît, bețivule ? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte ? Că o fată am și eu și nu-mi place de loc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi ? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata !

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și rîgîia. Purtarea țăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strînse pungă și privea mînioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, rîzînd pe înfundate de Baciu. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgîndăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mînia și căută să-l potolească cu o dojană blîndă :

— Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziulica numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hîlbăriile lor drăcești... Așa, Vasile !...

Baciu luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas :

— Vai de mine, domnule părinte ? Dar cui i-am făcut vreun rău ? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva ? Că beau, beau... Da beau din munca și din sudoarea mea... Atunci de ce să mă năpăstuiești ? Ce ți-am greșit eu dumitale, spune drept !

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea la o parte, mulcomindu-l :

— Bine, bine, măi Vasile, așa-i cum zici... Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostiile tale...

Apoi, întorcîndu-se spre flăcăi, strigă poruncitor :

— Da voi ce faceți, măi feciori ? Jucați ori nu jucați ?

Atunci însă Vasile Baciu zări pe George, care stătea posomorît, ca un copac cu măduva uscată, și îndată îl apucă de mînă și-l tîrî în fața preotului :

— Uite-l, domnule părinte ! Îl vezi ? Ăsta-i ginerele meu care mi-i drag ! Cu dînsul ai să-mi cununi dumneata fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dintr-însa !...

— Bine, bade Vasile, lasă că... făcu George rușinat, rîzînd silit.

Omul se încăpățîna însă din ce în ce și începu să răcnească :

— Nu vreau să te las, ai înţeles? Mie-mi trebuie ginere cumsecade, nu fleandură... Io-ţi dau fata, iar tu să ai bici, să-i scoţi din cap gărgăunii!... Eu nu vreau să ştiu de-alde calici ţanţoşi care umblă să-i împuieze capul. Eu nu vreau şi nu vreau, şi dacă nu vreau, îi pun gîtul pe tăietor şi numai una-i trag cu barda măcar să ştiu că mă duc pe urmă la spînzurătoare. Aşa-i, măi George?

— Aşa, aşa, murmură flăcăul, vrînd să-l astîmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător şi scuipă ascuţit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca şi cînd şi-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul fetelor, trăgînd pe George după dînsul şi strigînd în gura mare:

— Anuţo!... Anuţo! Unde eşti tu, fata tatii?

George roşi, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor încins. O mînie amestecată cu ruşine îi cuprinse sufletul. Şi deodată îi zise încet, să nu-l audă şi alţi oameni:

— Las-o pe Anuţa, că-i cu Ion a Glanetaşului în grădină, sub nuc...

Baciu tresări înţepat. Scoase un strigăt scurt şi se îndreptă cu paşi mari spre colţul şurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurînd de spaimă, căci îi auzise glasul. Ţăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, îşi răşchiră picioarele, îşi trînti mîinile în şolduri şi îşi împinse burta în afară, privind săgetător pe Ana. Stătu aşa cîteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuţo, aşa ne-a fost vorba?

Şi se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o izbească.

O femeie ţipă desperată:

— Tulai! Săriţi c-o omoară!

Pînă să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după şură, şi numaidecît uită pe Ana şi se întoarse ameninţător spre flăcău. Văzîndu-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărire uşoară, dar îşi urmă calea, liniştit, ca şi cînd n-ar înţelege nimic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

— Ce ţi-am spus eu ţine, sărăntocule, ai? urlă apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniştea lui Ion îl întărîta mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuţit. O scăpărare furioasă îi ţîşni din ochii negri, lucitori ca mărgele vii. Răspunse cu o voce puţin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi porunceşti?

— Am să-ţi poruncesc, tîlharule, şi dacă nu asculţi de vorbă, am să te umplu de sînge! răcni ţăranul aprins de mînie pînă în măduva oaselor, aruncîndu-se la el.

Acum Ion se opri, încleştă pumnii şi strigă înăbuşit, parcă ar fi căutat să se stăpînească:

— Să nu dai, bade Vasile, că... Să nu dai!... Să nu dai!...

Cîţiva bărbaţi şi flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfărîma coastele ca un ciocan înfierbîntat. Dintru-ntîi se gîndise să-l lase în plata Domnului, că-i

beat şi e tatăl Anuţei... Dar cînd l-a suduit şi s-a apropiat să-l lovească, şi-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot sîngele şi parcă aştepta înadins să-l atingă baremi cu un deget, ca să-l poată apoi sfîrteca în bucăţele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea dispreţuitor şi mulţumit.

Baciu se zvîrcolea în braţele oamenilor răcnind neîncetat :

— Lăsaţi-măăă !... Lăsaţi-mă să-i scot blohătăile !... Trebuie să-i beau sîngele, altminteri plesnesc !... Lăsaţi-mă !...

Ţăranii însă îl duseră, aproape pe sus, pînă la poartă, în vreme ce el nu mai contenea şi se smucea din răsputeri :

— Ce are hoţul cu fata mea ? Ce are !... Uuuh !... Lasă-mă, Nistore !... Tfff !...

Ion schimba feţe-feţe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simţea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă şi cu un pumn zdravăn să-i înăbuşe în gît ocările. Deodată cu gîndul acesta însă îi răsărea în minte şi Anuţa, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmăşeală fata o ştersese acasă plîngînd. Femeile şi fetele se împrăştiară care încotro, ca un cîrd de galiţe speriate de uliu, şi priveau din uliţă şi de prin ogrăzile vecine, aşteptînd în fiece minut să înceapă bătaia. Profitînd de încăierare, preotul plecă, spunînd scandalizat doamnei Herdelea :

— Asemenea destrăbălaţi trebuiesc daţi pe mîna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai aşa s-ar face oameni de omenie... Păcat că Ion nu l-a scuturat puţin... Ar fi meritat...

Învăţătoarea clătină din cap în culmea indignării, îşi ridică uşor rochia, să nu mături praful uliţei, şi porni repede împreună cu Belciug şi cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăveşte cearta şi, mergînd, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Ţiganii se retrăseseră spăimîntaţi în şură. Găvan îşi răzimase gorduna într-un colţ, hotărît s-o apere cu orice preţ, să nu i-o spargă bătăuşii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, aţîţîndu-l :

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărască ?... Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească !...

Alţii, cîţiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rînjind. Mai tîrzior veni între ei şi George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina... ! zise George, supărat puţin, cu o privire spre feciorul Glanetaşului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Ruşinea îl ţintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă cîteva cuvinte cu tovarăşii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mîndru :

— Hai, ţigane, la Avrum !... Ce mai stăm aici de pomană ?...

Glasul acesta zbîrnîi ca o trîmbiţă în urechile lui Ion. Din doi paşi fu lîngă Briceag şi-i porunci scurt :

— Hai !

Ţiganul stătea încurcat, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, neştiind pe care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane — făcu George, tot trufaş — că eu l-am arvunit !...

Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru :

— Hai !

În ochii lui ardea atîta mînie că Briceag strînse din umeri spre George, puse vioara la obraz şi începu îndată un cîntec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie şi să pocnească din degete, în semn de izbîndă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalţi după el, fluierînd şi chiuind. Lăutarii îi urmară cîntînd ; Găvan, cu gorduna agăţată de-a umăr, sufla greu ca un gîscan îndopat. În uliţă ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admiraţie a fetelor care se uitau din porţile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toţii în stînga, chiuind în tactul cîntecului, întovărăşiţi de o droaie de copii...

George rămase cu ai lui lîngă şură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună ţiganilor şi tot el avea să le plătească restul pînă la patru zloţi. Adevărat

că banii îi strîngea de la flăcăi, cîte douăzeci de creiţari de căciulă, dar pînă să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toţi şi să-şi bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aştepte, de cînd a păţit-o o dată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalţă deasupra tuturor. Acum însă, văzînd că flăcăii ţin totuşi partea lui Ion, se simţea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana... Se uitase cu jind cum au plecat toţi cu lăutarii şi avusese o clipă gîndul să se amestece şi el între ei şi să se arate că nu-i supărat. Dar îşi dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarăşilor lui. Drept răzbunare şi mîngîiere, după ce ceilalţi cotiră spre Uliţa cea mare, zise zîmbind :

— Eu nu mai dau ţiganilor nici un creiţar. Să le dea Ion, că Glanetaşu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouaţi c-au rămas bătuţi şi fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea :

— Noi ce mai păzim aici ? S-a înserat, toată lumea a plecat... Hai şi noi la crîşmă !...

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gîrla-Popii, să ajungă cel puţin mai curînd la Avrum...

Todosia, în pragul tinzii, aşteptă pînă ce rămase ograda goală şi apoi se închină, murmurînd :

— Mulţumescu-ţi ţie Doamne că nu i-ai încăierat, că mai dădeam şi de poznă cu jandarmii !...

Lîngă prispă, aproape de poartă, Savista-Oloaga şedea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări pînă cînd merse să închidă poarta.

— Da tu n-ai plecat, Savistă ? Bine că nu te-au strivit... Acu du-te şi tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună pînă acasă şi uite-acuşica se înnoptează...

Savista nici nu mai sufla de groază. Îşi suflecă poalele, îşi prinse-n brîu zadiile[1] şi se tîrî cît putu mai repede pînă-n uliţă şi apoi o apucă mai încetişor pe marginea şanţului spre casă.

7

Cîrciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperişul de ţiglă şi spre uliţă, în două ferestruici, apărate cu reţea de sîrmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bomboane pestriţe şi diferite mărfuri căutate de ţărani. Odaia din faţă era mai mare, podită şi mobilată numai cu cîteva mese lungi şi de două ori atîtea bănci de brad pe care slujnica le freca cu nisip şi le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminecile cînd sătenii veneau să-şi înece necazurile în băutură. Într-un colţ, lîngă tejgheaua adăpostită într-o cuşcă de leaţuri, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învîrteau

[1] *Zadie* — şorţ.

îngrijoraţi printre şiragurile de sticle şi în jurul unui butoi uriaş de rachiu. Din cînd în cînd Aizic se cobora, cu lumînarea aprinsă, în pivniţa de sub cuşcă, unde se odihneau alte butoaie şi damigene cu rachiu, şi chiar cu vin şi cu bere pentru feţele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cîrciumarului, spre a fi mai feriţi de ochii norodului...

Îndată ce s-a stricat hora, bărbaţii au început să se îndrepte, mai singurateci, mai în grupuri, spre Avrum. Cînd sosi George cu prietenii lui, prispa gemea de oameni care dezbăteau întîmplarea de la joc, unii luînd partea lui Baciu, alţii lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crîşmă. Mesele şi băncile erau oprite înadins pentru dînşii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se aşezară tăcuţi. Se simţeau înfrînţi.

Avrum ieşi repede din cuşcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în faţa lui George, întrebînd :

— Cine plăteşte ?

— Lasă că plătim noi, jupîne ! răspunse Ilie Onu întinzînd mîna după o sticlă.

— Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise cîrciumarul uitîndu-se pe rînd la toţi, ca şi cînd ar fi vrut să le citească pe faţă ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o duşcă de apă chioară... Ei, cine plăteşte ? Vreau să ştiu. Ori duc rachiul şi-l torn înapoi în butoi...

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă şi numără gologanii cuveniţi fără să deschidă gura. Avrum îi strînse cu băgare de seamă şi plecă spre cuşcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mîndru, parcă el ar fi cheltuit :

— Ai văzut, jupîne ?... Altă dată apoi să nu mai cîrteşti !

Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă şi începu să chiuie de dîrdîiau geamurile. Ceilalţi se dezmorţiră ca şi cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În cîteva clipe toată cîrciuma se încinse de strigătele lor năstruşnice.

Cînd chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliţă alte chiote de veselie, mai furtunoase şi mai sălbatece. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbuşe. Cei de-afară însă cu cît se apropiau, cu atît vuiau mai cuprinzător. Iar cînd năpădiră în crîşmă amuţiră de tot pe oamenii lui George. De altfel în curînd conteniră şi noii-sosiţi împreună cu lăutarii, osteniţi de sforţări, chiotele prefăcîndu-se într-un zgomot asurzitor de chemări răguşite, de porunci mînioase, de ţipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înţelegea mai lămurit :

— Jupîne, o cupă, da dulce !...

— Hai mai iute, Avrume !...

— Unde te ascunzi, tîrtane, fi-ţi-ar neamul de ocară !...

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Ţiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colţ, lîngă gordună. O sume-

denie de sticle şi pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frămînta cu fumul greu de tutun şi cu zăpuşeala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinînd, strigînd, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare şi de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuşi.

Între timp se înnoptase şi odaia nu mai era luminată decît de o lampă funinginită, spînzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă şi tremurătoare oamenii păreau mai beţi de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatec, iar braţele goale, ciolănoase, cu muşchii umflaţi ca nişte şerpi flămînzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, ameninţînd ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroşau şi răguşeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane şi sudălmile mai mînioase. Feţele asudate clipeau care roşii-pară, care galbene-verzui, iar din gălăgia ameţitoare se înălţau, stăpînitoare, rîsete zvăpăiate, cîte un rîgîit larg, urlete prelungi...

Simion Lungu, beat leucă, răzimat de un colţ de masă, îşi înjura nevasta care stătea lîngă el, în picioare, cu un copilaş la ţîţă. Femeia îl trăgea întruna de mînecă, zicîndu-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui :

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mîine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce aţîţa focul... Hai, hai, zău !...

Simion se plîngea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, pînă ce în cele din urmă femeia îşi făcu loc alături de dînsul, astupînd gura copilului cu

sfîrcul pieptului, rîzînd şi trăgînd zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorîse.

Toţi flăcăii închinau, pe rînd, cu lăutarii care cîntau din ce în ce mai cu suflet doine de beţie, tărăgănate şi lăbărţate ca nişte femei dezmăţate. Briceag se ameţise bine de băutură, dar arcuşul lui trăgea parcă mai frumos, pe cînd Holbea, mai trăsnit, seconda atît de fals că lui însuşi îi era ruşine. Numai Găvan rămăsese treaz, întîi ca să-şi poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un beţiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simţea atît de amărît că nici rachiul nu-i tihnea. Ruşinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se aşezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gîndească la ce-a păţit şi totuşi mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorinţă grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei : să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu şi dăndănea, cu glasul gros şi neplăcut, un cîntec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocătoare pe faţă. Privindu-l aşa, hoţeşte, Ion simţi deodată ca şi cînd i-ar cădea o pînză de pe ochi. Îşi aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrăţişîndu-se cu Ana. Acum Ilie şedea lîngă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuţit pe Baciu. Şi, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gîndul că trebuie să se răfuiască cu George. Îndată ce-i veni

hotărîrea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frămînta şi suferea pentru că nu ştia cum să înceapă.

Atunci pică în cîrciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara ! rosti Titu puţin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dînsul.

— Bună seara ! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul îşi reluă stăpînirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimţire că cearta de la horă nu va rămîne fără urmări şi nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece ? La cină familia Herdelea dezbătuse amănunţit întîmplarea şi cu toţii căzuseră de partea lui Ion, şi pentru că li-e era vecin, şi pentru că feciorul Glanetaşului era mai deştept decît toţi flăcăii din Pripas. Discuţia o încheiase Titu, declarînd grav :

— Bine-ar face să-i tragă o sfîntă de bătaie !

Dar n-a spus cui să-i tragă şi nimeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse tîrziu şi pe toţi îi cuprinsese somnul, iar învăţătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a aşezat să lucreze, pentru tatăl său, la nişte registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu şi-a mai putut opri nerăbdarea. Şi, cum tutunul îi era pe isprăvite, şi-a luat pălăria şi s-a dus glonţ la cîrciumă.

Dădu mîna cu Avrum, cum obişnuia totdeauna cînd lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l

treacă la cont şi apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine ştie ce cu ovreiul, trăgînd cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îl rodea să întrebe ce s-a mai întîmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hîrjonelile praşcăilor ? În sfîrşit porni mîngîindu-se cu gîndul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toţi împreună.

Trecînd pe lîngă masa lui Ion, zîmbi prieteneşte. Flăcăul se sculă în picioare şi-i zise respectuos, întinzîndu-i un pahar de rachiu :

— Fă bine, domnişorule, şi închină cu noi un păhăruţ !

Titu se codi puţin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle cîte ceva. Aşteptă deci să stăruiască şi ceilalţi, şi atunci luă paharul şi-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, şi toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnişorul însă acuma se zăpăci, nefiind meşter în hiritisirile lungi şi ceremonioase care plac ţăranilor.

— Să trăieşti, Ioane !... Să trăiţi cu toţii şi... noroc ! zise dînsul, după o pauză, cu vocea răguşită uşor de emoţie.

Bău şi dădu înapoi paharul, abia stăpînindu-şi un fior de greaţă. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mîna :

— Noapte bună, Ionică, şi mulţumesc !

— Mulţumim noi de cinste, domnişorule ! făcu flăcăul petrecîndu-l pînă afară.

În faţa cîrciumii, pe prispă şi în uliţă, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase şi copii mai neostoiţi căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-şi nasul de geamuri. Macedon Cercetaşu, mort de beat, comanda milităreşte, tolănit în marginea şanţului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnişorule ? zise Ion încetinel, să nu-l audă şi alţii.

— Da, şi-ţi spun drept, m-am mirat cum ai putut sta aşa, cu mîinile în sîn, răspunse Titu clătinînd din cap.

— Ce puteam face, domnişorule ? şopti Ion scrîşnind dinţii. Dacă-l plesneam, poate-l omoram şi înfundam temniţele... Ş-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă !...

Titu se apropie să nu piardă cumva vreo şoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni :

— Zău, mă ? Adică tu crezi că l-a pus cineva ?

— L-a pus, pot să jur pe sfînta cruce... Dumneata nu ştii că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

— Aa ? După George ?

— Vezi bine c-aşa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toţi cîinii... Apoi amu vezi şi dumneata cine-i de vină...

Titu, ca să-l întărîte, îl mulcomi :

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să...

Ion, cătrănit, îl întrerupse :

— Vai de mine, domnişorule, cum poţi grăi aşa ? Că doar eu ştiu bine că George nu mă sufere ca sarea-n ochi... Nu ştii dumneata cum umblă dînsul după Ana, şi încă de cînd ? Anuţa nu-l vrea, că nu-i place şi-apoi el cată să se răzbune pe mine...

Titu tăcu un răstimp, se gîndi şi pe urmă vorbi rar :

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea...

— Crezi dumneata că mă las eu astă-seară pînă nu-l muştruluiesc ? Poate numai de m-ar trăsni Dumnezeu din senin... Altminteri în cearceaf o să-l ducă de-aici...

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimîntă şi-i zise foarte încet şi sincer :

— Astîmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo poznă !

— Să ştiu că zece ani nu scap din temniţă şi tot nu mă las pînă nu-i văd sîngele ! murmură Ion, aprins ca un balaur, încleştînd pumnii şi cutremurîndu-se...

8

Titu ştia acum sigur că va fi scandal mare şi nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mîine familiei şi poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbîndu-se pînă la gura Uliţei din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin faţa cîrciumii pînă spre casa lui Simion Butunoiu, nevrînd să se depărteze prea mult ca să

poată sosi grabnic la faţa locului cînd va începe încăierarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, şi tot degeaba... Ion, oricît era de hotărît, nu îndrăznea să se agaţe tam-nesam de oameni. Îi trebuia o pricină, cît de mică, şi n-o găsea, căci George petrecea între tovarăşii săi şi nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gîlceavă.

Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopţii. Lăutarii, vrînd să plece, căci erau tocmai din Luşca şi aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerînd plata de la George, care parcă tocmai aşteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii :

— Ce mă, cioară, mie-mi ceri bani ? Mie mi-ai zis ?

— Nu m-ai tocmit tu ? se zborşi ţiganul presimţind că va rămîne neplătit.

— Plătească-ţi cui i-ai zis şi are bani, că eu nu plătesc !

— Apoi n-ai strîns tu banii de la feciori ?

— N-am strîns, încheie George mîndru şi batjocoritor, punînd sticla la gură şi trăgînd o duşcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase şi se apropiase de masa lui George.

— Plăteşte ! sîsîi dînsul încurcat.

— Eu, mă ! Eu ? strigă cellalt sărind în picioare, încurajat de liniştea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu !

— Da crezi tu că io-s cîrpa voastră, mă ? răcni George tot mai dîrz şi ameninţător. Şi încă mai sare la mine ! Şi încă cine ?...

Nu mai putu urma căci Ion îl izbi cu amîndoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi şi George, dar Ion îl lovi a doua oară mai ţeapăn... Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur şi-l apucă de cheotoarea cămăşii, sucind-o aşa încît vinele lui Ion se umflau, iar faţa i se roşea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig cînd în cap cînd în burtă, încît pumnii i se umplură de sîngele ce curgea şiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În cîrciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigînd :

— Nu-i lăsaţi ! Săriţi !...

Dar nu sărea nimeni, ca şi cînd toţi ar fi vrut să vadă întîi care-i mai tare ? Numai Avrum, înfricoşat să nu-i prăpădească sticlele şi paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dînşii cu un curaj nebănuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răsputeri să-i împingă spre uşa de la uliţă. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmăşeală. Jertfind cîteva smocuri din barba-i roşcovană şi primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuşi năpădiră toţi oamenii în uliţă, încît în cîteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede uşa şi trase drugul de fier, să nu se întîmple cumva să se mai reîntoarcă muşteriii.

Rostogolindu-se în uliţă, cei doi se descleştară. Ion se repezi la gardul cîrciumarului, smulse un par şi, mai înainte să-l poată opri cineva croi pe George peste spinare, încît acesta căzu grămadă, gemînd prelung :

— Valeu ! M-a omorît tîlharul !

Gura, mustăţile, bărbia, cămaşa lui George erau vopsite de sînge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi cîteva sudălmi, încercînd să se ridice din şanţul în care se prăvălise, durerea însă îl copleşi curînd, parcă i s-ar fi rupt şira spinării. Rămase încîrcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Nişte femei porniră să ţipe, bărbaţii înjurau, iar copilaşul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se înteţea mereu, scăpînd sfîrcul ţîţei din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlînd furios :

— Aesta-i ucigaş, oameni buni, aesta-i hoţ !...

Ion era mulţumit acuma şi răcorit, şi nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobăneşte, privind triumfător şi ameninţător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smucind la lătunoi, Ilie îşi astîmpără mînia şi apoi împreună cu alţi flăcăi luară pe braţe pe George şi-l duseră acasă, suduind care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulţime de femei spăimîntate şi cîţiva copii întîrziaţi pe uliţă...

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă şi rece, argintînd şoseaua şi vîrfurile pomilor...

Ceilalţi flăcăi se strînseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect şi aruncîndu-i cîte o vorbă glumeaţă prin care voiau să-i arate prietenia şi admiraţia. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar ţiganii o şterseră în vremea bătăii, iar în uşa lui Avrum zadarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în faţa crîşmei, pe urmă se împrăştiară, unii pe-acasă, alţii pe la drăguţe... Ion zvîrli parul în grădina ovreiului şi porni spre casă, agale, mulţumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciu, a treia de la cîrciumă. Se opri gîndindu-se să intre la Ana. Se simţea doar acum răzbunat şi mai vrednic. Dar, îşi zise că fata poate nu ştie ce vitejie a săvîrşit dînsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alţii şi să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrîni din grădiniţă, la ferestrele negre ca nişte ochi somnoroşi, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scînduri cu stîlpi înalţi, şi îl cuprinse o bucurie ca şi cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul portiţei Ana pîndea cu inima cît un purice. Auzise larma de la Avrum şi se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stîrnit vreo poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întîmple ceva. Ar fi ieşit în uliţă, dar îi era frică să nu scîrţîie portiţa

şi să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de cînd îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George şi-şi făcu cruce, mulţumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aştepta pe el, mişcată de mîndrie şi parcă simţind cum îi creşte în inimă iubirea stăpînitoare, iubirea care pecetluieşte soarta oamenilor. Simţirea aceasta o înfiora şi în aceeaşi vreme îi aprindea toate tainiţele sufletului... Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în braţele lui vînjoase şi ocrotitoare, şi totuşi nu se putu clinti. Pe urmă cînd el nu se urni, se înfricoşă, îşi frînse mîinile şi şopti drăgostoasă, rugătoare, cu buzele uscate şi atît de încet că singură nu-şi auzi glasul.

— Ionică !... Ionică !... Ionică !...

Ion însă îşi reluă calea, fluierînd şi păşind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau pe uliţa colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbind vreo piatră...

Cînd ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu nişte paşi foarte grăbiţi. Era Titu care alerga gîfîind. N-avusese norocul să vadă bătaia şi era nemîngîiat. Se plictisise plimbîndu-se de colo pînă colo, mereu prin faţa cîrciumii şi, în cele din urmă, ca să-i treacă mai uşor vremea, se duse pînă la răscrucea din cellalt capăt al satului. Acolo a auzit zgomotul încăierării. Şi-a iuţit paşii cît a putut, dar pînă să sosească la Avrum se mulcomise tot şi n-a mai găsit ţipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane ? întrebă dînsul frecîndu-și mîinile.

— Nimic — murmură flăcăul liniștit ! M-am răcorit oleacă...

Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricît îl descusu.

Se despărțiră zicîndu-și în același timp :

— Noapte bună !

Cocoșii porneau să vestească miezul nopții...

Capitolul II

ZVÎRCOLIREA

1

O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre cînd se trezi Glanetașu. Din depărtare se auzi un cucurigu slab, pierdut și răgușit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate și mai țanțoșe, pînă ce o bătaie surdă din aripi, în tindă, urmată de un cîntec de cocoș, poruncitor, gros, sfîrșindu-se într-un cîrîit vesel, cutremură toată căsuța, încît Glanetașu tresări de spaimă și-și făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun ! murmură bătrînul mai zvîrcolindu-se puțin în pat pînă să se dezmeticească bine. Dormi, muiere ? întrebă apoi, atingînd cu cotul pe Zenobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede.

Tăcură amîndoi, scărpinîndu-se și icnind bătrînește.

— Da cîte ceasuri să fie, hai ? căscă iar bărbatul, într-un tîrziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum și urnindu-se din așternut.

— Oare ? se miră Glanetaşu pocnindu-şi alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, pînă mă duc să trezesc pe Ion, că el ştiu că n-are să se trezească singur, c-a jucat toată ziua şi a mai stat şi pe la Avrum pînă tîrziu... Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prînzul lenevind, că-i mai mare ruşinea !...

Bătrînul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre şi apoi murmură întrebător :

— Oare lună-i ori ziuă ?

În clipa aceea, în tindă, cocoşul răspunse mai aspru şi mai poruncitor :

— Cucuriguuu !...

— Apoi n-auzi că-i ziuă ? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat şi-şi lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetaşu se ridică întîi pe jumătate, se mai gîndi şi în sfîrşit sări din culcuş, silindu-se să fie sprinten ca să-şi alunge moleşeala din ciolane.

— Aprinde lampa ! zise apoi căutînd el însuşi chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji şi se răsti la femeie : Da unde dracu le-ai mai pus iar ?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bîiguind sfîrşitul rugăciunilor şi, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetaşu, furioasă :

— O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun şi fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-şi zică ocinaşele [1] !

Ieşi trîntind şi blestemînd. În tindă găinile se ciocăneau şi cîrîiau nerăbdătoare, iar cînd Zenobia deschise uşa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniţă. Femeia le aruncă cîţiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetaşu şi numărînd în gînd găinile care se zbăteau să înghită cît mai repede şi cît mai multe grăunţe, în vreme ce cocoşul, veşnic neîncrezător cu Zenobia şi îngăduitor faţă de consoartele sale, apuca doar din cînd în cînd cîte un bob. Găinile bătrîne se ghemuiau sfioase cînd stăpîna se apropia şi le căuta de ou, pe rînd, spre marele necaz al cocoşului, care zbîrlea creasta ameninţător, se ferea călcînd ţanţoş şi cotcodăcea clocotind de indignare...

Apoi cînd galiţele se împrăştiară, Zenobia se sui în podeţul cu fîn şi strigă din capul scării :

— Ionică !... Măi Ionică !... Scoală, dragul mamii să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească !

— Bine, bine las', că mă scol ! mormăi flăcăul somnoros.

Zenobia nu-l mai cicăli. Ştia bine că băiatul, cînd e vorba de muncă, nu se codeşte şi nu leneveşte ca Glanetaşu.

Ion dormea toată vara în podul cu fîn de deasupra grajdului. Astfel nu mai deştepta din somn pe bătrîni

[1] *Ocinaşe* — rugăciuni care se spun dimineaţa.

cînd venea el noaptea de pe uliţe, ş-apoi mai auzea mereu şi pe Dumana, singura lor văcuţă, ronţăind sau rumegînd, sau suflînd aspru pe nări, pe cînd alegea fînul din ogrinjii ce-i punea dînsul seara în iesle.

Îşi birui repede lenea somnoroasă, se tîrî pînă la gura podului şi coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai cîte un cocoş întîrziat mai vestea ici-colo zorile. O ceaţă uşoară, străvezie plutea peste coperişurile ţuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurîndu-şi porumbiştile multe, lanurile puţine de grîu şi de ovăz, în vreme ce vîrfurile împădurite, negre şi nemişcate, vegheau odihna satului, ca nişte capete de uriaşi îngropaţi în pămînt pînă-n gît.

O adiere de vînt, răcoritoare, pătrunse pînă-n sufletul flăcăului, alungîndu-i cele din urmă rămăşiţe de somn din oase. Îşi roti privirile prin ogradă, scărpinîndu-se în ceafă, ca şi cînd s-ar fi gîndit de ce să se apuce. Zenobia, ieşind iar din casă, se minună :

— Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămaşa de sărbători ?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrîna urmă mai jalnic :

— Ferfeniţă ai făcut toate înfloriturile şi mărgeluţele, şi ai înnegrit-o de nu ştiu zău cum am s-o scot din boală !... Ba ai mai umplut-o şi de sînge... Cu cine te-ai bătut ?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă şi de-abia atunci văzu că pieptul şi poalele cămăşii erau pătate de sînge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, şi intră în tindă.

Îşi lepădă cămaşa, se îmbrăcă în hainele de lucru, încălţă opincile şi pe urmă se spălă pe obraji în Părîul-Doamnei care se vărsa chiar lîngă casa lor în Gîrla-Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pîine de mălai, nişte brînză şi ceapă, toate învelite într-o pînzătură curată. Luînd de sub grindă tocul şi gresia, flăcăul întrebă pe Glanetaşu care se tot sucea şi se-nvîrtea căutînd cine ştie ce :

— Dumneata te duci la notar la lucru ?

— M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăieri, de cînd a umblat după oameni prin sat...

— Apoi bine... Numai să nu bei banii că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adăogă Ion foarte aşezat.

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetaşu.

— Mi-ai pus de mîncare, mamă ? întrebă iar flăcăul, cîntărind traista.

— Ţi-am pus, şi la prînz oi veni şi ţi-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflînd din răsputeri în tăciunii din vatră care fîsîiau, afumau şi nu se aprindeau de loc.

— Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul, să nu mă mai întîrzii eu şi cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delniţa-i măricică, murmură Ion închinîndu-se şi ieşind.

— Umblă sănătos !

În tindă flăcăul își luă coasa din cui, agăță traista în coasă și coasa pe umăr, și porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lîngă gard săreau, cîrîiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua răvenită de rouă pînă unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta și sui încet pe o cărare lină, printre porumbiști care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Pășea grăbit să ajungă mai curînd, să apuce a cosi o bucată cît mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lîngă o holdă de ovăz a lui Vasile Baciu. Trecînd, îi strigă în loc de binețe :

— Harnic, harnic !

Simion mai trase cîteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încît nici nu-l mai auzi :

— Apoi ce să facem ?... Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...

2

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului, o fîșie lungă și îngustă, de vreo trei care de fîn. Atîta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese pînă-n Ulița din dos

și care fusese zestrea Zenobiei. Încetul cu încetul Glanetașu îl tot ciopîrțise... Îi cam plăcuse bătrînului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețea lui a fost mare cîntăreț din fluier, de i se dusese vestea pînă prin Bucovina. Zicea atît de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea „Glanetașu". Fusese băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevitor de n-avea pereche. Fugea de muncă grea. Se zicea că în viața lui n-a tras o brazdă cumsecade, adîncă și cît trebuie de lată, că nici nu știa ține bine coarnele plugului ; coasa iarăși îl dobora repede și-i stătea în mînă ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muierești : săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar și mai bucuros trîndăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învățător și chiar pe la ovreii din Armadia și din Jidovița. Niciodată nu i-au crescut bătături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pămîntul în piele... Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea cîinii l-ar fi mîncat. S-a măritat cu dînsul fără voia părinților, care-i ziceau că din frumusețe nu se face porumb și din istețime mămăligă. Singură la părinți și din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetașu și părinții, ca să nu-i iasă din voie, în cele din urmă au dat-o și au înzestrat-o cu patru table de porumb și două de fîneață, trecîndu-i și casa din capul satului cu grădina dimprejur. Cînd s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrînii pînă și-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au

găsit pînă și oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi și două vaci, o droaie de găini și vreo cinci rațe... Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Glanetașu însă nici după ce s-a însurat nu și-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat și a dus casa. Era harnică, alergătoare, strîngătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o șură. Azi se duce pe apa sîmbetei o limbă de porumbiște, mîine o livadă întreagă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de minunea lumii...

Cînd au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopîrțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar i-a mai ridicat puțin deasupra nevoilor : vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunișoare și casa cea nouă... Aceasta au și vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu... Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cît e Armadia de mare, toate crîșmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pămîntul lui, umbla pe la ovreii din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și

era blînd la beție ; rîdea într-una și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el...

Așa apoi, în cîțiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calendar, după fiecare ciopîrțire de moșie, că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc. Picau hîrțoagele de judecată și trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram și puținul din care-și mai tîrau viața.

Cînd s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pămînt : fîneața, spre care se grăbea acuma, și două porumbiști, dincolo de șosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetașu, a fost feciorul. Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila. Iar pămîntul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moșie nu s-a mai înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei. În schimb, cum-necum în doi-trei ani a plătit și datoriile ce le avea la „Someșana" din Armadia, încît a putut atîța focul cu cărțuliile verzi și roșii care pricinuiseră Zenobiei atîtea zile fripte...

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniței, pe răzorul ce-o despărțea de altă fîneață, tot așa de lungă și de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetașu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cîntărindu-l. Simțea o plăcere atît de mare văzîndu-și pămîntul, încît îi venea să cadă în genunchi și să-l îmbrățișeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia oste-

nită de răcoarea dimineţii. Nu se putu stăpîni. Rupse un smoc de fire şi le mototoli pătimaş în palme.

Se aşeză pe răzor, înţepeni nicovala în pămînt, potrivi tăişul coasei şi apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsat, cu ochii ţintă la oţelul argintiu. Cînd isprăvi, se sculă, scoase de la brîu gresia, o înmuie bine în apa din toc şi apoi mîngîie ascuţişul coasei cu gresia, schimbînd mereu degetele mînii stîngi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, şterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delniţa lui Toma Bulbuc, cosită, cu fînul adunat în căpiţe care stăteau încremenite ici-colo, ca nişte mormoloci speriaţi. Pămîntul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curînd... Privindu-l, Ion oftă şi murmură :

— Locul nostru, săracul !...

Se gîndi puţin de unde să înceapă şi hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu faţa către răsărit, să-l vadă soarele cînd se va înălţa de după dealurile Vărării. Încercă întîi coasa în colţ, făcîndu-şi loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată şi mai repede.

Cînd ajunse la marginea delniţei, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu faţa spre satul care, sub o ceaţă străvezie, tremura uşor, se întindea şi se strîngea, ca şi cînd s-ar feri de îmbrăţişarea răcoroasă a dimineţii. Vedea casa lor peste drum de a învăţătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidoviţa, despărţite prin Uliţa Mare ce coboară pînă la Avrum, suie iar pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată şi apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuţa. Lîngă casa nouă a lui Vasile Baciu porneşte Uliţa din dos care face un ocol mare ca să treacă prin faţa bisericii şi să se arunce iar în Uliţa Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele ţigănimii. Fundătura pleacă din Uliţa din dos, de lîngă biserică, se adînceşte mereu între dealuri şi, la Ştefan Ilina, se despică în două. Un braţ mai scurt o ia la stînga, numai printre vreo trei-patru căsuţe, apoi se face drum de car, se caţără pe coastă şi se pierde în cîmp ; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lîngă Părîul-Dracului, din ce în ce mai şerpuit, pînă ce intră în Pădurea-Fulgerată...

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn şi să-l pui în traistă, ca o jucărie pentru copii. Hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpîn falnic şi neîndurător.

Din şosea şi de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenuşii, învălmăşite şi încurcate, ţintuite ici-colo cu cîte un păr sau măr pădureţ. Urcă încet pînă la pădurea Vărării, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborînd din ce în ce mai groasă şi mai întunecată spre Jidoviţa, pînă se pleşuveşte şi se schimbă în lanuri de grîu şi de porumb... Dincolo de Părîul-Dracului se înalţă Zăhata, mai piezişă, mai îngustă, cu multe cînepişti, adumbrită toată de Pădurea-Fulgerată care merge pînă la Păuniş şi pînă la Săscuţa, dar fără să treacă peste

șosea. Peste drum, în zare, albăstrește Pădurea-Spînzuratului, unde se zice c-ar fi fost spînzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura-Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă și azi în vîrf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit [1], arat și semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița Mare... Apoi vin Lazurile, de la Părîul-Doamnei pînă la hotarul Sărăcuței și pînă la Pădurea-Domnească ce se coboară pe țărmul Someșului între Jidovița și Armadia...

Sub sărutarea zorilor tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toanele și nevoile atîtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștile, holdele de grîu și de ovăz, cînepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, șușoteau, fîșîiau, vorbind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l. Se simțea mic și slab, cît un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vîntul o vîltorește cum îi place. Suspină prelung, umilit și înfricoșat în fața uriașului:

— Cît pămînt, Doamne!...

În același timp însă iarba tăiată și udă parcă începea să i se zvîrcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputincioasă, biruită, umplîndu-i inima

[1] *A lăzui* — a despăduri.

deodată cu o mîndrie de stăpîn. Și atunci se văzu crescînd din ce în ce mai mare. Vîjîiturile stranii păreau niște cîntece de închinare. Sprijinit în coasă pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă. Se simțea atît de puternic încît să domnească peste tot cuprinsul.

Totuși în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atîta hotar el nu stăpînește decît două-trei crîmpeie, pe cînd toată ființa lui arde de dorul de a avea pămînt mult, cît mai mult...

Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. Veșnic a pizmuit pe cei bogați și veșnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimașă: trebuie să aibă pămînt mult, trebuie! De pe atunci pămîntul i-a fost mai drag ca o mamă...

Cînd a umblat la școala din sat a fost cel mai iubit elev al învățătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetașului să dea pe Ion la școala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetașu s-a și învoit pînă în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărțile, pe care le putea lua vechi, și taxa de înscriere, vreo trei zloți. Ba Herdelea a alergat și s-a zbătut pînă ce l-au iertat și de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor și cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la școală în fiecare dimineață, să-și ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas pînă în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas... După două luni de învățătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la școala cea mare.

De ce să-şi sfarme capul cu atîta carte? Cît îi trebuie lui, ştie. Şi apoi i-e mai drag să păzească vacile pe cîmpul pleşuv, să ţie coarnele plugului, să cosească, să fie veşnic însoţit cu pămîntul... Şi Glanetaşu, pe cît de greu l-a dat la liceu, tot atît de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei cîţiva zloţi aruncaţi pe cărţi îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decît să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărţit de tot nici de ele. Le-a păstrat şi-n sărbători le-a citit şi răscitit pînă li s-au ferfeniţit foile. Iar mai tîrziu mereu cerea învăţătorului ba cărţi de poveşti, ba cîte o gazetă veche, să se desfete...

Acuma, Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Cînd răsări soarele, roşu şi somnoros, Ion simţea o amorţeală uşoară în şale şi degetele parcă i se încleştau pe codoriştea coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ştergea tăişul cu şomoioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu şi iar se aşeza pe lucru. Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegînd, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe cîmpuri, înviorînd din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca nişte gîndaci albi, se trudeau în sforţări vajnice spre a stoarce roadele pămîntului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar cîte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprîncene şi, căzînd, se frămînta în humă, înfrăţind, parcă mai puternic,

omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spinarea îi ardea şi braţele îi atîrnau ca nişte poveri de plumb.

Înspre prînzul cel mic, oprindu-se să-şi şteargă sudorile care-i ţîşneau acum din sîngele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată faţa i se înseninä de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coş pe care-l muta mereu dintr-o mînă în cealaltă.

— Uuu, mă Anuţoooo! strigă Ion, uitînd într-o clipire osteneala şi fierbinţeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu şi răspunse cu glas subţire ca o aţă:

— Uuu, mă Ionicăăă!...

Ion îi ieşi înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujoraţi de căldură şi umezi de năduşeală. Puse coşul jos şi zise încet:

— Duc de mîncare tatii... A ieşit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea şi, fără să vrea, se gîndea: „Cît e de slăbuţă şi de urîţică!... Cum să-ţi fie dragă?..."

Fata însă, cu ochii în pămînt, vorbi dojenitoare şi cu imputare în glas:

— N-ai venit aseară... Şi te-am aşteptat pînă după miezul nopţii...

— Am fost necăjit rău, Anuţo, ştii bine... Ai văzut doar ce ruşine mi-a făcut badea Vasile?...

— Parcă tu nu-l ştii pe dînsul cum e la beţie?...

Apoi, după o tăcere scurtă, adăogă:

— Şi te-ai răzbunat pe George...

— Că George-i cu vicleşugul, ehe ! făcu repede Ion cu o lucire atît de stranie în căutătură încît Ana se cutremură.

Mai stătură cîteva clipe, fără să mai vorbească şi chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, îşi luă coşul, zicînd :

— Acu mă duc, că m-o fi aşteptînd tata...

— Du-te, du-te, zise Ion simplu.

Ana porni pe cărare la deal. După cîţiva paşi mai întoarse capul, cu un zîmbet blînd pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gîndească iarăşi mai ursuz : „Tare-i slăbuţă şi urîţică, săraca de ea !..."

Rămase cu ochii pe urmele ei pînă ce dispăru la o cotitură. Şi văzînd-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire şi o părere de rău : „Uite pentru cine rabd ocări şi sudălmi !"

Încremeni aşa un răstimp. Dar deodată îşi reveni, scutură din cap, ca şi cînd s-ar încăpăţîna să-şi lepede o slăbiciune, şi-şi zise aspru : „Mă moleşesc ca o babă neroadă. Parcă n-aş mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las' că-i bună Anuţa ! Aş fi o nătăfleaţă să dau cu piciorul norocului pentru nişte vorbe..."

Dădu să se întoarcă la coasă, cînd un glas plăcut răsună la spatele lui :

— Leneveşti, leneveşti ?

Îi pieri din suflet toată frămîntarea văzînd pe Florica, cu faţa rumenă, plină şi zîmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bîlbîi zăpăcit de mulţumire :

— M-am odihnit oleacă... A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciu şi...

Îşi curmă glasul brusc, întîlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut şi vru s-o dreagă, făcînd un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă şi-i zise cu imputare :

— Am văzut... Cum să nu vă fi văzut... Că doar nu-s oarbă... Umbli după ea ca armăsarul după iepe... Mă mir că nu ţi-e ruşine...

Ion încercă să rîdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mîngîind-o din ochi :

— Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico ?... Vai de sufletul meu... Crede-mă ! În inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă...

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimînd :

— Te faci de rîsul lumii ca s-o iei pe ea.

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în braţe, o strînse s-o înăbuşe şi o sărută pe gură cu o patimă sălbatecă. Fata se zvîrcolea, dar cu fiece mişcare se lipea mai tare de pieptul lui şi, printre sărutări, murmura :

— Ionică... lasă-mă... Te văd oamenii... Lasă-mă... Te văd... oamenii...

— Aşa munceşti tu, dragul mamii ? strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mîncarea, grăbită şi supărată.

Tinerii se despărţiră îndată. Florica, roşie foc de ruşine, de-abia putu îngîna cîteva vorbe şi se făcu nevăzută printre delniţe. Ion însă, ca să-şi ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa :

— Că şi dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer şi cu una-n pămînt, parcă eu aş sta toată ziua cu mîinile-n sîn ! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi şi pologul s-a uscat ca hîrtia...

3

Ana ajunse în deal gîfîind.

Vasile Baciu, împreună cu doi lucrători coseau din răsputeri, schimbînd doar din cînd în cînd cîte-o vorbă.

— Ai venit ? întrebă Vasile cam morocănos, văzînd pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întîrziat cu mîncarea, să poată oamenii să lucreze mai mult pînă-n prînz, că tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune. A avut o viaţă grea şi plină de trudă, dar s-a ţinut totdeauna printre fruntaşi. Părinţii nu i-au dat decît sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată şi urîtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăţia îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Rîvna de a

agonisi îi puse stăpînire pe suflet. Îi era frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieţii. Trei copii, cei dintîi, îi muriseră înainte de a împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea... În urma ei au mai venit doi, dar fără zile... Vasile Baciu nădăjduia mereu un băiat. În cele din urmă a sosit, dar încăpăţînîndu-se să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte, a stîrnit numai jale şi nenorocire. Moaşa satului, care era chiar mama femeii, a încercat toate descîntecele şi buruienile. Zadarnic. O săptămînă încheiată casa a tremurat de gemete şi vaiete. Atunci Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit şi, după ce i-a ocărît pe toţi pentru că nu l-au înştiinţat mai devreme, le-a spus că acuma e prea tîrziu, că femeia a început să învineţească, apoi că numai Dumnezeu face minuni şi că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistriţa, să-i scoată copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot de argint şi l-a întors acasă cu căruţa. Pînă să vie dînsul, femeia şi-a dat sufletul. Copilul a mai mişcat într-însa vreo două ceasuri, încît moaşa era cît pe-aci să-l înţepe cu un ac, să nu se întîmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi şi să vie din cealaltă lume să spăimînte oamenii... Împreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormîntat o parte din sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Îi rămăsese o mîngîiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în acelaşi timp o şi ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea fe-

meii ce-i fusese reazămul vieții. Căută să-și înece jalea în rachiu. Și, deoarece cînd era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dîrz. Numai moșia îi mai era dragă ca odinioară. Îl durea gîndindu-se că va trebui s-o ciopîrțească spre a potrivi zestre Anei la măritiș. Se frămînta deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cît va trăi dînsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, așteptînd zestrea pînă la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost dînsul în tinerețe, așa e feciorul Glanetașului azi. Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai văzîndu-l. Și ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui...

Îi aruncă pe sub sprîncene cîteva priviri mînioase, apoi ascuțindu-și coasa, o întrebă peste umăr :

— Dar cu cine te-ai oprit pe coastă ?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baciu. Apoi vezi bine c-așa... Se vede că degeaba îți spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul... Bine, draga tatii, bine... Bine că știu. Că dacă-i vorba pe așa, apoi eu ți-s popa...

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare și se porni pe ocări și sudălmi. Coasa însă n-o lăsa din mînă ; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrînd-nevrînd, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurînd, dar în aceeași vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coș, în umbra unui măr pădureț la marginea fînețe... Vorbele grele ce o plesneau, în fața oamenilor o chinuiau. Răbda totuși cu inima împăcată, zicîndu-și că suferă pentru Ion. Cu gîndul acesta în minte, se așeză lîngă coș și întoarse privirea în vale, unde știa că muncește el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur... O zgudui un fior. Clipi de cîteva ori, ca și cînd i s-ar fi lăsat o ceață pe ochi. Vedea însă bine. Ion strîngea în brațe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrățișează. Tot sîngele i se adună în obraji și, parc-ar fi avut un ochean, atît de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept și ochii nu și-i mai putea smulge de la dînșii. Auzea ca prin vis amenințările tatălui ei :

— Mai bine te tai eu în bucățele decît s-ajungi bătaia de joc a Glanetașilor... Baremi să știu că eu te-am făcut, eu te-am omorît...

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simțea neputincioasă și părăsită. Îmbrățișarea celor doi i se părea nesfîrșită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subțiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurînd de durere :

— Nu mă iubește... Tot nu mă iubește... Of, Doamne, Doamne !...

4

Satul fierbea. Cearta de la horă şi mai ales bătălia de la cîrciumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineaţă Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug şi i s-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stîlp darnic al bisericii, şi i-a făgăduit că dumineca viitoare are să dojenească pe bătăuşul Glanetaşului de pe amvon, ca să-l înveţe omenie. Toma, foarte mulţumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întîlnit, cum s-a supărat preotul şi ce i-a spus, apoi a ieşit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vînătă pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca şi cînd nici n-ar fi păţit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de faţă şi au văzut cum a crăpat ţeasta lui George, cînd l-a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s-au împrăştiat creierii prin colbul uliţei... Altele ştiau că feciorul Tomii trage să moară, iar cîteva mai îndrăzneţe strigau c-a murit încă de azi-noapte şi că Toma s-a dus la popa pentru înmormîntare...

În familia învăţătorului Herdelea nu s-a mai vorbit toată ziua decît despre întîmplările grozave de ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat pînă pe la amiazi, acuma s-a sculat pe la nouă şi numaidecît a aruncat întrebarea :

— Aţi auzit ce bătaie a fost azi-noapte ?

Toţi ştiau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna o dată cu găinile, se scula veşnic cu noaptea-n cap, ieşea în ogradă şi schimba noutăţi cu toţi trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetaşu, care în toate lunile îşi găsea de lucru pe-acasă spre a-şi putea vindeca oboseala beţiei de dumineca.

— Eu tocmai m-am nemerit pe-acolo cînd s-a întîmplat... zise Titu misterios trăgîndu-şi ghetele.

Laura şi Ghighi, mezina familiei, tăbărîră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar şi doamna Herdelea îşi ascuţi urechile de lîngă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. Titu însă se închise, ca un sfinx, în faţa tuturor stăruinţelor.

— Staţi, staţi ! striga într-una îmbrăcîndu-se cu o iuţeală militărească. Întîi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun...

Se simţea atît de mîndru, parcă el însuşi ar fi fost eroul sau cel puţin victima bătăliei. Deşi ar fi putut să ticluiască un şirag de amănunte, care de care mai cumplite şi mai mincinoase, îl rodea totuşi ambiţia acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului. Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate ştirile.

Cîrciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie cînd Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu ştie nimic... Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat şi dînsul, riscînd poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau poate vreo judecată... cine ştie ? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur...

Norocul lui Titu a fost c-a întîlnit pe Dumitru Moarcăş, un client credincios al cîrciumii, de la care a aflat repede atîta încît să poată înflori o povestire mai senzaţională. Astfel a împuiat apoi urechile mamei şi surorilor sale cu amănunte pînă la prînz.

Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgîlţîit puţin pe butoiul cela de George. De ce să-şi bată joc de un băiat cumsecade ca Ion ?... Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. Învăţătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătaşii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată şi nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de faţă cu mai mulţi ţărani : „Las' că-mi pică ei în mînă, şi Toma şi ceilalţi... Şi am să-i joc şi eu cum se cuvine..."

Cînd sleiră de-a binelea toată întîmplarea cu bătaia, Titu simţi îndemnul să ducă vestea mai departe. Frămîntă bine în cap hotărîrea, iar la prînz, după ce mîncă zdravăn şi bău cîteva pahare cu apă, strigă încîntat :

— Să vedeţi ce-o să se mai mire cei din Armadia şi din Jidoviţa !

Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpuşă şi plecă bombănind cu o nemulţumire prefăcută.

— Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atîta plictiseală.

O luă spre Jidoviţa, agale, fluierînd din vîrful buzelor şi învîrtind între degete un baston de trestie...

Titu era mîndria familiei Herdelea. Avea douăzeci şi trei de ani şi era înalt, cam deşirat, cu o faţă lătăreaţă, ochi albaştri spălăciţi şi o frunte largă. Mustăţile nu-i prea creşteau şi de aceea le rădea, zicînd că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tînăr mai deştept ca dînsul nu se pomeneşte în împrejurime. De altfel în şcoală a învăţat binişor. A început-o sub mîna tatălui său care l-a şi scos „eminent". Cînd a trecut la liceul din Armadia, a mers puţin mai anevoie ; prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistriţa. „Las' că-i bine să înveţe şi ungureşte — a zis învăţătorul — că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpînirii". Dar nici aici nu s-a prea înţeles cu profesorii, încît după ce a terminat clasa a şasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemţească — a zis iar învăţătorul — poţi umbla toată lumea." Taxele de înscriere însă fiind prea mari şi Herdelea neavînd banii trebuincioşi în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, cînd a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sînt şi mai urcate şi, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acuma mai puţini bănişori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunţat la şcoală, mai ales că şi el se cam săturase de atîta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea

fetelor : Titu să se facă notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întristat adînc pe doamna Herdelea, care veşnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baştină, căci băiatul semăna mult cu ea, avînd o voce preafrumoasă... Pînă să plece însă Titu la cursul de notari, s-au înăsprit condiţiile de primire ; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze şcoala normală şi să vie învăţător în Pripas, în locul lui ; pînă ar ieşi băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dăscălie. Mai curînd salahor, decît dascăl... Şi împotrivirea lui a fost atît de înverşunată, încît nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dăscălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trîndăvească ? L-ar lua lumea la ochi... Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor şi practicant, dîndu-i casă, masă şi ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plictisit mult şi pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul şi pace. Şi chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă ? Ar însemna să rămînă toată viaţa practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiţii, care simţea că poate şi trebuie să ajungă cineva în lume... Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de cînd s-a lăsat de şcoală, a citit tot ce i-a căzut în mînă. Şi, tot citind, a început şi el să scrie. Întîi mai pe furiş, pe urmă mai pe faţă şi în sfîrşit cu tot dinadinsul. Iar cînd, într-o

bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărît definitiv, dar în taină : va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinţii, deşi în sinea lor nu prea înţelegeau cum va mînca şi se va îmbrăca Titu din poezii, împărtăşeau părerea fetelor. Domnii din Armadia şi cu deosebire doamnele şi domnişoarele au citit cu mirare şi invidie numele băiatului învăţătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curînd tot judeţul l-a consacrat poet. Şi Titu citea şi scria mereu pînă noaptea tîrziu ; stingea lampa, aştepta prin întuneric inspiraţia, înjgheba cîte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hîrtie... Herdelea cam mormăia uneori că prăpădeşte prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pămînteşti...

Apropiindu-se acum de Jidoviţa, se gîndea unde să se ducă ? Să se oprească în Jidoviţa sau să treacă în Armadia ? Inima îl îndemna şi ici şi dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnişoara Lucreţia, micuţă, oacheşă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înţeles, din suspine dese, din cîte-o strîngere de mînă mai vie, din cărţi poştale ilustrate şi mai ales din declaraţii timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De cîte ori se abătea prin Armadia, şi se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea şi întîlnea pe Lucreţia. Atunci roşeau amîndoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau şi apoi

tăceau. „Tăcerea spune mai mult decît toate frazele", își zicea Titu. De altfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumusețea ochilor ei verzi...

Dar și în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curînd la școala statului și nu știau o boabă românește. Ovreii din Jidovița s-au apucat prea tîrziu să practice patriotismul cel nou și rupeau atît de prost limba oficialității încît nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroși cînd au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv și petrecea mai în toate nopțile prin cîrciumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut cîteva aventuri de dragoste prin Maramureș, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea și umbla s-o cucerească. Deși ofta după Lucreția, rîvnea mult și o iubire pasionată. Dar nu prea știa cum trebuie cucerită o femeie și de aceea îi era frică să nu se facă de rîs în fața unguroaicei. Cît a dorit dînsul și n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza și aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetele i se prăfuiseră ; se opri și le șterse cu o batistă murdară,

adusă înadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfățișeze totdeauna curat, cu atît mai mult cînd bănuia că are să întîlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, își potrivi bufanții lavalierei, își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea cînd se aranja luă hotărîrea definitivă : va rămîne în Jidovița.

Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stînga și în dreapta cîte o odaie. Cea din stînga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pomenești că n-o fi acasă", se gîndi Titu apăsînd clanța.

Ușa se deschise. Intră încetișor. Tinda era cam întunecoasă. În dreapta, ușa odăii care slujea de sufragerie, salon și birou era dată la perete. Înlăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gîndindu-se că găsește acasă numai pe doamna Lang, care obișnuia să stea după-amiazi trîntită pe pat, citind romane de dragoste, visătoare ca o cadînă din panorame. Se apropie de ușa dormitorului în vîrful picioarelor și ciocăni ușor. Nici un răspuns. „O fi dormind", își zise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranțe și planuri, bătînd iarăși mai tare.

— Cine-i ? murmură un glas somnoros, răgușit și gros.

— Eu, eu, răspunse tînărul, nemulțumit, recunoscînd vocea soțului.

— A, tu ești, Titule ? Intră dragă ! urmă glasul dinlăuntru mai înviorat puțin.

Titu intră amărît. Într-o clipire i se spulberaseră toate închipuirile : că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie și o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze să-i soarbă gîndurile... și poate chiar mai mult.

— Ești singur ? întrebă dînsul rotindu-și ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gîngăvi învățătorul, căscînd. Nevastă-mea s-a dus în plimbare pînă-n Armadia, să cumpere nu știu ce... Sînt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți poți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul [1], cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă cîțiva care au venit mai pe la spartul tîrgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la șapte dimineața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cinci cîrciumi... În sfîrșit ceva colosal !... Și mi-e un somn !

Ascultîndu-l, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica ! Îl cîntări cu dispreț. Lang avea niște mustăți unguresti, un nas gros, ochii vii negri și un păr creț negru tăciune. Acuma însă era atît de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrîn, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu pierduse și plăcerea de a-i mai povesti bătălia.

— Atunci te las, zise, dîndu-i mîna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta... Transmite-i complimentele mele !

---

[1] *Solgăbirău* — funcționar din fosta administrație austro-ungară (corespunzînd pretorului de mai tîrziu).

— Da, da, căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac ?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieșind. Sînt grăbit... Trebuie să mă duc și prin Armadia...

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învățătorul ; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapuma peste cap și începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliță Titu se răzgîndi. Ce să se mai ostenească prin Armadia ? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu întîlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreția Dragu. Iar asta i-ar mohorî sufletul pentru o săptămînă încheiată... Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă ?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări eroice să vorbească ungurește. „N-am noroc, degeaba", își zise Titu, așezîndu-se la biroul notarului, răspunzînd numai din vîrful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greșise nimic.

Aici cel puțin avea gazete și putea să citească pînă se va mai însera și se va mai potoli zăpușeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca și pe bătrînul Herdelea. Lor însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajun-

geau banii să plătească abonamentele. Au ţinut acum cîţiva ani *Gazeta Transilvaniei*. Herdelea îşi rupsese de la gură şi achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat şi punînd pe foc toate somaţiile cu care îl asalta administraţia, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foii". Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun : să ceară abonamente de probă de la ziarele ungureşti. Cîte o săptămînă, două primea jurnalul gratis. Cînd nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărţi poştale, au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic ; cărţile lor poştale au rămas fără răspuns. Încît acum erau nevoiţi să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblînd mai în fiece zi prin Jidoviţa, o lua de la cancelarie şi nici n-o mai dădea popii. Şi notarul ţinea vreo trei ziare ungureşti, de asemenea fără a le citi, dar păstrîndu-le pentru aţîţatul focului, aşa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundîndu-se în gazete, Titu îşi uită curînd necazul. Citi pînă se întunecă, iar înainte de a pleca, simţindu-se înviorat, povesti totuşi întîmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungureşte...

5

Cînd se îngîna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanţă, pierdea vremea mai curăţind cîte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind cîte o buruiană, iar după-masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor şi căratul apei cădeau în sarcina Ghighiţei, pe cînd curăţenia casei rămînea în stăpînirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiţia să potrivească toate astfel încît să se observe pretutindeni gustul ei delicat... Treburile se isprăveau însă pînă pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodînd sau croşetînd, vorbeau şi rîdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia cîte-o carte. Satul întreg şi jumătate din hotar se întindeau în faţa lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau de la cîmp sau mergeau spre Jidoviţa, trăsurile care umblau între Armadia şi Bistriţa defilau pe dinaintea lor, oferindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi cînd venea întunerecul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romanţe vechi româneşti cu nişte voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învăţătorului...

Doamna Herdelea era cîntăreaţă înflăcărată şi o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua ţinînd tigăile de coadă şi amestecînd în oale, lălăia cîntece sau rugăciuni, iar dumineca, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cînta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinereţe glorioasă. Fată de ţărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns subt oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învăţător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viaţă. Munteanu a fost un dascăl harnic şi un român înfocat. Ca să ferească de ungurizare tîrguşorul, reşedinţa de vară a unei familii de conţi, a muncit din răsputeri. Din „irozii" de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cîntece şi cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe Îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi şedea foarte bine şi s-a distins prin rîvna şi isteţimea cu care îndemna pe cei Trei Crai de la răsărit să se închine în faţa Mîntuitorului, ce se naşte în fiecare an.

Spre fericirea Mariei, învăţătorul Munteanu nu s-a mulţumit numai cu „irozii". Încurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentaţii de teatru, recrutînd dintre fetele şi flăcăii mai deştepţi pe interpreţii operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine şi în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentaţii în tot ţinutul Someşului. Oamenii veneau din toate satele să vadă şi să audă teatru românesc, dornici de-a se însufleţi. Şi diletanţii lui Simion Munteanu jucau cu atîta inimă încît uimeau lumea. Sufletul lor însă era tînăra şi drăgălaşa Maria Drujan

care, în scurtă vreme, a cucerit admiraţia tuturor, fiind cea mai isteaţă. În *Piatra din casă* şi mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor*, protopopul din Şoimuş, om foarte învăţat şi umblat prin lume, a ţinut un toast în care, slăvindu-i însuşirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Maria a plîns de bucurie, deşi n-a înţeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvîntării, protopopul a încercat să ciupească puţină curte primadonei, dar zadarnic...

Azi dăscăliţa îşi aminteşte cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost ! Atunci a învăţat ea cîntecele pe care acuma le învaţă de la ea fetele ei. Atunci ! Treizeci de ani au trecut de-atunci... După *Rusaliile* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învăţător cu mult viitor în Lechinţa, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit şase, toţi după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veseliile şi petrecerile şi a îmbătrînit. Din frumuseţea ei de odinioară n-au mai rămas decît urme şi amintiri. Şi cîntecele, sărmanele, scrise de mîna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mîngîierea o găseşte acuma în credinţa în Dumnezeu, fierbinte şi neclintită, şi în bucuria că-şi vede copiii mari, gata să-şi ia zborul în viaţă...

Noaptea se înălţa din ascunzişuri, sugrumînd cele din urmă zvîrcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare uşoară. Zgomotele se desluşeau din ce în ce

mai limpede. Se auzeau cîinii cum își răspundeau lătrînd, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, șoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe șoseaua albă, răscolind colbul cu pașii lor grei și osteniți, scîrțîitul carelor goale întovărășite de țărani sleiți de muncă și urmate de cîini cu botul în pămînt și cu coada în vînt, mirosind șanțurile și gardurile... Ajungînd la crucea din capul satului, trecătorii își curmau vorbele, se închinau descoperindu-se și apoi dădeau „bună seara“ familiei Herdelea care cînta neobosită. Toți sătenii ascultau cu drag cîntecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pârîul-Doamnei, căscau gura cîte-o bucată de vreme și pe urmă porneau în goană...

Erau pe la strofa a treia, cînd Ghighi șopti misterios :

— Uite pe Toma Bulbuc și pe George !...

Laura și bătrînul Herdelea încetară brusc cîntecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-și piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuși, cînd Toma și feciorul se opriră la poartă, intrînd în vorbă, își domoli și ea glasul, biruită de curiozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pricinașii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească și învățătorului pozna. Se aprinse repede și începu să-și laude feciorul și să ocărască pe Ion. În

cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vînătaia din spinare.

— Sudui, măi Toma, sudui și nu te temi de Dumnezeu, care vede și aude toate ! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetășiței, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat și grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii pînă ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieși în uliță, se apropie pînă de pod.

— Nu se mai satură, mînca-l-ar peștii Dunării de zgîrcit și afumat ! Îmi ponegrește băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea și nu alta !

Familia învățătorului rîse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zîmbind femeii :

— Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogați vreau să știe de necazurile altora ?

— Da să-i ardă focul, că prea-s cînoși la suflet... Din tindă l-am auzit cum se îmbăla și n-am mai putut răbda, zău așa...

Mai sporovăi puțin, verzi și uscate, apoi fugi acasă aducîndu-și aminte c-a lăsat mîncarea în clocot și o fi dat în foc...

— Țeapăn l-a pocnit și Ion, zise învățătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi ! sări Ghighi, vrînd să le povestească iar toată întîmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cînte

pînă la sfîrşit, căci în curînd veni Belciug cu Vasile Baciu. Popa fusese la cîmp să supravegheze munca la o livadă a bisericii. Îi era cald şi mai ales îl chinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cît ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, fireşte, despre bătaia de azi-noapte care aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

— De mult tot aud că feciorul Glanetaşului s-a făcut un bicisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vîrf la toate. Trebuie să se isprăvească odată în sat cu bătăuşii, altminteri mîine-poimîine ne-om pomeni că au început să omoare oameni !...

Toţi tăcură, pătrunşi de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilăreşte :

— Dar dacă nu se ştie care-i de vină ?

— Cum nu se ştie, domnişoară ? se miră Belciug. Crezi dumneata că poate să fie George vinovat ?

— Eu cred, răspunse fata hotărît.

Popa zîmbi acru, dezvelindu-şi dinţii pînă la gingii.

— Eu însă, cu voia dumitale, nu cred, zise apoi puţin batjocoritor.

Doamna Herdelea, nemulţumită că vede pe Vasile Baciu împreună cu preotul, după necuviinţele de la horă, interveni, uitîndu-se peste capul lui Belciug :

— În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteţ. Omul mai greşeşte, că doar de-aceea-i om. Nu trebuie să osîndim aşa uşor.

Preotul zîmbi iar, mai acru şi încurcat, negăsind repede un răspuns potrivit.

— Amu m-aş amesteca şi eu, ca omul prost, de ! începu Vasile Baciu ştergîndu-şi gura cu mînecile cămăşii.

Dar dăscăliţa îi taie vorba aspru :

— Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile !... Slavă Domnului, m-am întîmplat şi eu la horă, ieri, tocmai cu părintele, cînd ai venit beat ca un porc şi te-ai agăţat de Ion din senin ! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lîngă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciumă !

Baciu înghiţi în sec, se uită la Belciug, apoi la învăţător, apoi la domnişoare, zăpăcit, se scărpină în cap şi murmură :

— De... cam aşa-i...

Între timp preotul îşi regăsise încrederea şi acuma zise, cu un surîs care pe doamna Herdelea o supăra :

— Fireşte, nici Vasile nu-i uşă de biserică... Nu, nu... Dar omul beat e neom şi-i mai ierţi fărădelegile...

— Dar Ion n-a fost beat aseară ? întrerupse Ghighi.

— Nu te mai tot amesteca şi tu în vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deşi se duşmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pildă rea sătenilor.

— Mai cu seamă, urmă Belciug, fără a ţine seama de vorbele fetei, că dînsul avea şi oarecare temei să dea o lecţie bătăuşului...

— Umblă mereu să sucească minţile Anuţii, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi ţăranul prinzînd iar curaj.

— Şi-adică de ce nu i-ai da-o ? zise dăscăliţa, aprinzîndu-se. De ce ? Crezi c-ai face rău ?

— Nu i-aş da-o să ştiu de bine că... făcu Vasile cu un glas înăbuşit, cu ochii înflăcăraţi deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c-aşa sînteţi voi, proştii... Uite-aşa, nătîngi şi căpcăuni !... Adică pentru că tu ai cîteva petece de pămînt, nu-ţi mai încapi în piele de fudulie ? În loc să iai un fecior care ştii că n-are să-ţi hărtăpănească ce-i dai, tu te gîndeşti numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi... Duceţi-vă, duceţi-vă, să nu vă mai aud nici de nume !

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simţea că de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă şi intră în casă.

— Femeile judecă foarte uşor, zise Belciug, mîhnit de cuvintele dăscăliţei, care i se părea că-l priveau pe dînsul. Viaţa e totuşi mult mai complicată. Fiecare îşi ştie necazurile lui şi le potriveşte cum crede mai bine...

Pe uliţă venea încet Ion, cu o pală de fîn proaspăt agăţată în coasă. Cînd îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpînească, dar cînd flăcăul murmură respectuos „bună seara“, mînia îi porni limba :

— Să-ţi fie ruşine, Ioane, de cele ce faci ! Ruşine să-ţi fie !

Ion se opri uluit şi de-abia după un răstimp putu răspunde :

— De ce, domnule părinte ?

— Fiindcă eşti un stricat şi-un bătăuş, şi-un om de nimic ! Asta eşti ! Ar trebui să dai pilde celorlalţi feciori, că te ţii mai deştept ca toţi, dar umbli numai după blestemăţii... Mai mare ruşinea !...

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sîngele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar îşi muşcă buzele şi-şi urmă apoi calea zicînd nepăsător doar atîta :

— Bine, bine... Noapte bună !

— Obraznic ! sîsîi Belciug mai îndîrjit. Las' c-am să-ţi dau eu o lecţie să n-o uiţi aşa curînd !...

— Şi tu eşti prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blîndeţea învăţătorului însă îl înfurie mai rău.

— Sînteţi voi îngăduitori cu dînsul şi pentru mine ! De-aceea şi-a luat nasul la purtare !...

Belciug plecă fierbînd, fără a-şi mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jignire personală. De altfel, din ziua cînd a intrat învăţătorul în sat, a cam simţit el că umblă să-i sape şi să-i ştirbească autoritatea. A înghiţit multe răutăţi mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într-un sat nedezbinaţi. Dar acum s-a lămurit deplin. Acuma şi-au dat arama pe faţă. Ei totdeauna apără pe cei care-i osîndeşte dînsul. „Dacă-i aşa, aşa să fie, îşi zise, păşind foarte grăbit, încît Vasile Baciu de-abia se ţinea alături de

el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul nimănui !..."

Baciu îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mînia îl rodea. Cînd ajunse acasă nu se mai gîndea la Ion. Era furios pe Herdelea.

6

După ce plecă Belciug, învăţătorul murmură printre dinţi :

— Uite cum se burzuluieşte ponihosul [1], bată-l Dumnezeu !

Dar pe urmă, gîndindu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune cînd nici nu visezi. Pînă acuma se mai folosea cu cîte ceva de la Belciug : ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-şi ducă fetele, ba „împrumută-mi vreo doi zloţi, frate Ioane, pînă la leafă", ba cîte altele... Om cu om trăieşte. Cearta făţişă i-ar despărţi ca un zid... Se hotărî deci să caute să îndrepte lucrurile... Mai întîi trebuie să potolească pornirea dăscăliţei împotriva preotului. Apoi are să se facă a nici nu-şi aduce aminte de ce s-a întîmplat şi să continue a vorbi cu Belciug, cînd se vor întîlni. Astfel cel puţin aparenţele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face nimic pe faţă şi toate se vor întoarce în bine...

[1] *Ponihos* — prost, nătîng.

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină şi aşternînd masa, făceau pe Belciug cu ou şi cu oţet. Aci îl ocărau, aci rîdeau de barba lui ţepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă şi tocită pe care, după cum spunea el însuşi, n-a schimbat-o de şapte ani încheiaţi. În cele din urmă toate trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.

Învăţătorul le ascultă un răstimp clătinînd doar din cap nemulţumit, apoi îşi luă inima-n dinţi şi zise :

— Cînd se amestecă femeile în vorbele bărbaţilor, nici dracu nu te mai descurcă...

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se încinse o dezbatere straşnică în care nici Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura... În toiul neînţelegerii pică şi Titu de la Jidoviţa.

— Ce-i, ce-i ? întrebă dînsul aruncîndu-şi pălăria pe pat şi trîntindu-se obosit pe un scaun de lîngă masa pusă. Am asudat ca un cal... Groaznică zăpuşeală !...

Ca întotdeauna, bucurîndu-se de un prestigiu deosebit în sînul familiei, fu poftit zgomotos să-şi spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare seriozitate amîndouă părţile şi, la sfîrşit, dădu dreptate tuturor :

— Bine-aţi făcut că i-aţi mai tăiat puţin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privinţa asta nu mai încape discuţie. Dar iarăşi nu trebuie să ajungem la cuţite. Nu-i frumos şi nu se cuvine. Nu uitaţi că aveţi nevoie de trăsura popii pentru balul din oc-

tombrie ! Dacă rămînem certaţi, cum mai mergem la bal ? Ori poate doriţi să mergem pe jos ? Bine v-ar şedea, în toalete de bal, cu pantofi albi şi pe jos !

Titu rîse cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă :

— Ce ne pasă ? Luăm trăsura notarului şi gata !

— Eşti tu sigură că notarul ne-o dă ? răspunse Titu, hotărîtor. Ş-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată şi nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgînd în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruţă ca a notarului !...

Judecata lui Titu mulţumi pe toţi şi în curînd afacerea cu popa se stinse...

După cină ieşiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mîndră şi rece de după un deal, întinzînd o pînză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vînăt-închis. Cîntecele familiei reîncepură, întîi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetaşului veni în capul gol şi se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

Într-o pauză, Laura, amintindu-şi de isprăvile flăcăului, murmură :

— Spune, Ioane, adevărat, ţi-e dragă ţie Anuţa ?

Ion şovăi, zîmbi încurcat :

— De, domnişoară, mi-e dragă... Adică de ce să nu-mi fie dragă ?

Laura vru să-i spuie că Ana e mai urîţică decît Florica, dar se răzgîndi şi tăcu.

— Bine zice el, adăogă Herdelea. Ana-i fată foarte bună...

— Păcat numai că are un tată ticălos, observă dăscăliţa.

— Aşa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său... Cu tat-său am eu să mă însor ?

Pe uliţă trecu o caleaşcă elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi ? şopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toţi. În Gîrla-Popii, peste drum, orăcăiau broaştele. Cîinele stătea lungit în mijlocul uliţei. Din sat porni un cîntec vesel de fluier, atît de vesel încît lumina albă parcă tremura de plăcere... Deodată Ion oftă lung şi, îmbrăţişînd cu o iubire pătimaşă pămînturile adormite, îngînă ca şi cînd ar fi vorbit cu sufletul său :

— Ce să fac ?... Trebuie s-o iau pe Ana !... Trebuie !...

Capitolul III

IUBIREA

1

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoţiei. Îşi iubise mult nevasta şi pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios şi atît de jigărit că, văzîndu-l te întrebai : cum de-şi mai poate ţine viaţa ? Cînd apoi a zăcut cîteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Şi totuşi, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte şi ouă, trăia şi se înverşuna parcă şi-ar fi pus în gînd să îngroape el tot satul. Văduvia şi străşnicia i-au dobîndit faima de sfînt. Veneau la dînsul oameni şi din al cincilea judeţ, să le citească sau să-i spovedească. Ţăranii îl respectau mai ales pentru că, de cînd i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simţit umblînd după femei. Alţi popi, chiar mai bătrîni ca dînsul, îşi luau ţiitoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mîncare şi a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atît de vestită ca evlavioasă încît ea frămînta totdeauna prescurile ; încolo două slugi la vite şi în ogradă...

Dar preotul mai era şi o fire încăpăţînată. Orice contrazicere îl întărîta şi chiar îl chinuia. Zile şi uneori săptămîni întregi îl rodea un cuvînt sau o privire neplăcută. Dacă doreai să-ţi facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ţi facă rău.

Acuma Herdelenii şi Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine cînd pe învăţătoare, cînd pe feciorul Glanetaşului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor dumineci şi sărbători. Aşa însă întîmplarea lua în ochii lui o înfăţişare provocătoare. Se simţea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-şi ascundă şi el mînia. Rămînea totuşi hotărît să pedepsească pe Ion, mîngîindu-se că o parte se va răsfrînge, măcar indirect, asupra învăţătorului...

Miercuri seara, cînd, ca de obicei, flăcăii s-au strîns în faţa cîrciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion şi George, încît şi-au dat mîna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supăraţi nişte oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetaşului.

Aceasta a pus vîrf la toate. Pînă acum mai şovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povăţuia, ameninţa sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenţia împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărît definitiv.

Şi astfel dumineca următoare, răzimat cu cotul de un sfeşnic împărătesc, cum avea dînsul obiceiul să predice, după ce povăţui pe oameni să mai dăruiască din cînd în cînd cîte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curînd, vorbi de cei ce stîrnesc vrajba între săteni, ispitiţi şi mînaţi de necuratul. Apoi, oprindu-se puţin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetaşului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion, care se făcu galben, puse ochii în pămînt, tremurînd de ruşine, simţind privirile celorlalţi cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se mişte pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum şi de altele mai de demult şi, cu ochii ridicaţi spre tavanul bisericii de lemn, îl ameninţă cu mînia lui Dumnezeu aici şi dincolo de moarte.

Dojana preotului îl şfichiuia ca un bici de foc. Numai ticăloşii sînt astfel loviţi în faţa lumii întregi. Dar el de ce e ticălos ? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rîndul oamenilor ? Îi ardeau obrajii şi tot sufletul de ruşine şi de necaz... Aşteptă un prilej, cînd isprăvi popa predica, ieşi afară, se duse glonţ acasă, se luă la harţă cu tatăl său, pentru cine ştie ce, şi pe urmă porni, fierbînd, spre Jidoviţa, unde intră de-a dreptul în cîrciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puţin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plînse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor ţăranilor de prin împrejurimi, care se adunau dumineca

în Jidoviţa, singurul sat ovreiesc din toată ţara, aşezat la o încrucişare de drumuri, avînd o fabrică de spirt şi în fiecare casă cîte o crîşmă. Mai spre seară, cînd rachiul îi amorţi de tot simţirea, se lăudă că n-are să se lase pînă nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harţă cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi desmeticindu-se din beţie şi din aiureala probozeniei, îi păru rău că şi-a cheltuit bănişorii prin Jidoviţa şi că s-a jeluit străinilor de ce i s-a întîmplat. Îşi zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dînsul ? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricît caută să se prefacă, numai pentru că are avere ?... Îşi aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Şi frumoasă... Şi cît a iubit-o pînă ce nu i-a trăsnit prin minte gîndul să ia pe Ana !... Pe Florica i-ar da-o văduna lui Maxim Oprea cu amîndouă mîinile, ar fi mulţumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună şi poate c-ar agonisi mai mult decît luînd-o pe cealaltă...

Se puse pe muncă mai vîrtos, ca şi cînd s-ar fi hotărît să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frînt de oboseală şi totuşi se simţea mai zdravăn ca pînă acuma, mai pornit să înfrunte viaţa. Gîndurile însă îl frămîntau mereu. Îşi zicea din ce în ce mai des că, robotind oricît, nu va ajunge niciodată să aibă şi el ceva. Va să zică va trebui să fie veşnic slugă pe la alţii, să muncească spre a îmbogăţi pe alţii ? Toată

isteţimea lui nu plăteşte o ceapă degerată, dacă n-are şi el pămînt, mult, mult... Mîine-poimîine îl vor copleşi poate copiii. Cu ce-i va hrăni şi mai cu seamă ce le va lăsa după moarte ? Nici baremi cît va avea el, căci el tot rămînea cu trei locşoare, bune, rele, cum sînt... Şi-l vor blestema copiii precum blestemă şi el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pămîntul ce l-a avut, şi pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliţă cu ochii în jos şi parcă nu mai îndrăznea să se uite în faţa oamenilor. Îşi închipuia că ar întîmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuria. Zenobia, trăgînd cu urechea pe ici şi pe dincolo, ca toate femeile, auzea şi-i spunea că lumea vorbeşte c-ar fi mai bine să se astîmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl mîniau şi-l încăpăţînau întîi, apoi îl moleşeau. Uneori se gîndea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întîlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială faţă de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dînsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cît vorbele lui erau mai bune şi mai blînde, cu atît îl aţîţau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obişnuia înainte, de poznă. Cînd a aflat însă că în schimb George a început să dea tîrcoale fetei, l-a cuprins o mînie mare, a trîntit şi a suduit toată ziua, s-a certat

cumplit cu Glanetaşu şi era cît pe-aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut şi posomorît, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gîndindu-se că pămînturile lui Vasile Baciu vor înmulţi averea lui George, iar el va rămîne tot calic, mai rău chiar decît o slugă...

Se întîlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea bineţe ca oricine. Fata avea un surîs dureros pe buze... Poate că nici ea nu-l mai vrea ?! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui ? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dînsul.

Apoi, într-o sîmbătă seara, a stat primprejurul cîrciumii, cu flăcăii, pînă pe la miezul nopţii. Era foarte vesel ; singur nu-şi dădea seama de ce. Cînta din frunză, iar ceilalţi chiuiau şi tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru şi răguşit, ca de cocoş bătrîn. În întunerecul cenuşiu îl vedea ca ziua, burduhos, ţopăind greoi, printre ceilalţi... I se păru atît de caraghios, încît îl umflă rîsul... Cînd s-au despărţit, l-a pîndit unde se duce. George a trecut prin faţa casei lui Baciu, s-a uitat puţin, a fluierat scurt ca şi cînd ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, şi-a urmat calea în mers legănat şi leneş... Inima lui Ion zvîcni sălbatec de bucurie. Suspină uşurat şi se hotărî să intre la Ana, să-i mulţumească şi să-i ceară iertare. Totuşi trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă

pe Ulița din dos, grăbit, înfierbîntat de bucurie, și intră încetișor în ograda văduvei lui Maxim. Doi cîini ciobănești, cît niște viței, hămăiră de două ori, îl recunoscură și se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil de fereastră, plecîndu-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, și bătu cu degetul în geam de trei ori, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prispă și așteptă. Un cîine veni lîngă dînsul, îi linse mîinile noduroase, își culcă pe genunchii lui capul. Gîndurile flăcăului erau atît de încîlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în inimă, mereu vie și stăpînitoare... Apoi, ușa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieși, în cămașă, liniștită, ca o nălucă blîndă.

— Tu ești, Ionică ? șopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

— Eu, eu, mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopții îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurînd cald :

— Presimțeam că ai să vii.. Te-am așteptat...

Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute. Cum a știut ea că are să vie, cînd nici el însuși n-a știut ? Totuși se pomeni cuprinzîndu-i mijlocul și sărutîndu-i obrajii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simțea că începe să-i clocotească sîngele, o strînse năvalnic în brațe și-i zise deodată, cu glas răgușit, ca și cînd o mînă dușmană i s-ar fi încleștat în beregată :

— Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice !...

Fata tresări de mulțumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunerecul nopții și se înfigea în sufletul lui.

Îmbrățișînd-o, Ion îi simțea sînii cum se striveau pe pieptul lui. Îi găsi buzele și i le crîmpoți în sărutări...

2

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mînie în casa lui Herdelea împotriva preotului. Chiar învățătorul, cît era el de împăciuitor, nu s-a sfiit să declare în mai multe rînduri, în familie :

— Popă-i ăsta ?... Ăsta-i porc, nu popă ! Și încă porc de cîine !...

— Pămătuful ! a strigat dăscălița văzînd pe fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște fire de paie în barba încîlcită, plin de praf, murdar, asudat și dezmățat ca un vizitiu nesimțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atît de minunată că, de-atunci încolo, de cîte ori vorbeau de dînsul, numai „Pămătuful" îi ziceau, prăpădindu-se firește de rîs.

Totuși Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea lor pînă la urechile preotului. Rîvna lui era să fie bine cu toată lumea, să nu jignească pe nimeni și astfel să se strecoare mai lesne prin viața aceasta plină de dureri. Soarta îi hărăzise atîtea necazuri că avea nevoie de bunăvoința tuturor...

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas, la şcoala satului. A ajuns aici printr-o favoare deosebită a inspectorului Cernatony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învăţător comunal, avusese o stupărie vestită în tot judeţul. Inspectorul, şi mai ales nevasta şi copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simţind slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de cîte ori se ducea prin Bistriţa, niciodată nu uita să se înfiinţeze la doamna inspectoare cu o lădiţă de faguri ca zăpada. Drept mulţumire, Cernatony, cînd s-a ivit locul din Pripas, l-a întrebat prieteneşte : „Vrei să fii învăţător de stat ?" Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atît de mare. Inspectorul, în faţa căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înaintare !... Cu toate acestea nu se putea hotărî să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea serioasă. La şcoala statului se cerea limba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplici" şi „lăcrămaţii" ţăranilor din Feldioara — pricina unor bocluucuri de tristă amintire cu notarul — dar îşi dădea seama că ungureasca lui nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaş. Românul care trebuie să înveţe pe copiii români să vorbească numai ungureşte nu mai e român, ci renegat sadea... În cumpăna cealaltă însă apăsau socoteli tot aşa de însemnate. La comună leafa lui era pe sfert din cît îi oferea statul. Adevărat că el mai cîştiga binişor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra

mai ieftin, mai repede şi chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea atîrnau de un fir de păr ; o intervenţie energică din partea notarului putea să i le taie scurt şi pentru totdeauna. Pe urmă, la comună, n-avea nici drepturi la pensie şi nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească şi anii ce-i servise pînă atunci, adică vreo şaptesprezece... S-a frămîntat şi s-a gîndit mult Herdelea, s-a sfătuit şi s-a certat cu dăscăliţa, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puţin de sărăcie. Cînd şovăirea îl rodea mai aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cernatony. O păstrează şi azi, ca un document de nepreţuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspectorul : *„Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul dumitale precis, în trei zile. Ţin mult să te numesc pe dumneata la Pripas. Salutări cordiale. — Cernatony"*.

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Cînd s-a înfiinţat aici şcoala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit şi o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o şcoală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învăţătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a se repara o casă ţărănească în care să se poată adăposti mai omeneşte. După un an, ţăranul, şiret, văzîndu-şi bordeiul schimbat într-o căsuţă arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere şi s-a mutat el într-însa. Învăţătorul a trebuit să

risipească alţi bani, cu altă casă, unde a păţit la fel... Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gîndea la şcoala cea nouă, Herdelea a luat o hotărîre mare. Pentru grădina de pomicultură comuna oferise un loc de-al bisericii, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învăţătorul s-a apucat de şi-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămîne proprietatea lui Herdelea ca o donaţie din partea comunei şi a bisericii pentru rîvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gînd nu i-a trecut învăţătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrţoagă. Mai tîrziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zîmbet ciudat, în care Herdelea citea o ameninţare ascunsă.

Cu cît se răceau legăturile între dînşii, cu atît învăţătorul simţea mai mult ameninţarea. Şi, parcă înadins, împotriva sforţărilor lui de-a ocoli o primejdie, neînţelegerile lor sporeau zi cu zi. Îşi mai vorbeau, căci Herdelea îi înghiţea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învăţătorul se gîndea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa cînd ruptura va veni totuşi odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putinţă să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atîţia ani de zbuciumări. Şi aceasta tocmai acum, cînd fetele au ajuns ca azi-mîine să le ajute Dumnezeu să se mărite şi cînd toată zestrea şi nădejdea lor era căsuţa aceasta. Căci, fără nimica, oricît ar fi ele sărăcuţele de frumoase şi de isteţe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile acestea materialiste" — cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simţea bine toată familia şi tocmai din pricina aceasta ura împotriva preotului creştea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, aţîţată parcă de mîna soartei. Cu cît îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atît îşi aduceau mai des aminte de atîrnarea lor de dînsul şi cu atît aceasta îi înfuria mai avan pe toţi. Atunci apoi dăscăliţa cu fetele tăbărau asupra învăţătorului cu imputări şi cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meşteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „Pămătuful" i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănişorii rupţi de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar închide ochii şi i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopţile tuşeşte ca un buhai şi a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar... Şi, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veşnic în lacrimi multe care pe învăţător îl înduioşau, iar pe Titu îl enervau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspiraţii poetice şi se văita că nu poate „lucra" de atîta gălăgie fără rost...

Tocmai în vremea aceasta, cînd frămîntările se înăspreau, a picat un peţitor în casa Herdelea. Era aşteptat şi totuşi a stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Sîngeorz, cu prilejul unui bal săptămînal, unde se dusese întovărăşită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pintea. Tînărul mai avea un an pînă să iasă preot şi a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin şaptezeci şi nouă de scrisori şi cărţi poştale, ce i le-a trimis pe urmă, şi-a dezvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumuseţea, blîndeţea, cultura aleasă şi celelalte calităţi, descoperite de dînsul dintr-o singură ochire, dar aşa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile şi atîta hîrtie pînă să le înşire pe toate. După întîile scrisori, Laura a stat la îndoială : să-i răspundă ori să nu-i răspundă ? Inima ei se întîmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcuse curte vreo doi ani şi începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce şi-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rînd, silind-o să-l smulgă din suflet, deşi cu durere. Îndoielile-i le-a risipit Titu cu o povaţă înţeleaptă : poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teologului George Pintea douăzeci de scrisori şi douăzeci şi trei de cărţi poştale ilustrate, în care s-a dedat la puţin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deşi abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase şi nu putea admite că, după o cunoştinţă de cîteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi. „Iubirea e un lucru gingaş — zicea ea melancolic — şi se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite." De Pintea îşi

aducea aminte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dînsa, care avea oroare de bărbaţii mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoştinţa unui tînăr înalt, sfios, delicat şi frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întîia oară la balul studenţilor, în Armadia ; în vacanţa Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanţa Paştilor de zece ori, iar acuma, în vacanţa mare, aproape în fiecare zi. Din întîlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atît mai preţioasă pentru Laura, cu cît Aurel se mulţumise numai să-i strîngă mîna ceva mai puternic şi să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiţilor, voia să zică „te iubesc din fundul inimii".

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pintea au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paşti că Pintea îi bate capul cu răvaşele de iubire. Aurel cunoştea bine pe Pintea de prin liceu, s-a zăpăcit şi a zis tulburat :

— Pintea, mă rog, e un băiat tare cumsecade... tare... tare...

Laura a înţeles cît trebuie să-l doară descoperirea aceasta şi nici nu i-a mai pomenit de dînsul, iar cînd Aurel o întreba, răspundea cu o indiferenţă zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor...

Bătrînii însă cu cinsteau de loc sentimentele Laurei. Văzînd scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întîi se gîndiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cît se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscălița.

— Ei Doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior așa de seamă! adăoga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gîndurile bătrînilor, mai ales că veneau totdeauna după tînguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste... Cînd ajungeau la „vremile materialiste", fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plîngea, blestema, se închidea în salon și, mîngîindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămînea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, pînă ce sfîrșea și ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai bocească puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Pintea și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel...

Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la cîteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în

biserică, era adresată bătrînilor și cerea pentru totdeauna mîna drăgălașei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvîntul fericirii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuși în post-scriptum, unde spunea: *„Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sînt cu totul străine și indiferente. Preasfinția-sa episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar, așa încît vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele."* Aceasta însemna, nici mai mult nici mai puțin, că Pintea dorește să ia pe Laura fără zestre.

— În sfîrșit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică!

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lăcrimă dăscălița, mestecînd mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă și plecă mîndru la Avrum după rachiu, dar și pentru a-i împărtăși bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atît de cumplit că, pînă ce a ieșit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă. Cînd însă s-a dezmeticit, i s-a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist și cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gîndiți că am să-mi leg viața de un...

Ghighi, care aștepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numaidecît să lămurească dăscăliței că

măritişul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că Laura urăşte pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decît Laura...

Doamna Herdelea se uită la ele mirată. Dar cînd a înţeles, a izbucnit ca o leoaică :

— Apoi credeţi voi că are să vă lase cineva să daţi cu piciorul norocului ?... Că vouă vă arde de nebunii şi de blestemăţii, în loc să vă mai gîndiţi şi la greutăţile cu care ne zbatem... Mîine-poimîine e şi nebuna cealaltă de măritat... D-apoi zestre de unde credeţi să luaţi ?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pintea, să se uite numai la zestre ! zise repede Ghighi.

— Mă mir că nu vi-i ruşine să minţiţi cu atîta sfruntare... Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteţi umbla după cai verzi pe pereţi... Vă închipuiţi că oamenii de treabă se uită la sindrofiile şi la luxurile voastre... Alta ar fi sărit cu amîndouă mîinile, ticăloaso, şi ar mulţumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul ! Tu umbli după mofturi şi drăcii... Obraznico şi neruşinato !...

— Poţi să mă ocărăşti cît vrei, dar nu mă mărit ! repetă Laura cu o linişte tristă de martiră, care pe maică-sa o înfuria şi mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgîndu-şi mereu părul pentru a stoarce din creieri o rimă, răcni deodată desperat :

— Aveţi să mă-nnebuniţi cu atîtea ţipete ! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea... Îmi zdrobiţi viitorul cu gălăgia !

Cînd se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase şi se însărcinase să vestească tuturor că domnişoara Laura se mărită, auzi din uliţă cearta.

— Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu ! Uite şi bucură-te şi mănînc-o friptă ! îl întîmpină dăscăliţa. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi ? Domnişoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat !...

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar doamna Herdelea îi ghicise gîndul. În sufletul ei fata îşi zisese de multe ori că între un doctor şi un popă e o deosebire ca între cer şi pămînt, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pămîntul. Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaşte pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

Cearta se înăspri aşa de rău, că Titu fu nevoit să renunţe la munca poetică şi să asculte discuţia din ce în ce mai aprinsă. Bătrînii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o puşlama care-şi pierde vremea făcînd curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă ; şi chiar de ar fi om de treabă şi ar avea gînduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decît peste vreo cinci ani, cînd va termina studiile, dacă le va termina, şi încă şi atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pintea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenţii, sincer şi cinstit, dispus s-o ia chiar fără cămaşă, fiindcă o iubeşte aievea. Dacă Laura se va codi şi va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrîni fată mare ca şi domnişoarele Bocu din Arma-

dia, care au împlinit cincizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le peţească, deşi ele au la spate miişoare multe. De altfel Laura are vîrsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veşteji şi a se urîţi. Învăţătura şi frumuseţea nu-ţi folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul cînd îţi pică... Laura, sprijinită viguros de Ghighi, descria în culorile cele mai negre pe Pintea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plîngea şi iar declara c-ar trebui să fie smintită să-şi îngroape tinereţile alături de o stîrpitură de om pe care-l urăşte tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina şi se jura că mai bine moartea decît Pintea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbaţi şi nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decît o simpatie nevinovată şi nici prin gînd nu-i trece să fie vreodată soţia lui...

Titu, deşi rugat în mai multe rînduri să-şi spună părerea, tăcea ca un filozof. Pe la miezul nopţii însă, văzînd că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amînare :

— Destul acuma !... Haidem la culcare ! V-aţi certat destul, mai lăsaţi şi pe mîine !

Totuşi sfada, ca o lumină ce moare, mai pîlpîi, cînd mai moale, cînd mai puternică, pînă cînd Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind :

— Marş, neruşinatelor ! Marş, netrebnicelor...

Titu opri căderea pumnului, luă blînd pe fete de spate şi le petrecu în salon, unde era patul lor, mîngîindu-le că dreptatea este de partea lor şi că bătrînii nu pricep năzuinţele idealiste. Pe urmă se întoarse şi spuse grav părinţilor :

— Aveţi dreptate, ce mai calea-valea, şi v-aţi gîndit foarte bine... Ei, dar ce vreţi ? Sînt tinere şi fără minte... Parcă ştiu ele ce vorbesc ?... Parcă ştiu ele ce-s greutăţile vieţii ?...

3

Vremea se posomorîse. Toamna bătea la uşă, stăruitor. Hotarul se pleşuvea mereu. Ici-colo, se mai înălţau clăiţe de fîn sau stoguri de paie, pe care însă ţăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre şi lucioase, păreau nişte răni deschise pe un trup îmbătrînit.

Cu cît trecea vremea, cu atît neliniştea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca şi cînd şi-ar fi pus în gînd să se îmbogăţească într-o clipire, să scape de orice grijă şi mai ales de orice rîvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o roboteală de o vară întreagă pe la alţii, rămînînd chiar în urmă cu pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloţi. Urmînd aşa nu va face nici un pas înainte.

Zvîrcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana și pe Vasile Baciu, și-l întărîtau. Se simțea înfrînt și neputincios, iar simțămîntul acesta îi aprindea sîngele și-i umplea creierii de planuri și hotărîri care de care mai năzdrăvane. Totuși nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu și nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaștri îi mulcomeau zbuciumarea. Rîdea însă cînd își amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit și cîteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viață... Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Și îndată ce zicea așa, se pomenea cu gîndurile după Ana...

În curînd Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap tot parcă nu s-ar fi supărat atît de rău. Veni acasă galbenă și se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mireasă, afară de Florica văduvei lui Maxim, n-ai găsit cîtu-i satul de mare?... Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înțelese îndată și se înfurie, dar nu de cele ce răspîndea Florica, ci de mînia Zenobiei:

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăști și dumneata?

Zenobia însă nu-l slăbi pînă ce peste cîteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetașu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieși în uliță să se vaite și să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

— De ce mi-ai mîncat și mi-ai băut pămînturile, hodorogule?

Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, răspunse jalnic:

— Acu ce să-ți mai fac, omule, și ce să-ți dau, dacă n-am? Sufletul din oase să ți-l dau?... Iacă, ți-l dau!...

Auzindu-l, Ion răcni și mai proclet:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decît să fiu batjocura oamenilor!...

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întîlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidovița. Primprejur nici țipenie de om. El a oprit-o și a luat-o de mînă, iar ea a început îndată să plîngă cu hohote și să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s-o liniștească, dar nu-i putu spune decît:

— Lasă, Anuță, fii liniștită, că noi tot împreună... împreună... împreună...

Mai stătură un minut, tăcuți, și se despărțiră. Pe cînd însă fata se depărta cu aceeași deznădejde în suflet, Ion simțea o înviorare mare. Lacrimile Anei i-au încolțit în inimă o încredere nouă. Își urmă calea mai sprinten și atît de mulțumit că-i venea

mereu să rîdă şi-şi zicea: „De-acuma nu-mi pasă de nimic!"

Încă nu ştia ce va face, dar încrederea îi creştea într-una, schimbîndu-i parcă toată fiinţa.

Din clipa aceea se simţi alt om, mai puternic, mai îndrăzneţ, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nesam, rîdea, încît Zenobia, speriată că l-a fermecat cineva, era cît pe-aici să-i descînte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că după atîtea săptămîni de cînd dînsul nici nu se mai uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasile Baciu. Ion se hotărî să mai aştepte. Încrederea în sine îi dădea puterea să pîndească liniştit. În cîteva seri văzu într-adevăr pe George intrînd în casă. Dar lampa rămînea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult cu Baciu sta de vorbă decît cu fata... Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit de loc... Cît va aştepta el, va aştepta şi Ana...

Trecea deseori, parcă înadins, pe lîngă pămînturile lui Vasile Baciu. Le cîntărea din ochi, se uita dacă sînt bine lucrate şi se supăra cînd vedea că nu sînt toate cum trebuie. Se simţea stăpînul lor şi-şi făcea planurile cum va ara fîneaţa cutare, iar cutare porumbişte cum va semăna-o cu trifoi...

Într-o dimineaţă mohorîtă ieşi cu plugul să-şi ogorească şi el o porumbişte pe care la primăvară socotea s-o semene cu grîu. Vremea de ogorît era cam tîrzie. Dar el, avînd o singură vacă, trebuia totdea-

una să aştepte pînă isprăvesc alţii, ca să mai poată împrumuta o vită să-şi muncească pămîntul.

Porumbiştea era îngustă, tot o rămăşiţă dintr-o tablă mai mărişoară, din care Glanetaşu vînduse odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăş, de unde apoi a încăput în seama lui Simion Lungu. De altfel şi acuma cele două delniţe erau despărţite numai printr-o brazdă mai adîncă şi mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur cîmpul era pustiu.

„Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pămîntul meu!" se gîndi deodată flăcăul, cu obrajii aprinşi de o poftă nestăpînită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în petecul vecinului, şi porni să curme o nouă despărţitură. Lutul gălbui scîrţîia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strîngea dîrz coarnele plugului, apăsa fierul adînc în trupul pămîntului şi, cu pălăria pe ceafă şi cu fruntea umedă de sudoare şi de înfrigurare, îndemna blînd şi stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-şi spinarea.

După ce croi un hat nou şi sfîrşi de arat cîteva brazde din delniţa lui Simion, astupînd hotarul cel vechi, flăcăul respiră adînc şi uşurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că şi-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pe la prînzişor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se aşeză să îmbuce din merindea ce şi-o adusese, în tihnă, mulţumit şi cu gîndul numai la brazdele noi... Cînd să isprăvească mîncarea, văzu pe Simion Lungu venind şi dînsul ca să-şi ogorească locul. Ion tresări.

„Are să bage de seamă," îşi zise cu un zîmbet neliniştit.

Într-adevăr, Simion văzu că delniţa i s-a îngustat şi îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se uita încoace, ca şi cînd n-ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude şi strîngea cu mare grijă fărîmiturile de pîine în pînzătură, scuturîndu-le şi privindu-le îndelung parcă cine ştie ce adîncit ar fi în gînduri. Numai cînd simţi că Simion vine spre dînsul cu biciul în mînă, răcnind şi suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfăşură repede rămăşiţele de mîncare, le vîrî în traistă şi se sculă în picioare.

Harţa se încinse iute. Ion se jura pe toţi sfinţii că a brăzdat hatul numai pentru că nu se mai cunoştea bine, dar că l-a tras în acelaşi loc. Simion, ocărîndu-l, îl duse între delniţe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pămîntul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lăţimea locurilor şi, din două în două vorbe, îi striga :

— Jumătate delniţa mi-ai furat-o, tîlharule !

Ion, văzînd că nu-l răzbeşte cu vorba, începu să înjure şi apoi, ca să rămînă deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeţii vreo jumătate de ceas, sfîşiindu-şi cămăşile şi zgîriindu-şi obrajii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amîndoi de lucru, înjurîndu-se întruna, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată şi nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în temniţă, chiar de-ar şti că-şi cheltuieşte şi opincile, ca să-l înveţe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dispreţ, strigînd că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă...

4

În fiecare seară familia Herdelea dezbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învăţătorul voia să răspundă lui Pintea numaidecît, fata însă stăruia s-o lase în pace măcar pînă luni, căci duminecă îi vin prietenele din Armadia şi nu vrea să fie supărată. Dar pînă luni mai sînt atîtea zile — nu se poate întîrzia răspunsul într-o chestie aşa de mare. Ş-apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pintea ? Dimpotrivă, ar trebui să fie mîndră că are un peţitor de seamă şi în curînd se va mărita... Aceasta exaspera pe Laura atît de rău, încît ameninţa că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fîntînă... Ameninţarea ei însă revolta peste fire pe doamna Herdelea, care o ocăra pe

urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne...

Totuși Laura rămase biruitoare. După atîtea lupte frămîntate în lacrimi, dumineca multașteptată sosi, duminica de care își atîrnase soarta...

Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată sîmbăta au muncit : trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros pînă mîine și să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schimbat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor... Seara Laura a călcat rochia ei și pe a Ghighiței, vărsînd în același timp lacrimi îmbelșugate, căci bătrînii nici măcar acuma n-au lăsat-o în pace cu Pintea.

Duminecă dimineața însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriase toată săptămîna, încetase peste noapte. Un vînt aspru zbicise frumos șoseaua, iar spre amiazi soarele tomnatec scoase capul dintre nouri, împrăștiind căldură și voioșie.

Pînă după-prînz Laura și Ghighi fierbeau de emoție. Mereu așezau cîte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, și Laura întreba din cînd în cînd, îngrijorată, pe Ghighi :

— Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie ?

— Am o presimțire sigură că vine, răspundea Ghighi foarte serioasă.

Laura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de Aurel.

Sindrofiile se țineau în fiecare duminecă, pe rînd, la cîte una din fetele „inteligenței“ satelor dimprejur,

bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit și pentru care întîlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie și serata dansantă din februarie, organizate de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau distracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința tacită de a chema pe tînărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de duminica trecută că sindrofia viitoare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îl făgăduise că va veni negreșit ; deoarece însă de atunci nu l-a mai văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat și nu va veni, ceea ce ar putea stîrni printre fete vorbe felurite și neplăcute...

Pe la trei după-prînz, Laura și Ghighi se așezară în cerdac în așteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă cîteva clipe. Simțea nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pintea și să-i ceară o povață. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvînt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor...

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lîngă Rîpile-Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, rîzînd și tîndălind. Laura și Ghighi le ieșiră înainte, se îmbrățișară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braț și sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant și le primi cu glume bătrînești, încît toate izbucniră în rîsete zgomotoase.

În pridvor dăscăliţa boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă şi soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mîna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zîmbească şi fără să răspundă întrebărilor obişnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni şindrofiile, întîi pentru că în tinereţea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, şi apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilară în faţa oglinzii dintre ferestre, potrivindu-şi care o buclă răzvrătită, care o sprînceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuţă la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în acelaşi timp, fredonau, rîdeau... Cînd se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte şi de prăjituri, după cum se înţelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colţ, locul de onoare în casă, şedea Elvira, fiica doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte şi cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru ? întrebă Elvira cu o uşoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu şi suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă şi făcea curte Lucreţiei Dragu.

— Nu-i acasă, Elvirica dragă, răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaşte şi-i împărtăşeşte suferinţa. Ştii, el lucrează foarte neregulat, iar cînd îi vine inspiraţia are nevoie de linişte absolută, altfel e nenorocit. Aşa a plecat şi

acuma pe drumul cel vechi, spunîndu-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie... Dacă veneaţi pe-acolo, poate că-l întîlneaţi...

— Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel vechi ! oftă Elvira melancolică... Am fi văzut pe poetul nostru lucrînd !

— Ei, vedeţi ? Nu v-am spus eu că-i mai frumos pe-acolo ? îi imputà Margareta Bobescu, fata unui funcţionar de la Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguţă, cu sprîncenele înnegrite, foarte pudrată şi cu buzele vopsite roşu-foc. Pentru că se sulemenea şi umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipseşte o doagă.

Fetele profesorului de limba română Spătaru erau mai urîţele, dar foarte bune şi simpatice. Elena, mai în vîrstă, dar micuţă ca un copil, foarte blondă şi cu părul buclat, se tînguia şi se ruşina veşnic că e o stîrpitură. Sora sa mai tînără, Alexandrina, era însă înăltuţă, cu buzele cărnoase şi nasul gros, cu mişcări băieţeşti şi vestită de mîncăcioasă.

Cînd intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru şi înghiţi o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină :

— Sînt lată de foame !

— Drina, nu ţi-e ruşine ? o dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenica, te rog din suflet ! interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere !... Că doar pentru voi le-am făcut !

În curînd toate se pomeniră cu ceştile în mînă, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte şi îmbucînd din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutînd îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să rîdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea aşa era totdeauna, cam mîndră, fiindcă toată lumea ştia că are zestre mare...

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În cîteva minute trecură în revistă tot ce s-a întîmplat mai de seamă în Armadia de la ultima lor întîlnire pînă azi. Bîrfiră pe fetele şi tinerii care nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreţiei Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă şi că a început să îmbătrînească şi să se ofilească ; numai în privinţa vîrstei ei s-au încins controverse mai îndelungate, Elvira susţinînd că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puţin încordate cu ea, declarînd că n-are mai mult de douăzeci şi doi. Laura întindea înadins discuţia despre Lucreţia, spre a face pe placul Elvirei...

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi păţit ? S-o fi supărat poate ? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Îşi găsea sieşi vini închipuite cu care l-o fi mîhnit, apoi iar îl mustra în gînd pe el pentru că nu se ţine de cuvînt... Trimise pe Ghighi de cîteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura cînd soră-sa, întorcîndu-se îi făcea un mic „nu“ din cap. În cele din urmă fetele i-au simţit neliniştea şi Elvira, în temeiul intimităţii lor, a întrebat-o chiar, în taină :

— N-ai invitat pe Aurel ?

— Ba da... Îl aşteptam, dar nu mai ştiu... Oh ! şopti Laura cu ochii înlăcrimaţi, şi Elvira îi răspunse cu o privire plină de mîngîiere şi compătimire.

Mai tîrziu Laura începu să iasă ea însăşi în cerdac, să se uite cu inima strînsă spre Jidoviţa, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscăliţa, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea ?“

În sfîrşit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi, care ştia pe dinafară toate poeziile lui Eminescu şi pe ale lui Coşbuc, se oferi să declame fiecăreia cîte o strofă care i se potriveşte mai bine.

În vreme ce Ghighi stîrnea veselia tuturor, Laura ieşi iar în pridvor. Simţea cum o năpădesc lacrimile şi trebui să facă o sforţare grea să se stăpînească. Îşi răzimă braţul de un stîlp al cerdacului şi-şi culcă pe braţ capul tulburat de gînduri dureroase. Stînd aşa pierdută, auzi deodată un glas timid, puţin cîntat, care-i străpunse inima. Îşi aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoţie. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, şedea Aurel. Într-o clipire fata fu lîngă ei.

— Erai aici şi nici nu ne-ai dat de ştire, domnule Ungureanu ! îi zise întinzîndu-i mîna cu o imputare

cochetă. Toate fetele te aşteptau... Nu eşti de loc drăguţ şi sînt supărată pe dumneata...

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roşindu-se şi bîlbîind :

— Am stat puţin de vorbă cu domnul învăţător.

Laura avu o tresărire. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pintea ? Se uită cercetătoare la Herdelea care zîmbea şiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surîs silit şi caraghios. „I-a spus !" îşi zise ea încruntîndu-se o clipă la Herdelea. Dar apoi îşi adăogă : „Nu-mi mai pasă ! Bine c-a venit ! Am să-i explic eu !" Şi înfăşură pe Aurel într-o privire caldă, drăgostoasă, chemîndu-l :

— Acuma vino, nu mai întîrzia ! Eşti aşteptat !...

Aurel Ungureanu era un tînăr de vreo douăzeci şi trei de ani, băiatul unui ţăran înstărit din Teaca, cu faţa osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu nişte mîini mari şi palme veşnic umede, cu mişcări stîngace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutînd să se arate bine-crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stînd pe el parcă ar fi de căpătat. Îşi petrecea toate vacanţele prin Armadia, unde mamele ambiţioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru cînd va ieşi doctor...

Toată sindrofia îl primi cu însufleţire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare : data „balului din octombrie" a fost amînată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajaţi pînă atuncea în alte părţi.

— Chiar azi am trimis invitaţiile cu poşta... Toată ziua am scris adrese, de aceea am şi întîrziat... Mă gîndisem să aduc chiar eu invitaţia dumneavoastră — adăogă către Laura — dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poştă... mai oficial...

— Mai bine făceai dacă o aduceai... Cel puţin am fi văzut programul !...

Aurel, ca „aranjor", le destănui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguţ, medicinistul profită de ocazie şi le ceru să-i rezerve fiecare cîte o tură de vals, cel mai puţin. Propunerea produse mare emoţie. Elvira hotărî :

— Eu zic aşa : întîia tură să ţi-o dea Laura... Tu vrei, Laura dragă ?

— Dacă credeţi voi ? se roşi Laura bucuroasă.

— De asemenea şi cadrilul al doilea...

Cînd auzi de cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiţilor, Laura se îmbătă de fericire şi răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului... Elvira împărţi tuturor cu dreptate cîte o tură, iar fetele, în semn de mulţumire, îi opriră ei cadrilul întîi, cu condiţia să aibă vizavi pe Laura...

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează ! curmă Elena planurile ce se înşirau nesfîrşite asupra toaletelor, dansatorilor, cavalerilor...

Se urniră deodată cu toţii. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gură. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămîne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeţi departe că acuşi se întunecă ! strigă Herdelea după Laura şi Ghighi care porniseră să-şi întovărăşească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorinţa, căutau să se depărteze cît mai mult.

Mergeau alături, cu paşi leneşi, vorbind de lucruri indiferente, în care doar cîte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simţirile lor. Studentul îşi imputa că, după o curte sîrguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată. Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicîndu-şi că numai nerozii pot să fie atît de lipsiţi de mîndrie bărbătească. Laura, mai ales de cînd cu scrisoarea ultimă a lui Pintea, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima şi să-i limpezească aşteptările... Cu toate acestea n-aveau curajul să-şi deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grîul de toamnă şi cel de primăvară şi ea îl asculta strălucitoare de mulţumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de paşi, gălăgioase, vesele de răsunau cîmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă şi mai lungă, care le acoperi. „Acu-i acu !“ se îmbărbăta Aurel frecîndu-şi mîinile.

— Iată-ne singuri... singuri ! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui ! Cum vopseşte nourii, ca într-o baie de sînge...

— Da... minunat... e... e... bîlbîi tînărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roşu din care nu se mai vedea decît o geană furioasă. Priveau cu atîta încredere ca şi cînd de lumina aceasta ar atîrna toată fericirea. Laura, copleşită de emoţie, îşi lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într-o aşteptare dureroasă, cu pieptul frămîntat. Şi Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărţiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amîndoi. Se opriră o clipă ruşinaţi şi apoi porniră iar înainte, tăcuţi, mai nemîngîiaţi şi mai nedumeriţi.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigînd într-una :

— Lăsaţi-mă în pace, vă rog !... Vă rog !... Am de lucru... N-am vreme de prostii !...

Ceata îşi urmă calea, lăsînd pe Titu în marginea şanţului, aşezat pe o lespede de piatră, cu ochii cînd spre cer, cînd spre Pădurea-Domnească din faţă. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea paşii ca şi cînd i-ar fi fost ruşine să mai rămînă în urmă. Aceeaşi sfială se încuibase şi în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gîndul că vor ajunge la Jidoviţa, se vor despărţi

și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atît de îndoită... Sărutarea în loc să le împrumute îndrăzneală, coborîse un zid de neînțelegere între dînșii.

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise :

— Știi că Pintea mi-a cerut mîna ?

— Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh ! Ai știut și totuși ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.

Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor :

— Pintea e un băiat foarte bun, foarte... foarte...

Voia să mai adaoge cine știe ce, întîlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de cîteva ori „foarte... foarte... foarte..." Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui și totuși nu putea crede. Se uita la el căutînd măcar în ochii lui, în înfățișarea lui, ceea ce așteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai limpede. Și apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile... Mergea tăcută, împovărată de gînduri amarnice, fără să mai simtă pămîntul sub picioare. Apoi se opri și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară :

— Va să zică crezi că... ?

Tînărul plecă ochii în pămînt, rușinat, și răspunse ca un vinovat :

— Cred că...

5

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întîlni cu „gîștele" care-l plictiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mințise că i-a venit o idee. Se hotărîse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Își zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avînturi. Gîndindu-se însă la Lucreția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică și apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei inimii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvîrcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hîrtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o și mereu se împrăștia cînd se cobora în vîrful creionului... Sosirea gîștelor apoi i-a spulberat din creieri tot ce începuse să se cristalizeze, așa că trebui să-și înceteze curînd sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorît, cu gîndul să-și aducă surorile acasă, dacă s-ar întîmpla să nu le însoțească Aurel, cum obișnuia.

Deodată, între niște tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, își zise dînsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaționale unguresti, trîntită pe un pardesiu vechi de-al soțului ei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blînd, în singurătatea aceasta ameţitoare ! declamă dînsul patetic, aprinzîndu-şi închipuirea şi grăbindu-şi mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declaraţie categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De şapte luni, de cînd o cunoştea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decît tocmai de două ori, şi încă şi atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-şi deschidă inima. Niciodată n-a nemerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o însoţească singură măcar pînă în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deşi ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe cîmp, cu cîte o carte în mînă — ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întîlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deosebire de cînd notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că „Titu e un tînăr foarte simpatic şi binecrescut".

Apropiindu-se şi văzînd că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu faţa strălucitoare de bucurie.

— Te căutam, îi zise domol, strîngîndu-i lung mîna.

— Te aşteptam, răspunse ea privindu-l galeş.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpuşă, cu născiorul obraznic, cu nişte ochi visători şi leneşi, cu forme mlădioase şi plinuţe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea fiinţa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l dispreţuia, fiindcă era ovreu şi beţiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o ţintă lămurită, mîngîindu-se doar cu gîndul că şi-a greşit de la început viaţa, cînd s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepţiile ; şi deoarece nu-i ieşise în cale nici una mare, se mulţumea chiar cu iubiri mai mărunte şi mai variate. Acuma se gîndea deseori la Titu. Stîngăciile lui i se păreau poetice şi o transportau în vremea dinainte de a cunoaşte pe Lang. Îi era drag văzîndu-l cum o soarbe din ochi, simţind cum îi tremură buzele cînd îi sărută mîna...

Se priviră un răstimp, ea stînd întinsă pe o rînă, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mînă, tulburat, cu patima pînditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mîngîiau obrajii femeii, îmbujorînd-o.

— Nu-ţi place să stai lîngă mine, colea ? îi zise Roza, arătîndu-i un colţ din haina pe care se tolănea.

Titu se aşeză repede, zăpăcit de emoţie, murmurînd :

— Nici nu-ţi închipuieşti cît mă faci de fericit !...

— O, o, nu cumva ţi-ai pus în gînd să mă ucizi cu o mărturisire ? zîmbi ea de-abia mişcîndu-şi buzele pline, foarte roşii, dintre care albeau dinţii mici şi lucioşi.

Tînărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare şi şopti pierdut :

— Mi-eşti dragă... Te iubesc...

Apoi cu o mişcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mîini şi-i sărută buzele prelung, sălbatec, ca şi cînd ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închişi, întinzînd puţin gîtul alb, decoltat. Stătură cîteva clipe astfel, pe urmă Titu îşi trecu braţul pe după mijlocul ei şi o strînse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprinse uşor din înlănţuirea lui pătimaşă şi, potrivindu-şi părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce :

— Ei, dar ştii că eşti îndrăzneţ de tot, micule ? Nu te credeam aşa de îndrăzneţ...

Titu simţi un val de sfială cuprinzîndu-i inima, dar pasiunea îi descleştă limba :

— Te iubesc nebuneşte ! De cînd te-am văzut întîia dată te port în suflet ca pe o comoară nepreţuită. Şi niciodată n-am avut prilejul să ţi-o spun. Şi niciodată n-ai vrut să vezi cît de mult te iubesc...

Femeia îl ascultă un minut încîntată. Mărturisirea lui stîngace şi teatrală în acelaşi timp îi dădea nişte fiori feciorelnici. L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpîni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeaşi căldură patetică :

— Am văzut şi te-am înţeles de mult. Totuşi, trebuie să fii cuminte... cuminte, cuminte ! Auzi ? Altminteri nu te iubesc de loc...

Îl ameninţă drăguţ cu degetul, iar el îi apucă amîndouă mîinile şi le acoperi de sărutări.

— Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce tîrziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruinţele lui.

Se însera. Întunericul cobora atît de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroaşă... Titu ridică pardesiul, îl scutură şi întovărăşi pe doamna Lang pînă la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neaşteptate, cu mine în casă ? întrebă dînsul la despărţire, liniştit, strîngîndu-i braţul.

— Mi-ar face plăcere şi... ţi-aş da un ceai cu rom mult, răspunse femeia rîzînd. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi...

— Dar dacă Lang n-ar fi acasă ? stărui Titu înfigîndu-şi privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci... atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra ! murmură Roza cu un zîmbet ispititor şi supus.

6

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulţumit de ziua de azi, întinzînd paşii ca să ajungă din urmă pe surorile sale şi mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cişmeaua-Mortului însă întîlni pe Ion, care venea din Jidoviţa, singur, gînditor, în mers şovăitor.

— Da ce-i, Ioane, de tîndăleşti aşa ? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ţi-s toţi boii acasă ?

— Apoi, domnişorule, îmi chibzuiesc şi eu năcazurile cum pot, răspunse Ion scoţînd pălăria şi încercînd să zîmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Cîteva stele mari clipeau aprig luptînd cu întunerecul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca nişte scîntei împrăştiate de un vînt năprasnic. Din urmă Pădurea-Domnească vîjîia înăbuşit, parcă şi-ar fi stăpînit mînia, iar în faţă şoseaua cenuşie fugea printre şanţurile negre, pierzîndu-se repede pe după cotiturile de dealuri...

— Aşa, se vede c-ai auzit şi tu ? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ţi spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia... E adevărat, Ioane ! Simion Lungu te-a pîrît că l-ai bătut şi că i-ai sfeterisit nu ştiu cîţi stînjeni din porumbiştea...

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui ! îl întrerupse flăcăul nepăsător, scuipînd ascuţit, în semn de dispreţ.

— Ce să-l drăcuieşti, Ioane, că nu-i de glumă ! reluă Titu întărîtat puţin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios şi poate să te bage şi-n temniţă !... Că Simion ca Simion... cu el te-ai fi învoit tu omeneşte. Dar s-a pus şi popa pe capul tău, auzi ? E foc pe tine, nu alta ! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare... El i-a făcut pîra lui Simion şi s-a pus martor... Nu ştiu ce are cu tine...

Ion scuipă iar, îşi trase pălăria pe ochi şi tăcu. Auzise şi el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o

ureche şi i-au ieşit pe cealaltă. I se păreau fleacuri faţă de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stîrnise în sat mare vîlvă, căci Simion era o fire arţăgoasă, gata veşnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pămînturilor erau mai dese chiar decît certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puţin de vorbă pe la cîrciumă... Ion însă era atît de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deşteptaseră lacrimile Anei, încît parcă veşnic umbla prin nouri. Simţea totuşi nevoia unui imbold care să-i limpezească gîndurile şi să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aştepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Şi fiindcă de cîte ori îşi sfărîma mintea singur să-şi găsească drumul, se izbea parcă numai de porţi zăvorîte — căuta să nici nu se mai gîndească la ceea ce va trebui să se întîmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuielile şi să-l înfurie.

— Lasă-i, domnişorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dînsul, ca şi cînd vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezînd că flăcăul se sfieşte să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins :

— De ce să-i laşi, Ionică ? Ori ţi-e frică de popa ?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnişorule !

— Nici să nu-ţi fie, că om mai urîcios ca Belciug nu se află sub soare !... Cîinos la suflet şi viclean ca dracul... A început să mă scîrbească de

cînd am văzut că-şi pune mintea cu flăcăii şi-şi vîră nasul în sfezile voastre...

Într-adevăr, pînă deunăzi, Titu, singur din toată familia, părtinise pe preotul Belciug. Chiar cînd părinţii lui se mai ciorovăiau cu dînsul, prietenia lor rămînea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de cîte ori se ducea în Armadia sau la Bistriţa şi trăgeau cîte un pui de chef, ocărînd împreună pe unguri, căci Belciug era mare naţionalist, deşi nu se prea arăta a fi, de frică să nu-şi piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rîndul oamenilor... Înverşunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întîi i se părea nedreaptă şi nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu pornea de la dînsul. Pe urmă Ion îi era tot atît de drag pe cît îi fusese Belciug. Mîndria flăcăului, isteţimea şi stăruinţa lui de a împlini ceea ce îşi punea în gînd, voinţa lui încăpăţînată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărîse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit şi mai ales curajul trebuincios. Acuma, faţă cu flăcăul, îşi vărsa toată nemulţumirea pe care ar fi vrut s-o trîntească lui Belciug. Îl mira însă şi-l încurca înfăţişarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu îşi curmă indignarea şi întrebă iscoditor :

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănîncă pe tine, mai mari ?

Ion se opri, îşi încrucişă braţele pe piept şi-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii, în întunerec, ca la pisici.

— Altele, domnişorule, bine zici, răspunse scurt şi apăsat.

— Şi nu-mi spui mie ? se supără Titu. Să ştii, Ioane, că m-ai supărat ! Zău m-ai supărat...

Flăcăul îşi îndreptă sumanul pe umeri ca şi cînd nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gîndul că are să descopere cine ştie ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător :

— Hai, spune ce te doare ! Iute !... Hai !...

Stăteau în mijlocul şoselei, sub Rîpile-Dracului. Dinspre pripas se apropia o caleaşcă în trap grăbit. Se dădură amîndoi la o parte, iar Ion îşi ridică pălăria, zicînd „bună seara" necunoscuţilor din trăsură. Apoi, cînd uruitul roţilor se potoli, spuse foarte rar :

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnişorule !

Titu rîse cu o voioşie decepţionată :

— Asta ţi-i supărarea ?... Fugi de-aici, Ioane, că rîd şi curcile de tine !

— Asta-i, domnişorule, şi-i mare ! Că badea Vasile nu mi-o dă şi, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot !...

— Nu înţeleg de ce te agăţi tu de fata asta ? E slăbuţă şi urîţică... Eu unul n-aş lua-o nici să mi-o cîntărească în aur !

— Aşa-i, aşa-i, dar fără dînsa nu mai scap de sărăcie pînă-i Prut şi Siret !

— Aaa ! făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situaţiei. Aşa da, adevărat ! E greu !

— Aşa-i ? zise Ion mulţumit că şi domnişorul îi înţelege acum necazul. Învaţă-mă dumneata ce să fac şi cum să fac, că eşti om învăţat !...

Titu, în realitate, nu prea înţelegea nici încăpăţînarea lui Ion de-a lua pe Ana, şi nici pe a lui Vasile Baciu de a nu i-o da. El vedea în amîndoi nişte ţărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezgheţat şi mai harnic, ceea ce face uneori cît o moşie. Deoarece însă rolurile de povăţuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ţi-o dea de bunăvoie, trebuie să-l sileşti ! zise Titu după un răstimp de gîndire, nehotărît puţin, ca şi cînd ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dîră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriaşă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoţ prins cu ocaua. Mulţumirea îl strîngea de gît încît nu putu rosti nici un cuvînt.

— Poţi să-l sileşti ? Ai cum să-l sileşti ? întrebă Titu, neînţelegînd tăcerea lui.

— Pot, domnişorule ! izbucni Ion aspru, cu ameninţare în glas.

Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nici o vorbă pînă la poarta învăţătorului. Flăcăul nu mai simţea nici o nevoie de palavre zadarnice, cînd acuma ştia limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curînd, să-şi împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povaţa lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dîrz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulţumesc, domnişorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărţindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe faţă o hotărîre strălucitoare. Văzîndu-l, Titu simţi un fior de spaimă.

— Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiştea-n gard ! murmură dînsul zîmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnişorule, că-mi ştiu eu datoria ! răspunse Ion cu o bucurie atît de largă că se pierdea într-un rînjet prostesc.

7

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deşi nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuşi că a dezlănţuit o pornire atît de sălbatecă încît îl cutremura. Cum dădu

însă de lumină şi cum mirosi mîncarea, uită pe Ion şi-i reveni în gînd Roza Lang. Astfel se însenină iar şi, frecîndu-şi mîinile, zise cu o mîndrie prin care voia să dea a înţelege tuturor că a pus la cale un lucru mare :

— Foarte drăguţă nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea !...

Herdelea aprobă în tăcere, căci şi lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume piperate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscăliţa însă bufni morocănoasă :

— Repede vă mai speriaţi şi voi de toate zdrenţele... Dacă şi aia-i drăguţă, apoi ce să mai zici de mama pădurii ?... Cum poate să fie drăguţă o femeie care-i atît de proastă că nici măcar nu ştie româneşte ?

Doamna Herdelea avea un dispreţ adînc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era şi mai furioasă pentru că, de cîte ori se întîlneau, voia s-o silească să vorbească ungureşte, mirîndu-se mereu cum se poate să nu ştie ungureşte soţia unui învăţător de stat. Dăscăliţa n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu ştie, ci spunea cu mîndrie că nu vorbeşte fiindcă îi sînt urîţi ca dracul ungurii şi limba lor.

Laura şi Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altădată, să le însoţească. Din Jidoviţa pînă în Pripas, Laura a plîns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor surorii sale, a ocărît toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi, chiar decît înşişi bătrînii cînd erau mai porniţi. Ocările ei şi oboseala drumului au potolit puţin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinţii că a plîns. Oricît se silea să se stăpînească, nu-şi putea opri lacrimile. Simţea într-una ca şi cînd o casă întreagă s-ar fi prăbuşit peste ea şi nu e în stare să se ridice dintre dărîmături. Cînd Ghighi veni s-o cheme la masă, minţi c-o doare capul. Ar fi murit de ruşine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducîndu-şi iar aminte de scrisoarea lui Pintea, deschise uşa odăii unde Laura îşi frămînta nenorocirea, şi-i zise din prag :

— Da cu omul cela ce facem, domnişoară ? Tu, care ştii atîtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem ?

Întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare :

— Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului !... Cine te opreşte să-i scrii ?... De-acuma mi-e totuna...

Ghighi se repezi numaidecît, adăogînd :

— A spus ea vreodată să nu-i răspunzi ? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mînă pe cea din gard ? Ori aţi fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pintea ? Aşa

sînteţi dumneavoastră, căutaţi cearta cu lumînarea şi pe urmă mai ziceţi că alţii se ceartă.

— Bravo, bravo ! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place ! În sfîrşit, bine c-aţi venit tot la vorba mea... Dacă m-aţi fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă...

Laura plîngea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mîngîie, după ce mai întîi închise iar uşa. Bocîră amîndouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese şi vorbi, alintînd-o :

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ţi mai face sînge rău pentru un netrebnic ! Merită un stricat ca el să-l plîngă o fiinţă gingaşă şi distinsă ca tine ?... Vezi, eu am avut o presimţire sigură că-i un ticălos... Ştii, ţi-am spus şi astă-vară, la sindrofia de la Elvira !... De altfel şi Alexandrina mi-a povestit chiar azi că fata popii din Vărarea, ştii, toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece şi că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, beţivul l-a şi pus să jure în biserică şi cu mîna pe *Evanghelie*, că îndată ce va ieşi doctor va lua pe Vica !... Acuma vezi şi tu cît e de murdar şi de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă !...

Bătrînii erau mulţumiţi c-a dat Dumnezeu şi i-au venit Laurei gîndurile cele bune. Dăscăliţa, mişcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o ştia dînsa, încă din tinereţe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui

Pintea şi o citi din nou, cine ştie a cîta oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngîndurat, vrînd să învedereze nevestei şi lui Titu că nu-i uşor să ticluieşti un răspuns cum se cuvine, cinstit şi drept şi frumos, unei asemenea scrisori. Se aşeză la masa de scris, lucrată de el însuşi acum vreo douăzeci de ani, aprinse o lumînare, puse scrisoarea lui Pintea lîngă călimară, îşi atîrnă după urechi nişte ochelari pe care nu-i întrebuinţa decît în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încreţită ca să-şi adune gîndurile şi apoi începu să aştearnă pe hîrtie, bătrîneşte : „*Multstimate şi iubite fiule George ! Află că rîndurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzînd într-însele gîndurile tale bune şi preavrednice. Şi mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cît mai grabnic...*“

Capitolul IV

NOAPTEA

1

De cînd a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciu. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c-a înfrumusețat-o și i-a ridicat prețul. Știa bine că Ana nu se va înmuia cu una cu două, dar nădăjduia că, pînă în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atîrna. Cel puțin așa credea el. Feciorul Glanetașului are alte necazuri pe cap decît să-l mai bată gîndurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciu, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aștepta Ion ? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în cîșlegi cu Florica... Va să zică din partea aceasta calea lui George e slobodă... Numai Ana să se dea pe brazdă... Dar Ana îl ocolea, avea ochii veșnic roșii

de plîns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea pentru Ion. S-a gîndit George și s-a răzgîndit. Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit și ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii și farmece. Ea l-a învățat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descîntat... Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jignea mai ales mîndria. Se credea cel dintîi flăcău din sat și suferea cînd cineva nu i-o recunoștea. Din pricina aceasta a avut atîtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simțea și el că al Glanetașului are ceva de-l întrece în fața oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui și se supăra cînd i-o spuneau alții. Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dînsul ? Carte știe și el ; e chiar abonat la *Foaia poporului*. Prost nu e, voinic este, deși nu e bătăuș. Adevărat că are o fire blîndă, dar cînd se mînie e în stare să facă și moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai șiret, adevărat, dar el e mai așezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat țăran din Pripas, mai cu stare decît însuși popa Belciug, iar George e singur la părinți. Harnic și muncitor și strîngător este cum nu se găsește al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petec de pămînt al lui Dumitru Moarcăș...

Vasile Baciu îl primea totdeauna voios, îl poftea să şadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea". George zîmbea şi se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu îşi făcea de lucru pe lîngă vatră şi de-abia răspundea la vorbele lui. Dintru-ntîi a crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obişnuită a fetelor faţă de flăcăi, mai ales cînd le văd şi părinţii. Curînd a trebuit să înţeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el şi că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurînd-o în gînd şi hotărît s-o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămînea tot la ea şi a doua seară pornea iar glonţ la Vasile Baciu, să se necăjească iar prinzînd-o cum suspină şi lăcrimează după cellalt. Se încăpăţîna din zi în zi. Se simţea jignit de răceala ei şi începea s-o iubească aievea. De unde pînă acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu şi fiindcă părinţii lor i-au sortit unul altuia, azi o rîvnea cu patimă şi i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. Iar fi fost ruşine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobîndească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în faţa lumii, înălţînd în aceeaşi vreme pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de şi-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciu ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrînul nu putea bănui nimic. El ştia doar atîta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui aşa i s-a năzărit. Cu cît îl primea el mai bine, cu atît

credea că va merge mai uşor. George se chinuia că, pe cînd satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate serile ascultînd palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atîtea vitejii de l-a pupat însuşi împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întîlni pe furiş, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de cîte ori tatăl ei se jura că la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmăţatul Glanetaşului.

De altfel Ana, de cînd a văzut pe Ion îmbrăţişîndu-se cu Florica şi mai ales de cînd i-a ajuns la urechi că a şi cerut-o, trăia într-o frămîntare cu atît mai dureroasă cu cît trebuia s-o tăinuiască. Era o fire tăcută şi oropsită, menită parcă să cunoască numai suferinţa în viaţă. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mîngîietoare. Mama a lăsat-o fără aripi. Îşi aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blînde pe care nu le-a mai întîlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puţine de la dînsul ; bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă şi adîncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie... În Ion al Glanetaşului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întîia oară, acum cîteva luni, cînd au stat de vorbă mai îndelung, s-a

simțit ademenită. De atunci își zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese și de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile și amenințările lui, ca și revenirea lui George, n-o speriau de loc și nici nu-i clinteau hotărîrea. În gînd căuta veșnic prilejuri să întîlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l știa atît de încăpățînat și de bun. Depărtarea și lipsa lui însă îi sfîșiau inima. Își zicea uneori că poate fuge de dînsa, că poate n-o mai iubește... Atunci își pierdea brusc toate nădejdile și o cuprindeau gînduri de moarte. Mai ales după întîlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, cînd el n-a găsit nimic să-i spună, cînd n-a luat-o în brațe, deși fuseseră singuri — gîndurile negre începură s-o stăpînească mai des. Joia, ducîndu-se la bîlciul săptămînal în Armadia, cu ouă, păsări, brînză, lăptării, trecînd în zorii zilei pe cărarea de lîngă Someș, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilarului și privea lung vălmășagul apelor adînci care parcă o chemau. Ce să mai aștepte în viață, dacă ce i-e drag o părăsește ? Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingîndu-i toate dorurile și năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă s-ar pleca puțin, ar aluneca în gura

morții unde, într-o clipire, s-ar sfîrși toate suferințele...

Totuși într-un colțișor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crîncene, mai simțea pîlpîirea unei fărîme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om pînă nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar cînd inima a încetat de-a mai bate și cînd trupul a înghețat pentru totdeauna — îi dădea și ei puterea să mai aștepte și să stăruiască...

Și astfel, într-o noapte, după ce plecă George și după ce tatăl ei stinse lampa și se culcă, Ana, plînsă și frîntă, ieși în ogradă, cum mai ieșise de atîtea ori zadarnic de cînd Ion nu se mai abătea pe la dînsa, cu scînteierea de nădejde în inimă că poate cine știe ?...

Noaptea era neagră și mohorîtă, noapte de toamnă, tristă și năbușitoare. Nouri groși, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburîndu-se în văzduh, înnegrindu-se și limpezindu-se ca niște balauri năprasnici porniți parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adînc și mut. Pomii prin grădini dîrdîiau cutremurați de frig, cu niște glasuri plîngătoare și ostenite.

Fata, desculță, strîngîndu-și pe piept năframa, păși sprinten spre poartă, zgîlțîită de o frică neînțeleasă și de frigul care o pătrundea la os. Deschise vranița [1] cu mare băgare de seamă, ca să nu

[1] *Vraniță* — poartă de scînduri sau de nuiele împletite.

scîrţîie, şi vru să iasă în uliţă. Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă. O mogîldeaţă neagră stătea răzimată de stîlpul porţii. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegîndu-se, întrebă în şoaptă :

— Cine-i aici ?

— Eu, răspunse un glas gros, împrăştiindu-se în întunerec pe nişte aripi nevăzute.

— Ionică ? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agăţîndu-se de dînsul şi repetînd printre lacrimi : Ionică ! Ionică !

— Am aşteptat să plece George, răsună iarăşi glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De cîte ori n-am tot aşteptat aşa, iar tu, Ana...

Se întrerupse ca şi cînd i s-ar fi înfipt un cuţit în beregată.

— Hai în casă, Ionică, scînci fata, trăgîndu-l de mîneca sumanului. Pe urmă, aducîndu-şi aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să ştie că i-a adus pe Ion în casă, adăogă mai plîngătoare : Ori baremi în ogradă... pe prispă... Vino !...

Ion nu intră. Atîta voise : să-l vadă ea şi să ştie hotărît că n-a părăsit-o. Aşa îşi chibzuise dînsul calea pentru a sili pe Baciu să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se primejduiau planurile... Acuma ştia bine cum are să-l silească. Numai să nu-şi piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie şi şiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt : „noapte bună" şi se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar

paşii i se mai auziră pe uliţă, leopăind rar prin noroi, îndepărtîndu-se din ce în ce pînă ce se stinseră de tot. Buzele fetei bîlbîiră rugăciune în singurătatea ce o învăluia :

— Ionică ! Ionică !...

Rămase totuşi cu o mulţumire mare în suflet. S-a întors la ea, va să zică o iubeşte !... Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta...

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Faţa i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag şi simţea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observînd îndată schimbarea, s-a bucurat mai întîi crezînd că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta şi nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare şi stătea ca pe nişte spini, parcă de-abia ar fi aşteptat să-l vadă urnindu-se... Gîndindu-se mai bine, George îşi zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Şi gîndindu-se iar, îi fulgeră prin minte : „Ion !"

Vru să-l îndepărteze şi nu mai putu. În urechi îi vîjîia ca o bătaie de ciocane :

— Ion !... Ion !... Ion !...

2

Cînd, a doua zi, straja îi aduse citaţia, Ion strînse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, şi o dădu Zenobiei s-o

pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă şi-a zis : „adică tot e adevărat ?" şi pe urmă nici nu s-a mai gîndit la Simion Lungu, cum de altfel nu se gîndise nici pînă acuma. Seara se duse iar la Ana. Şi de-aci încolo mereu...

Glanetaşu s-a speriat de citaţie şi l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învăţător, să se roage să-l povăţuiască cum şi ce să facă. Herdelea era doar tot atît de vestit că ştie legile mai bine ca orice avocat, pe cît era de preţuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede şi fără durere ca dînsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înţeleagă măcar cu domnişorul Titu ; de ce nu s-ar duce acuma cînd e vorba de judecată şi cînd se ştie că judecătorii nu glumesc ? Vorbele bătrînului însă nu s-au lipit de dînsul. Gîndurile lui acuma erau toate şi mereu la Ana. Pînă ce nu va fi silit pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moşia, nu mai voia să audă nimic...

Ziua judecăţii cădea într-o joi. Fiind bîlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu părinţii săi, care duceau două mierţe de porumb, să le vîndă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărăşit de practicantul notarului, luînd zăloage de la cei ce erau rămaşi în urmă.

Zîmbea un soare bătrînesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrăţişarea blîndă a razelor pămîntului amorţit parcă respira iar mai zdravăn, copacii îşi răsfirau mai tihniţi frunzele arămii... Şoseaua uruia neîncetat de căruţele care se întreceau s-ajungă mai curînd la bîlci. Pripăsenii, mergînd mai toţi pe jos, cu saci sau dăsagi în spinare, păşeau voiniceşte şi vorbeau tare de răsunau rîpile şi pădurile... În Jidoviţa cîrciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiazi cînd oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toţii să închine cîte un pahar de mulţumire c-au vîndut sau cumpărat ce au putut...

Armadia începe îndată la cîteva sute de paşi dincolo de podul de peste Someş. Un orăşel lunguieţ, împrăştiat pe ţărmul rîului pînă la poalele dealurilor, urcîndu-se chiar şi pe coastă cu casele. De departe străluceşte mîndră biserica cu două turnuri şi clădirea liceului românesc, podoabele cele mai de seamă ale Armadiei şi ale întregului ţinut. De altfel tot tîrguşorul e trei-patru străzi care se întîlnesc într-o piaţă largă, în faţa bisericii.

Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ion, o apucă pe lîngă Someş, fiindcă-i calea mai scurtă, şi ies lîngă şcoala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuţă veche catolică, Ion se opreşte şi trece dăsagii cu porumb în spinarea mamei sale. Îşi dau întîlnire în piaţă şi apoi bătrînii pornesc înainte, iar feciorul rămîne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturîndu-şi hainele de perii ce-i luase de pe dăsagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj şi cu ferestrele zăbrelite ; în faţa ei, afară, lîngă poartă, se aflau două bănci de scînduri, pe care se odihneau pricinaşii pînă le venea rîndul, căci func-

ționarii, copleșiți de lucru, nu-i sufereau înlăuntru, pe coridor sau în sala de așteptare.

Ion sosise prea devreme. Pînă la nouă, cînd se deschidea cancelaria, trebui să aștepte pe-afară, în tovărășia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca și dînsul. Tocmai tîrziu își aduse aminte de Simion Lungu și-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Cînd în sfîrșit un aprod ungur, foarte roșu la față și cu o mustață pomădată și răsucită, începu să strige pe împricinați, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lîngă vizitiu, ședea țanțoș Simion.

„Mhm ! își zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brișca !"

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, și apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mîna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puțin, aruncînd o privire pe furiș spre Ion, care ședea pe bancă, de vorbă cu un moșneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stînjeni parcă pe toți dintru-nceput. O țărancă gureșă, așezată lîngă poartă, pe un fedeleș gol, rupse tăcerea, întrebîndu-l deodată :

— Oi fi avînd și dumneata vreun necaz pe-aici, măi bade ?

Simion se uită la Ion și răspunse cam rușinat :

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are ?

Iară tăcură cîteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, își reveniră cu toții și Simion povesti din fir în păr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig

tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dînd dreptate unuia, alții celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion de altfel nu cerea decît brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea : Ion să-i dea înapoi două brazde și Simion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiințeze și pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îi bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stînga erau birourile cărților funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana și cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pămînturile pe numele lui... Urcară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaia de așteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mînă, cu fața mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătîndu-i pe cei doi țărani, îi zise rînjind mulțumit :

— S-au împăcat... Nu trebuie judecată...

Preotul se opri brusc, ca și cînd glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzînd însă pe Simion împreună cu Ion, înțelese și se înfurie. Se băgase în cearta dintre dînșii într-o clipă de necaz prostesc, crezînd că izbind pe feciorul Glanetașului are să simtă lovitura și familia Herdelea. Așa se grăbise de scrisese pîra lui Simion, susținînd-o și prin mărturia lui de preot. Peste cîteva zile însă, potolindu-și supărarea, i-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-și năpăstuiască credincioșii, tîrîndu-i în fața

judecătorilor unguri. Ar fi fost mulțumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar și fără să iasă dînsul micșorat, căci din gură tuna și fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinașii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gîndul cum ar putea potrivi toate așa încît să rămînă cu fața curată. Își făcuse, plictisindu-se în sala de așteptare, o cuvîntare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobîndi iertarea vinovatului, dacă făgăduiește să se îndrepte... Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnîndu-i deodată toate intențiile. I se păru că țăranii s-au întovărășit ca să-și bată joc de dînsul...

— Piei din ochii mei, măgarule ! se răsti la Simion, indignat. M-ai adus pînă aici ca acuma să mă faci de rîs înaintea oamenilor ?... Las' că știu eu ce poamă ești și tu ! Am să te învăț eu minte și pe tine, becisnicule !

Simion se făcu mic de tot și mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuși să-și poată zice că n-a tăcut :

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că dumneata m-ai adus !...

Cîțiva țărani, care-și așteptau rîndul, se adunară ciopor într-un colț, spăimîntați. Numai o babă, neputîndu-se stăpîni, bolborosi :

— Mai rar popă ca aesta... În loc să împace oamenii, îi învrăjbește...

Pe Ion îndîrjirea preotului îl ului. În gînd îi răsări deodată întrebarea : „Ce-o fi avînd cu mine ?" O presimțire urîtă începea să i se încuibeze în inimă. Pleoștit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se răzimă de perete și se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. În antreu se coborîse o tăcere grea, întretăiată numai de pașii preotului care își reluase plimbarea de ici-colo, mai nervos, aruncînd deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Cînd Belciug obosi și se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocită, rostite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umile, înfricoșate...

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simțea o amenințare de care nu se putea feri. Se mira cum de nu s-a sinchisit el de loc pînă acuma de afacerea aceasta ? De ce nu s-a împăcat mai dinainte, cînd ar fi fost atît de ușor ? Îi părea foarte rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze ce să spună și cum să răspundă... Se întoarse și-și aruncă ochii afară. Curtea era strîmtă, pardosită cu piatră și împrejmuită cu un gard de scînduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenușie, posomorîtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugi groși de fier... Ion tresări. Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufletul... În curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea unui paznic în uniformă urîtă, cu pușca la umăr. Țăranii hîțîiau ferăstrăul alene și nepăsători, pe cînd paznicul nu-i scăpa din ochi și doar uneori își îndrepta cureaua de la armă, mîndru și porunci-

tor. „Va să zică aici... ?“ se gîndi flăcăul, curmîndu-şi însă firul gîndirii, cuprins de îngrijorare.

Alt aprod, bătrîn, leneş, cu ochelari, îi introduse înlăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puţin sub nişte fire rare de păr lung, cu ochii încruntaţi, avînd dinainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfăţişare solemnă, se aşeză îndată în stînga, lîngă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit şi gălbejit, cu mustăţi cărămizii şi cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase cîteva hîrtii şi le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsat şi atît de vrăjmaş, încît cei doi ţărani se uitară repede unul la altul, îngroziţi, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă ? De cîţi ani eşti ?... Ion simţi de-acum foarte limpede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit... Nu mai e nici o scăpare... Cînd Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară şi că-şi retrage jalba, mai avu o scînteiere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare şi începu să răcnească :

— Atunci de ce mai veniţi pe-aici, ticăloşilor, să mă încurcaţi ?... O să vă bag la răcoare pe amîndoi, o să vă...

Atunci Belciug se ridică de pe scaun şi se apropie, zicînd cu sfială :

— Pardon... Două cuvinte...

Judecătorul mai rău se întărîtă. Începu să dăscălească şi pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-şi piardă vremea cu fleacuri... Preotul roşi şi rosti cîteva vorbe pe ungureşte. Deşi ştia binişor ungureşte, avea oroare să vorbească mai ales în faţa autorităţilor, vrînd astfel să dovedească tuturor că românul nu renunţă niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoştea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungureşte şi deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, îşi trase scaunul mai aproape de dînsul, şi-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui faţă de ţărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion şi Simion nu mai înţelegeau nimic ; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei şi că nu e bine. Cînd încetă preotul, judecătorul se sculă iar şi numaidecît se răsti la Ion :

— Va să zică tu eşti spaima satului, cîine ticălos !... Bine. Foarte bine. Te dezvăţăm noi de nebunii, fii pe pace !... Ai să vii să stai două săptămîni la răcoare, ca să-ţi treacă pofta de bătăi !... Mişelule şi netrebnicule !

Ion îngălbeni ; apoi tot sîngele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinşi :

— Apoi să ne iertaţi, domnule jude, nu-i aşa... Că eu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude...

— Să taci, ticălosule!... Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanţuri!... Şi acuma ieşi afară!... Marş!

Flăcăul ieşi clătinîndu-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mîna judecătorului care-i zîmbeşte prietenos...

3

În aceaşi joi, după-amiază, pe cînd Herdelea, profitînd de vremea frumoasă şi călduţă, sforăia închis în stupină, iar dăscăliţa cu fetele alegeau fasole pentru mîncarea de seară şi vorbea de Pintea, mirîndu-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viaţă — o căruţă se opri în faţa casei şi, în vreme ce caii îşi scuturau clopoţeii de la gît, un glas strigă pătrunzător:

— Domnule-nvăţător!... Domnule-nvăţător!...

Ghighi, recunoscînd glasul, se repezi afară, aruncînd vorba:

— E drăguţa tatii!...

În vîrful căruţei era cocoţată o săsoaică bătrîioară şi roşcovană, cu o faţă veşnic rîzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armadia, la tîrg, cu căruţa plină de pîine de vînzare. Herdelea o cunoştea încă de pe vremea cînd fusese elev la liceu. Toată casa o iubea şi o poreclise „drăguţa tatii“, fiindcă pe cît îmbătrînea cu atît se hîrjonea mai mult cu domnul învăţător, în amintirea tinereţilor de odinioară.

— Fii bună, domnişoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poştă pentru dumneavoastră! zise săsoaica cu ochii zîmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aci şi caii-s nebunatici...

Ghighi alergă, curioasă, la căruţă. Drăguţa, întinzîndu-i scrisoarea, întrebă în şagă, lungind vorbele săseşte:

— Da domnu-nvăţător nu-i acasă?

— Tata doarme, drăguţă! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, şi apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăogă: Mulţumim, drăguţă!

— N-aveţi pentru ce, n-aveţi pentru ce! vorbi săsoaica singură, mîngîind cu biciul şoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stîrni o emoţie mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeşele drept nişte cobitoare de rău. Numai două a primit de cînd e măritată, şi amîndouă au fost fatale: una le vestise în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operaţii, iar a doua le-a adus ştirea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, pînă ce a ajuns ea la Monor, l-a găsit pe catafalc... Astfel, acuma se uitau toate trei înspăimîntate la fiţuică, întrebîndu-se de la cine o fi şi ce o fi cuprinzînd, închipuindu-şi numai veşti sinistre şi neîndrăznind s-o desfacă.

— Eu o rup şi, ce o fi să fie! strigă în cele din urmă Ghighi.

Cum îşi aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă :

— E de la Pintea !... Vine Pintea !... Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza ! adăogă apoi, învîrtindu-se prin odaie în paşi de vals şi fîlfîind hîrtia în aer.

— Ia s-o văd şi eu ! zise Laura, revenindu-şi în fire, cu glasul tremurat de emoţie. Şi cum Ghighi nu se mai astîmpăra, sfîrşi mai apăsat : Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji !

Laura citi rar şi solemn : *„Fericit nespus, sosesc sîmbătă — George“*.

Dăscăliţa, cu ochii înlăcrimaţi de bucurie, o citi de asemenea, şi descoperi, într-un colţ, un adaos, cu creionul : *„Multe gratulări — Bălan“*.

— Uite ne gratulează bietul Bălan ! murmură ea plîngînd de-a binelea.

Bălan era singurul funcţionar român de la poşta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Ştiind că Pintea ceruse mîna Laurei şi trecîndu-i prin mînă telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintîi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luînd hîrtia preţioasă. Dacă nu era el, cine ştie cînd ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie ţin toate scrisorile cu zilele... Şi cum a găsit el tocmai pe drăguţa tatii !...

Cuprinsă de un nou fior de bucurie, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice şi lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în uşa stupinei, tropăind şi din picioare, şi strigînd :

— Tată !... Tată !... Vine Pintea !... Vine...

Deodată se opri şi, ţipînd ca din gură de şarpe, porni în goana mare spre casă, dînd din mîini, ca o desperată, căci sărind nebuneşte pe lîngă stupină, stîrnise duşmănia unei albine care, mînioasă cum sînt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi şi i-a înfipt acul drept în colţul gurii.

Speriate de ţipetele ei, dăscăliţa şi Laura îi ieşiră înainte ostoind-o, Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în uşa stupăriei, mormăind :

— Da ce-i ? Ce s-a întîmplat ? Ce zbiară aia aşa?

După întîia durere şi spaimă, Ghighi plînse mai ales de frică să nu se umfle şi să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma duminecă. Numai Herdelea o linişti, asigurînd-o că-i trece negreşit pînă duminecă încît poate să fie chiar regina balului.

Învăţătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzîndu-şi fericirea.

— Ei, prea bine... Să poftească şi avem să-l primim cum se cuvine ! zise dînsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama şi punînd-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toţi cunoscuţii.

Pînă seara au adus pe tapet toate treburile ce le stîrnise sosirea peţitorului. Unde va trage Pintea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui fiind mulţi şi neavînd decît trei odăiţe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n-ar şedea bine unui logodnic să petreacă

nopţile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obişnuiască mai bine cu Laura. Fireşte, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face ? O dată se mărită o fată... Vor tăia cîteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească, deşi s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci Laura e meşteră mare... Bine ar fi dacă ar şti la ce oră va sosi sîmbătă ? Înainte sau după prînz ? Poate că s-ar putea ghici din telegramă ?... Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să ştie cum să orînduiască masa... Duminecă, fireşte, vor merge împreună la serata dansantă. Cine ştie de nu vine chiar înadins ca să meargă şi la bal împreună cu Laura, să se mîndrească în faţa lumii cu aşa logodnică frumuşică. Laura roşi pînă în vîrful urechilor şi se întrebă ce vor zice fetele cînd vor afla că se logodeşte ? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam ştie în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba...

— Să ştii că din pricina balului vine tocmai sîmbătă ! strigă Ghighi, muncită numai de gîndul seratei şi ţinînd la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit !... Atît mai bine ! Cel puţin avem un cavaler sigur !... Am să dansez pînă-mi fac pantofii ferfeniţă !... Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înţepătură !...

Regretau toţi că nu era şi Titu acasă, ale cărui sfaturi în privinţa primirii lui Pintea ar fi fost foarte

folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidoviţa decît pe-acasă.

Deocamdată se înţeleseră ca Herdelea să meargă mîine pînă-n ziuă, întovărăşit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învăţătorul avea, mai întîi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ţine piept cheltuielilor ; apoi să vorbească cu măcelarul Ştrul din Jidoviţa, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar : „Foarte drăguţă femeie doamna Lang“, ceea ce însemna că a întîlnit-o şi era mulţumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o aşteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă şi prilejul de-a mai pomeni de cîteva ori de Rozica, cu nişte ochi atît de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare şi că mîine-poimîine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Cînd să se ridice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în uşă.

— Da cine-o mai fi aşa de tîrziu ? zise Herdelea adăogînd tare : Intră !

Glanetaşu se strecură în odaie ca şi cînd l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Mărturisi, mereu încurcîndu-se, ce-a păţit Ion azi-dimineaţă la judecătorie şi ruga pe Herdelea să-i înveţe cum să scape bietul băiat de temniţă. Vestea căzu ca o bombă ; indignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion ? De ce nu

vine el? Bătrînul se zăpăci. I-e ruşine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dînsul şi cum ar fi fost bine, de poate nici nu păţea ce-a păţit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sînt toţi boii acasă... Toată familia ceru pe Ion.

În curînd Glanetaşu se reîntoarse cu Ion şi cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întîmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină şi pe popa, şi pe Simion, şi pe judecător.

— Pămătuful! strigă dăscăliţa la sfîrşit, fierbînd de revoltă.

După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învăţător?

— Apoi am să-ţi fac o plîngere tocmai către ministrul justiţiei, ca să afle şi cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-aici... Am să-ţi fac Ioane! Numai să-ţi vie întîi sentinţa, peste cîteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

Zenobia, drept mulţumire, îşi făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi şi bătu la repezeală vreo zece mătănii, stîrnind hazul tuturor. Plecară apoi toţi trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atît de grea.

— I-aş fi putut face jalba şi acuma — zise învăţătorul după ce rămaseră singuri — dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal...

— Perfect ai chibzuit! murmură Titu, zîmbind mulţumit, cu gîndurile la Rozica...

4

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brişcă galbenă, trasă de doi căluşei iuţi şi grăsuni.

Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decît în casă, toată ziua, cu ochii pe şosea, zări trăsura de departe şi, deşi nu cunoştea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie şi dădu alarma cu însufleţire:

— Vine!... Iute, vine!

Întreaga familie apăru în uşa casei. Herdelea şopti Laurei să iasă mai în faţă să vadă omul că-l aşteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărăbănea fără cruţare, scoase pălăria ceremonios, dînd din cap cu un surîs triumfător.

— Uite ce tînăr simpatic! murmură dăscăliţa silind pe Laura să roşească.

Trăsura se opri o clipă în uliţă, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol şi brişca intră în ogradă, după ce Pintea coborî şi veni spre pridvor, ridicînd mai sus umbrela şi ferindu-se să nu calce în noroi. Toţi îl întîmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

— Bine v-am găsit! Bine v-am găsit! repetă dînsul intrînd în cerdac şi scuturîndu-şi umbrela peste parmaclîc. M-a făcut leoarcă ploaia asta... Din Lechinţa pînă aici n-a stat nici un minut... Dar bine c-am ajuns...

Herdelea îl îmbrăţişă şi-l sărută pe amîndoi obrajii, ceea ce nu se obişnuia decît între neamuri. Pintea

sărută mîna doamnei Herdelea care, fiind foarte mişcată şi voind să se stăpînească, avea o înfăţişare rece, zicîndu-i „Bună ziua, domnule!“ Laura îi întinse graţios mîna, cu un surîs cochet prin care căuta să-l încătuşeze mai mult ; el vru să-i spună ceva drăgălaş dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulţumi să-i sărute mai lung mîna şi apoi, spre a-şi ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant :

— Mi-a vorbit atît despre dumneata... sora dumitale... încît te-am cunoscut imediat...

Titu dădu o mînă de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau şură sau şopron, îl sfătui să acopere brişca cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd, unde se mai găseşte puţin fîn ; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreţ din belşug... Ploaia îl udă pînă la piele, ceea ce nu-l împiedică să strîngă bărbăteşte mîna lui Pintea, care, împreună cu ceilalţi, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scîrboasă !... Ei, dar ce mai staţi aici în umezeală ?... Haidem în casă !... Leapădă-ţi şi tu, George, macferlanul şi umbrela, că uite cum curge apa din ele !...

Îl duseră în salonaş. Întrebările nu mai conteneau : cînd ai plecat, unde ai poposit, ce-ai păţit pe drum ? Şi copleşindu-l cu întrebări, încît el abia biruia cu răspunsurile, toţi îl cîntăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci şi cinci de ani, cu o înfăţişare plăcută, cu nişte ochi negri cam mici şi neastîmpăraţi şi cu o mustăcioară cărbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mişcările iuţi şi îmbrăcat într-o redingotă puţin prea lungă, sub care purta o vestă încheiată în nasturi deşi pînă la gulerul alb şi tare ce-i cuprindea gîtul scurt, n-avea mai nimic preoţesc nici în ţinută şi nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia şi aceasta îl încurca, dar totuşi povestea mereu, căutînd vorbele cele mai alese şi aruncînd deseori ochii la Laura, care stătea lîngă el, îl privea tăcută şi se roşea ca sfecla cînd întîlnea căutăturile triumfătoare ale bătrînilor.

Pintea vorbi mai cu seamă despre părinţii lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechinţa, iar Lechinţa era un orăşel cam cît Armadia, însă împestriţat cu toate neamurile şi fără culoarea românească de aici. Herdelea îşi aduse aminte că a umblat şi dînsul prin Lechinţa, acum vreo optsprezece ani, la o „reuniune“ de învăţători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băieţandru de vreo cinci anişori. Îşi aminti chiar că cunoscuse şi pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ţinut o cuvîntare înflăcărată... Pe urmă Pintea mai spuse că are mulţi fraţi şi surori, care aproape toţi sînt gospodăriţi şi răspîndiţi prin toate colţurile pămîntului românesc. Acuma i-a venit rîndul lui să-şi întemeieze fericirea... Zicînd aceasta se uită cu mai multă

îndrăzneală la Laura care se topi de ruşine şi se sculă repede, făcîndu-se că trebuie să caute ceva pe la oblindă, unde, privindu-se puţin, îşi potrivi părul la tîmple.

— Ei, fetelor — interveni iar Herdelea, frecîndu-şi zgomotos mîinile — ia să ne aduceţi voi ceva să mai dezmorţim oleacă pe George, că văd că-i rebegit rău de ploaie şi de frig... Cred că bei şi tu, ginere, un şnaps fain de tot, ştii, românesc, de-al nostru ?...

Fetele ieşiră ca nişte sfîrleze, bucuroase că pot să-şi comunice la repezeală impresiile. Aşezînd pe o tavă păhăruţele şi sticla cu rachiu fiert şi îndulcit, Laura întrebă cu inima strînsă :

— Ce zici, Ghighiţo ?... Cum ţi se pare ?

— O, dar ştii că-i foarte drăguţ, se jură Ghighi din toată inima. Zău, Laura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu... Mă şi mir cum nu ţi-a plăcut ţie pînă acuma ? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalţi care se plimbă veşnic cu umbrela subţioară... Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puţin inginer !

— Adevărat ? stărui Laura strălucitoare... Nu-i prea mic ?

— Ce mic ? se cruci cealaltă. E doar tocmai cît tine de înalt... Adică de unde pînă unde vrei să fie negreşit ca prăjina de Ungureanu ?... Ş-apoi n-ai văzut ce brişcă superbă are ? Asta-ţi spune cît de colo că-s oameni bogaţi şi vrednici !

— Mie totuşi mi se pare că-i prea mic, reveni Laura care dorea să audă cît mai multe laude spre a se convinge pe deplin şi pentru a-şi risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

— Lasă, nu mai cîrti ! Aveţi să fiţi o pereche încîntătoare ! sfîrşi Ghighi cu însufleţire.

Pintea bău puţin ca să nu-şi închipuie oamenii că poate-i beţiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce. Era vorbăreţ din fire şi-i plăcea şi lui însuşi cum povesteşte. Şi astfel, după ce se mai obişnui puţin şi-şi învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuţii şi prietenii comuni, pe urmă despre el însuşi, despre viaţa lui în liceu, la seminar... Numai despre Laura nu scoase nici un cuvînt. De altminteri toţi găsiră că aşa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuţie decît cu băgare de seamă şi în momentul oportun...

Cînd Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mîine seară şi pînă la cină avură vreme să-l macine. Fireşte că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura şi nici Ghighi nu voiră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mîine o surpriză cu atît mai mare cînd le va vedea... Pintea, galant, îşi oferi brişca lui spre a merge cu toţii împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulţumit că scăpă uşor de grija trăsurii pentru mîine. Laura refuză consternată : ce ar zice armadienii de aşa ceva ? Apoi nici n-ar încăpea toţi într-o

singură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărăşească cel puţin Titu şi să-şi ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputînd pleca de-acasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Şi în sfîrşit ele s-au înţeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească... Primi însă bucuroasă ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu şi să se ducă împreună la bal...

Cum tînărul nu se pronunţase încă unde are de gînd să petreacă noaptea şi ca să nu-şi închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscăliţă, prinse un prilej şi-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuş foarte cumsecade, care are casă bună şi n-o să-i ceară nici un ban cînd îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gîndise la aceasta, se zăpăci puţin şi-l rugă pe Titu să-l însoţească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brişca. Titu, fireşte, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Pintea de-abia mîncă, iar Laura ciuguli şi mai puţin ca de obicei din bunătăţile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atîtea mofturi de ţi-e şi necaz.

Tîrziu de tot, tînărul se urni totuşi să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă pînă dimineaţa... Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mîine la prînz este aşteptat. De altfel, cum ploaia încetase şi cerul se

răzbunase puţin, probabil să avem mîine o zi minunată...

Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră şi se sfătuiră pînă după miezul nopţii. Laura lăcrimă de cîteva ori cîte puţin, iar cînd se gîndi la cadrilul al doilea şi la primele tururi, plînse de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răsputeri pe Pintea, spunînd că întruneşte toate calităţile unui bărbat ideal ; şi printre picături nu uita să-şi bată joc de Ungureanu, de stîngăciile lui comice, de mîinile lui veşnic umede, de încrederea lui ridicolă, şi era foarte mulţumită cînd izbutea să facă şi pe Laura să rîdă.

Totuşi, în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea că o iubeşte nebuneşte şi voia să se împuşte din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe cînd Pintea stătea bosumflat într-un colţ, ca o arătare urîtă...

5

Duminecă, după ce clopotele sunară ieşirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru diseară. Intrînd în ogradă, inima i se strînse puţin. Nu mai întîlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea şi-o omora alergînd după Roza Lang. Ştia însă foarte bine că popa întorcea capul cînd trecea prin faţa casei lor, ca să nu salute,

şi că, întîlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea... Niciodată pînă acum răceala dintre preot şi învăţător nu fusese atît de făţişă, încît Titu se temea puţin să nu se fi întins şi asupra lui supărarea popii...

Belciug abia sosise acasă, însoţit de cîţiva sfetnici de-ai bisericii care, înghiţind în sec, îl priveau cum mînca şi aşteptau să isprăvească spre a lua o înţelegere în privinţa clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune şi primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete !... Are să mi se surpe hornul de cînd n-ai mai fost pe la mine... Ce mai veste-poveste prin ţara muzelor ? Ce vînt bun te aduce ?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor cînd şi el mîzgălise versuri spre a-şi uşura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaştri şi mîngîioşi.

— Aş vrea să-ţi spun cîteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici :

— Haideţi, plecaţi acasă că acum n-am vreme de voi ! Veniţi după-amiazi, pe la vecernie !

Cînd rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

— Ei, să trăieşti şi să te văd cît Coşbuc de mare ! ură Belciug, ciocnind şi golind paharul dintr-o duşcă.

Titu voise să aducă vorba mai de departe, dar din pricina amabilităţii preotului, se pomeni că-i zice prosteşte :

— Ne-ar trebui brişca dumitale pentru diseară... Ştii că-i balul diseară... Dumneata tot nu te duci, iar noi...

După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi aşteptat să-l întrerupă scurt şi să-i spună „ai zis", ca altădată. Cum însă Belciug tăcea şi se întuneca, tînărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită.... Trecu un răstimp greu pînă ce popa, cu ochii în farfuria goală şi jucîndu-se cu furculiţa, începu rar, gînditor :

— Am să v-o dau, fireşte, dar numai pentru dumneata... Pentru dumneata, înţelegi ?... Căci pentru părinţii dumitale n-aş da-o, mai bine s-o ardă focul... Uite aşa !... Ţi-o spun verde : n-aş da-o... Acum dumneata eşti băiat deştept şi mă vei pricepe fără multe explicaţii. Cînd a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, ştiţi prea bine, şi am făcut ce-am putut ca să-i fiu de folos. N-aş fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaş pe faţă. Să nu creadă dînsul că eu sînt prost. Am simţit de mult că mă sapă şi am tăcut. Dar toate au o margine... toate... Cînd am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut...

Nu ridică de loc privirea din farfurie. Numai cu ţăranii era mai îndrăzneţ. Încolo se sfia cînd spunea cuiva în faţă lucruri neplăcute... Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte şi

jignitoare. Se gîndi o clipă să-i trîntească o obrăznicie și să sfîrșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămînă fără trăsură.

— Acuma nu mai lua în seamă și dumneata toate mărunțișurile, zise dînsul în cele din urmă, văzînd că Belciug a încetat.

Într-adevăr, preotul părea că-și sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas :

— Dar știi că n-am vizitiu ?... Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe cînd în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul...

— Nu-i nimic, am să mîn eu caii ! vorbi Titu, gîndindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, firește, fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buiestri... Petrecere bună !

Trecînd spre casă, Titu înștiință pe Ion că-l ia ca vizitiu diseară. Venind, își pregătise o cunună de înflorituri pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pintea.

După-masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămînă între patru ochi cu Pintea, spre a-și putea descărca sufletele... Stătură împreună, singuri, aproape un ceas și totuși nu vorbiră de loc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcînd pauze mari și roșind copilărește cînd li se întîlneau privirile furișe... Fiecare își zicea în sine că ar trebui să înceapă cellalt și în sfîrșit se mîngîiară că se vor lămuri mai bine

diseară, la bal, unde în potopul de lume și de muzică le va veni mai lesne să-și deschidă inimile.

Herdelea, parc-ar fi simțit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu și prinse pe Pintea într-o convorbire serioasă de numai cîteva minute, dar de ajuns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Cînd îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban zestre, tînărul s-a rușinat și s-a emoționat, iar cînd bătrînul a adăogat că fata va avea totuși un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n-are nevoie de nici o ață, că Laura e cea mai mîndră comoară din lume și că de altfel la logodnă nădăjduiește să vină cu părinții săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot așa cum o iubește el.

— M-am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînțelegeri, încheie Herdelea mulțumit, bătîndu-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal...

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lîngă Ion ; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mînă spartă, să-i ție legați cu șapte ațe, căci nu se poate ști cît va mai sta Pintea pe-aici și fiecare gologan e numărat ; să plătească

peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în *Gazeta Transilvaniei* printre „suprasolvenți“, dar să nu se întindă la chef...

— Dumnezeu să v-ajute! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzînd brișca urnindu-se.

Tocmai cînd să intre în Armadia își aduse aminte Laura c-a uitat să-și ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cît p-aci să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu... Titu o povățui să împrumute unul de la Elvira. Laura se liniști numai gîndindu-se că întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întîmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună ca pîinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri și se făcură ca niște păpuși.

— Pun rămășag că voi o să fiți reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mîngîindu-le cu privirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprîncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atîrnat în buzunar ca să se vadă că are... Plictisit de așteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boți-

seră în trăsură, iar el se așeză și-și lustrui ghetele ca oglinda.

Cînd veni Pintea, fetele erau zîne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pintea pentru norocul de-a fi găsit o ființă atît de drăgălașă ca Laura, iar Elvira șopti fetelor, încîntată: „Foarte drăguț și simpatic“. Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brișca popii, iar el cu Pintea în cealaltă și vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata...

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rînduri de felinare. Pe scările de piatră aștepta, întru întîmpinarea invitaților, o întreagă armată de „aranjori“ cu cîte o fundă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutînd fetelor să coboare și oferindu-și brațul cîrligat.

— E tîrziu?... Nu, da, aș... S-a început? Cîteva minute... De mult? Foarte reușit... Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurate de aranjori.

Pintea păși în urma domnișoarelor, strîngînd cîteva mîini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor. Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie și el să vadă petrecerea mai tîrziu, ca să fie la îndemînă cînd o fi de plecat. Poate c-o să-l cinstească și cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face niște hoții nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului și să aștepte la ușa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică...

Titu cunoştea pe toţi aranjorii care erau recrutaţi dintre profesorii mai tineri, studenţi universitari întîrziaţi pe-acasă şi elevii mai spălaţi din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dînşii, dar se ascunsese cînd au trecut fetele. Pintea cu domnişoarele şi cu doamna Filipoiu îl aşteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lîngă uşă, bătrînul şi mărunţelul profesor de desen şi caligrafie Romaşcu îndeplinea funcţia de casier... Titu se duse drept la Romaşcu, care însă îi strînse mîna murmurînd zîmbitor :

— S-a achitat... Domnu Pintea...

Titu protestă, fireşte, numai de formă :

— Cum se poate una ca asta ? Îmi pare rău, dragă George, zău aşa !... Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea !

— Ca suprasolvire ?

— Da ! făcu Titu cu mîndrie.

— Cele mai calde mulţumiri ! răspunse profesorul-casier însemnîndu-i numele într-un caiet liniat special de dînsul cu diferite cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămînă întreagă după-amiaza, toţi elevii liceului. În fund se înălţa scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarţe şi covoare pestriţe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rînduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraş cu condiţia să le fie înapoiate îndată după sfîrşitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pen-

tru doamne, căci domnii, în afară de cîţiva mai bătrîni, stăteau în picioare pe lîngă pereţi, luîndu-şi însărcinarea de-a îngroşa ropotele de aplauze ce porneau din cellalt fund al sălii unde se înşirau elevii din cursul superior, puşi acolo să-şi manifesteze admiraţia şi însufleţirea.

Aranjorii aşezară pe domnişoare în rîndul întîi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor surîsuri graţioase. Titu cu Pintea rămaseră mai pe lîngă uşă.

Spectacolul începuse... Acuma un elev lung şi slab declama o anecdotă ţigănească, strîmbîndu-se într-una, repezindu-se încoace şi încolo pe scenă, schimbînd mereu glasul şi stîrnind rîsete zgomotoase în fund şi zîmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat şi variat ; mai urmară vreo zece declamaţii, recitări şi dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere naţională. Apoi veni conferinţa unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă discreţie. Conferenţiarul fu răsplătit totuşi cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s-a isprăvit"...

Toată lumea răsuflă mai uşurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu public care ieşea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strîngînd scaunele şi aşezîndu-le de-a lungul pereţilor, să stropească puţin duşumelele cu leşie rece şi să împrăştie pe jos sacîz ca să nu se facă lune-

cuşuri să-şi frîngă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarăşele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii şi alţi cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pintea pe care Titu îl prezenta cu mîndrie tuturor :

— Cumnatul meu *in spe* [1] !

De altfel mai toată Armadia ştia că fata lui Herdelea se mărită ; chiar şi împrejurimile. Învăţătorul se lăudase la berăria Griviţa şi vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase şi examinau pe furiş pe Pintea, să vadă cum se înfăţişează cel ce va fi soţul prietenei lor. Şi toate găseau prilejul să şoptească Laurei : „Foarte drăguţ !" Se încinse apoi o ciripeală generală. Toţi slăveau spectacolul şi pe interpreţi, îşi angajau cadrilurile şi „romana" şi de-abia aşteptau să înceapă dansul...

După ce îşi făcu datoria aici, Titu trecu la altă masă unde şedea Lucreţia Dragu împreună cu părinţii ei, amîndoi graşi ca nişte butoaie. Conferenţiarul de adineaori, tînărul profesor de literatură Ştefan Oprea, şi un student în drept se învîrteau în faţa fetei, înclinîndu-se din cînd în cînd şi copleşind-o cu complimente. Titu salută pe bătrîni cuviincios şi familiar, apoi îşi trase un scaun lîngă Lucreţia, căreia îi sărută mîna, fără a uita să i-o strîngă puţin,

[1] În perspectivă (lat.).

ca omul cu drepturi cîştigate. Fata se roşi, iar ceilalţi doi curtezani îngălbeniră văzînd îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luaţi loc, domnilor, dacă vă face plăcere ! zise drăgălaş Lucreţia, cu ochii la conferenţiarul încurcat.

Începu un duel de aluzii şi înţepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuţii ce nu le înţelegea. Oprea şi Titu, deşi prieteni, se vrăjmăşeau în ascuns, fiindcă profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pricepe în literatură nici cît straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întîi asupra conferinţei profesorului, căutînd să-l doboare în faţa Lucreţiei. Lupta însă rămase nehotărîtă : zîmbiră toţi cînd Titu imită stîngăciile rivalului său, dar totuşi nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăţă de fracul conferenţiarului, cu mai mult noroc, căci toţi izbucniră într-un hohot de rîs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac ; şi-l comandase înadins şi, în sufletul lui, se fălea şi se simţea superior tuturor purtîndu-l. Ceilalţi domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulţi în sacouri negre, unii chiar în haine de stradă deschise... Cu toată biruinţa lui Titu, atît părinţii cît şi Lucreţia nu încetară de-a dovedi o atenţie deosebită profesorului care putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile

cam de mulţi ani şi zadarnic. Titu însuşi băgase de seamă sforţările Lucreţiei de a înlănţui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întîi nu se socotea printre candidaţii serioşi. În ochii lui, Lucreţia era o fată drăguţă, cu care poţi sta de vorbă făcînd exerciţii şi declaraţii de dragoste şi căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atît de melancolică şi de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de cînd nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pămîntească, Lucreţia coborîse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă cînd conferenţiarul se adînci cu Dragu în nişte dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gînd să se mărească, Titu se plecă mai aproape de Lucreţia şi-i şopti :

— Cred că am cadrilul al doilea ?

— O, de-abia acuma te trezeşti să mi-l ceri ?... Dar l-am dat de mult !

— Da... Credeam că nici nu mai e nevoie să ţi-l cer... Ştiai prea bine că sînt totdeauna al dumitale... Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret ?

— El, murmură fata arătînd pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ţii minte !... Dar cadrilul întîi ?

— Cu plăcere...

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jignit, şi se depărtă. Lucreţia însă rămase cu inima cît un purice. Minţise şi tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frămîntă cîteva minute, apoi deodată întrebă :

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea ?

— Vizavi aş găsi, dar n-am pereche, domnişoară ! zise profesorul şovăind.

— Nici eu, mărturisi Lucreţia plecînd ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu...

Zgomotul de pahare şi de glasuri încrucişate, mirosul amestecat de sudori, de băutură şi de parfum ieftin, zăpuşeala care creştea repede şi înroşea feţele, silind pe domnişoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-şi şteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpînite deodată de sunetele pasionate ale unei someşane sprintene, pornită din arcuşurile tarafului de lăutari, în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mişcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghi ! Goghi ! trecu din gură în gură ca un suspin de uşurare.

Era numele ţiganului din Bistriţa care avea cel mai vestit taraf de lăutari din judeţ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii şi din pricina căruia se amînase pînă acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rînd pe rînd în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-şi luau locurile de pază şi admiraţie pe scaunele aşezate lîngă pereţi. Aici muzica umplea aerul, iar luminiţele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau şi picurau stearină, obligînd pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pintea care, nefiind dansator încercat, greşea adeseori paşii, ceea ce pe Laura o ruşina şi-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De cîte ori se încurca, Pintea îi cerea iertare şi-i strîngea mîna, iar fata, drept răspuns, zîmbea cu resemnare îngerească şi întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnişoarele erau în costume naţionale, ca şi Laura, dînd o înfăţişare mai caldă şi pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atît de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-şi uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările româneşti, vorbind şi chiar citind bine româneşte. Era un admirator al talentului lui Titu şi de aceea se întreţineau deseori despre literatură, ajutaţi de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrişor, spunînd veşnic că vinul şi literatura merg mînă-n mînă. La masa lor se opri mai pe urmă şi solgăbirăul Vasile Chiţu care, deşi român, venea numai în calitate de reprezentant al autorităţii statului spre a se încredinţa că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo aţîţare împotriva

Ungariei sau vreo manifestaţie antipatriotică. Vorbea puţin şi se arăta posomorît parcă l-ar fi durut dinţii. Românii îl dispreţuiau, dar numai în ascuns, şi-i ziceau „renegatul".

Veselia creştea în rîndurile dansatorilor. Cîţiva mai înfocaţi se făcură în curînd leoarcă de sudori, încît trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puţin şi să-şi schimbe gulerele. În schimb, domnişoarele parcă aveau şapte suflete, nu oboseau de loc şi zîmbeau într-una şi din ce în ce mai ademenitor.

Dîndu-şi seama că toţi ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pintea. Doar cîtorva profesori şi studenţi, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat cîte o tură, cîte una singură, aruncînd însă lui Pintea nişte priviri din care să înţeleagă că toţi o plictisesc, afară de dînsul. Cînd, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit faţă-n faţă cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzîndu-şi cu dibăcie emoţia. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Fireşte, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar cînd ea dansa cu alţii, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască şi să-i spună şi din gură ceea ce-i scrisese de atîtea ori : că o iubeşte cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie şi că are ambiţia s-o facă cea mai fericită fiinţă de pe globul pămîntesc. Laura îl asculta întîi foarte mişcată, neobişnuită cu declaraţii atît de făţişe. Pe urmă însă i s-a deschis şi ei graiul,

încît au stabilit pe îndelete să facă negreşit logodna luna viitoare, cînd să vie şi părinţii lui George...

În cele din urmă, întărîtat de păhărelele de vin şi cu gîndul să se răzbune pe gîsca proastă care l-a jignit atît de adînc în amorul propriu, Titu se urni şi se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ţinu toată seara pe urmele Lucreţiei, şoptindu-i crîmpeie de versuri cu aluzii înţepătoare, făcînd-o cochetă şi necredincioasă, şi, în sfîrşit, căutînd să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surîsuri lucitoare şi doar de vreo două ori murmură, rîzînd fără nici un rost şi cu o drăgăiaşie cuprinzătoare : „Mai ştii ?"

Pe la ora două după miezul nopţii urmă pauza cea mare. Lumea tăbărî în bufet. Mesele se încărcaseră cu mîncări şi băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltînd butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însufleţirea. Romanţele cele mai noi şi mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbîntate. Arcuşul lui părea fermecat. Cîntînd trecea de la o masă la alta, ciocnea cîte un pahar ici-colo, arunca priviri galeşe domnişoarelor, ca orice lăutar răsfăţat.

De-abia acuma îşi aduse aminte Titu de Ion şi-l găsi la uşa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare şi de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere şi o halcă de friptură.

— Ei, ce mai zici, Ionică ? îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreţiei.

— Tare-s mîndre petrecerile dumneavoastră, domnişorule ! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintîi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacţie. Profesorul Oprea, dansînd cu Lucreţia, uită de candelabrul cel mare şi trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiţilor. Toată lumea făcu haz de păţania aceasta, iar Titu se grăbi să şoptească necredincioasei :

— Vezi ? Pedeapsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea !

Zorile priveau pe ferestrele sălii şi balul nici gînd să se sfîrşească. Tinerii nu se mai săturau şi bisau furtunos toate dansurile, înverşunîndu-se chiar să nu lase pe domnişoare să plece acasă...

În dosul uşii dinspre grădină, Ion, cotoşmănit în suman, nu simţea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumuseţea domnişoarelor, rîsetele, chiar şi sudorile dansatorilor îl mîngîiau şi-l întărîtau neîncetat. Văzînd feţele vesele i se părea că toţi oamenii aceştia duc o viaţă fără nici o grijă, fără necazuri şi fără supărări. Îi pizmuia amintindu-şi zbuciumările şi chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor !" îşi zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învăţat carte, poate că ar fi şi el printre dansatori, vesel, fără gînduri grele, fără trudă în oase ! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea... Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintînd pămînturile fără de care viaţa lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. „Toate astea nu plătesc cît o ceapă degerată", se gîndi dînsul în cele din urmă, cu ochii mari răs-

frîngînd mereu petrecerea domnească, dar văzînd de-acuma numai pămîntul aspru şi totuşi ademenitor, ca o ţărancă voinică şi frumoasă a cărei îmbrăţişare îţi zdrobeşte oasele...

6

Tot satul cinstea mai mult pe Ion şi-l compătimea de cînd s-a aflat ce-a păţit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alţii huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină şi nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu şi numai la beţie striga : „Uite cine umblă să ia pe Anuţa mea !" Cînd era treaz însă lua şi el partea lui Ion şi o dată, întîlnindu-l pe uliţă, i-a spus cu glasul înduioşat :

— Lasă, măi băiete, că temniţele-s pentru oameni, nu pentru draci !

Osînda totuşi răscolea toate planurile flăcăului, clătinîndu-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis şi departe două săptămîni, va pierde şi pe Ana, şi mai ales pămînturile ei pe care începuse să le privească întocmai ca şi cînd ar fi ale lui. Avea o presimţire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face şi va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Şi atunci toate nădejdile lui s-ar împrăştia în vînt şi ar rămîne tot aşa de becisnic ca pînă acuma, silit să îndrăgească veşnic numai pămîntul altora.

Cum zilele treceau şi sentinţa nu mai venea, neliniştea lui creştea. Îşi închipuia că întîrzierea poate să însemne şi o agravare a pedepsei. Dacă pe cîteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămîni de temniţă, de ce nu s-ar aştepta şi la mai rău ?... Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului şi nici chiar împotriva judecătorului. Îşi zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuşi, în lovitura aceasta, avea şi mulţumirea că baremi s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blîndeţea fetei începea să-l neliniştească, bănuind într-însa o şiretenie. De altfel tărăgănările ei, cînd îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în şură sau în podul cu fîn, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de păţania lui şi cînd ea plînse şi-l rugă să se ostoiască şi mai bine să stea în temniţă decît să se pună împotriva celor mari, Ion se înfurie parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se boceşte din vicleşug, umblînd să se scape de dînsul... Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut orice ar fi să se întîmple...

Cum îi sosi sentinţa, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveţi, domnule învăţător, şi să nu mă laşi, că pacostea asta mă omoară ! zise dînsul mohorît.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, că doar bărbat eşti, nu pleavă ! răspunse învăţătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înţelegîndu-i îngrijorarea.

— Dumneata nu ştii ce ştiu eu, domnule învăţător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul clătinînd din cap.

Herdelea citi hîrtia mormăind pînă la sfîrşit, apoi, ca şi cînd n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! făcu dînsul ridicînd ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toţi, Ionică, şi să te mulţumeşti cu pedeapsa! Adică ce-o să fie dacă-i sta şi tu la răcoare două săptămîni?... Altfel te pomeneşti că păţim şi mai rău!

Învăţătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion şi pînă la împăratul. S-a gîndit însă bine şi şi-a dat seama că orice armă are două tăişuri. Judecătorul împărţea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni şi tălmăcea legile astfel încît să se potrivească cu dorinţele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plesni puţin, mai ales că faţă de dînsul ungurul se arăta mîndru şi uneori chiar dispreţuitor. Dar îl ştia răzbunător şi aceasta îi domolea pornirea. Cînd ar afla judecătorul că el a făcut plîngerea, nu s-ar lăsa pînă nu l-ar zdrobi... Pe urmă ar trebui să încurce şi pe Belciug în bocluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dînsul în vremea din urmă l-ar îndreptăţi să-i tragă o săpuneală bună, să-l înveţe minte. Şi totuşi ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui paşnice însă mai mult întărîtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spînzure decît să mă calce aşa în picioare!

Hotărîrea flăcăului înmuie împotrivirea învăţătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cît Herdelea şovăia mai tare, cu atît Ion stăruia mai aprig, parcă în joc ar fi fost însăşi viaţa lui.

Dăscăliţa şi fetele împărtăşeau pe deplin scrupulele învăţătorului şi îndemnau din cînd în cînd pe Ion să se astîmpere sau, în orice caz, să se ducă la notar să-i facă „lăcrămăţia". În cel din urmă îşi dădu părerea şi Titu:

— Şi eu cred că mai bine ar fi să-i lăsaţi în plata Domnului, că de temniţă, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfînt. Dar dacă nu vrea şi nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plîngerea? Eu zic să i-o faci fără grijă... Şi ca să nu-ţi cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, şi gata!... Foarte simplu!

Părerea lui fu adoptată de toţi şi Herdelea capitulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se aşeză şi făcu o jalbă amănunţită şi simţită, în care judecătorul şi preotul se întovărăşeau spre a năpăstui pe un biet ţăran nevinovat. Cînd o citi pe româneşte lui Ion, toţi se înduioşară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoţie. Herdelea avu grijă

s-o pună tot pe ea să scrie şi adresa pe plicul mare : ministrului de justiţie...

— Uite, Ionică ! Mîine dimineaţă o dai recomandată la poşta din Armadia, şi să fie într-un ceas bun ! zise învăţătorul mişcat.

Ion era uluit de mulţumire ; puse pe masă trei zloţi şi nu vru să iasă din casă pînă ce Herdelea nu-i primi.

— Nici nu ştii dumneata ce bine mi-ai făcut, murmură flăcăul sărutînd mîna învăţătorului.

— Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-şi bată joc de el toţi măgarii ?

7

Peste vreo două săptămîni, în amurg, silvicultorul Madarasy cu solgăbirăul Chiţu şi cu şeful percepţiei din Armadia, într-o căruţă uşoară, se opriră în faţa casei învăţătorului. Fuseseră la vînătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua şi nu izbutiseră să tragă măcar un foc de puşcă. Se întorceau pleoştiţi, zgribuliţi de frig şi de umezeală ; doi cîini tremurau lîngă căruţă, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învăţătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-şi alunge necazul şi să nu intre în orăşel ziua şi cu genţile goale, vînătorii nenorocoşi hotărîseră să poposească la Jidoviţa, la cîrciuma lui Neumann, să se dezmorţească cu cîteva

litre de vin fiert şi chiar să-şi potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Ştiind că, dacă vor fi singuri vor continua a vorbi numai de vînătoare, făcîndu-şi imputări plicticoase reciproce, se gîndiră să poftească atît pe Herdelea cît şi pe Titu cu care erau toţi în legături prieteneşti. Învăţătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puţin, dar nu îndrăznea să se mişte fără consimţămîntul doamnei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrîn şi cu necazuri să se aşeze la beţie cu toţi fluşturatecii Armadiei. Titu poate face ce pofteşte, că-i tînăr şi fără răspundere... Trebui să coboare din căruţă Madarasy, să stăruiască din răsputeri pînă să o înduplece, dar cu condiţia, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întîrzie peste vremea cinei...

La cîrciuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă şi veselă : profesorul de greceşte Maiereanu, un chefliu şi jumătate, cu creştetul pleşuv şi cu o barbă mare atinsă de cărunţeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian şi popa din Vărarea, cel mai straşnic beţiv de pe valea Someşului, care era aici de ieri de la amiazi şi nici gînd n-avea să se urnească.

Titu îşi dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici pînă mîine dimineaţă. Şi deodată îi răsări în minte doamna Lang şi inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef şi pe Lang. Dacă izbuteşte, îi surîde fericirea.

Pe Lang, cînd dă de băutură, nu-l clinteşti nici cu şase boi, mai ales cînd băutura e pe gratis... Într-o clipă se şi hotărî: se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beţie şi n-o să-l dea nimeni afară.

Pînă să fiarbă vinul, şi în vreme ce ceilalţi se întinseră la vorbă, Titu ieşi, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o şteargă de tot.

Dădu buzna în casa soţilor Lang care nu ştiau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza şedea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujoraţi de căldura focului, şi-l întîmpină înviorată:

— Cît eşti de drăguţ că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare!

Cînd auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-şi uită niciodată prietenii! strigă dînsul, luîndu-şi îndată paltonul şi pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plîngă că i-e frică să rămînă singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregăteşte aici cîte un ceai... Lang nici n-o asculta.

— Vino, dragă, nu te potrivi toanelor femeieşti! mormăi el către Titu care încerca să liniştească pe Roza.

Fiindcă tînărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeaşi clipă Titu sărută puternic mîna Rozei şi şopti puţin răguşit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai tîrziu?

Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare...

Lang, ca beţiv reputat, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferi un scaun lîngă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsui împreună ungureşte.

Între timp ceilalţi înconjuraseră pe crîşmăriţa tinerică, durdulie şi sprintenă, asaltînd-o cu complimente ştrengăreşti pe care ea le asculta zîmbind neobosită în dreapta şi în stînga, spre a mulţumi tuturor pentru atîta cinste. Cîrciumarul închidea ochii şi urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, şi doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii şi numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă îşi vîrî capul pe uşă şi, făcînd un semn soţiei sale, vorbi mieros muşteriilor:

— Mă rog dumneavoastră... fierbe vinul în clocot... e nevoie de muiere...

După ce ieşi crîşmăriţa, popa din Vărarea începu să lălăie cîntece bisericeşti spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuţie serioasă căreia nu-i puse capăt decît revenirea cîrciumăresei, cu o tocană uriaşă, şi a cîrciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Într-o clipă toate sticlele goale şi rămăşiţele de mîncări fură date la o parte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin

roşu, încît trebui să i-o smulgă din mîini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn... Cu cît foamea se potolea, cu atît paharele se goleau mai des şi limbile turuiau mai slobode. Veselia creştea mereu. Vremea trecea ca părerea. Cînd îşi aduse aminte Herdelea de făgăduinţa că pînă la cină va fi negreşit acasă, era tîrziu de-a binelea : aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr-un zîmbet complice.

— Acuma e prea tîrziu, ce să mă mai supăr degeaba ! se mîngîie bătrînul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel şi cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpînite, se porni să cînte *Deşteaptă-te, române !* Solgăbirăul Chiţu păli şi-şi muşcă buzele. Văzînd însă că mai toţi ţin hangul profesorului, se ridică în picioare şi curmă cîntecul, zicînd :

— Nu pot permite, domnilor, să faceţi şi aici politică !

Spătaru, înţepat, sări şi el în picioare şi se răsti la Chiţu cu nişte ochi fulgerători de mînie şi de băutură :

— Iar eu nu-ţi permit dumitale să fii obraznic, domnule ! Aici nu sîntem în cancelaria dumitale renegată, ai înţeles ? Acolo să te răţoieşti dumneata, nu aici, între oameni cumsecade !... De altfel, dacă nu-ţi place, uite colo-i uşa !

— Domnule profesor — se înfurie solgăbirăul — nu uita, te rog, cu cine vorbeşti !

— Cu un renegat vorbesc, ştiu prea bine ! Mi-ai fost elev, dar mi-i ruşine că mi-ai fost, că n-ai obraz nici cît o ciobotă !...

Chiţu, clocotind, dădu să plece. Cîţiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră şi-l opriră, în vreme ce Spătaru răcnea biruitor :

— Lăsaţi-l să se ducă dracului ! Aici nu ne trebuiesc renegaţi !

Solgăbirăul, fireşte, rămase, dar murmurînd dispreţuitor :

— Are noroc că-i beat, altfel...

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blînd lui Chiţu :

— De ce să nu cînte, prietene, dacă aşa le place ?... Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăieri agitaţiile şoviniste, se indignă solgăbirăul. Conştiinţa mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitaţii !

— Aş, agitaţii, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitaţii ! Parcă statul are să se prăbuşească din pricina unui cîntec... Îmi pare rău că nu-l ştiu, că l-aş cînta şi eu, iată !

— Ascultă-l, domnule, şi ruşinează-te ! răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numeşti român ! Pfui !... Domnule, dă-mi voie să te pup ! Eşti un om admirabil ! adăogă apoi repezindu-se la Madarasy şi sărutîndu-l zgomotos. Ştiam noi bine că renegaţii poartă vina tuturor persecuţiilor noastre... Renegaţii, jidanii şi ceilalţi ticăloşi !

Discuţia se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simţea că astfel cheful va ţine pînă-n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frămîntat de nerăbdare, pîndind clipa priincioasă cînd să se facă nevăzut. Spătaru îşi puse în cap să convingă cu orice preţ pe Chiţu că e mişel împreună cu toţi cei de teapa lui şi începu să-i înşire nedreptăţile şi mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Sîntem mai oropsiţi ca robii din vechime ! întrerupea deseori Belciug foarte grav şi posomorît.

Avocatul Damian, spîn, cu ochii foarte mari şi foarte albaştri, completa pe Spătaru adresîndu-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din cînd în cînd se întorcea spre colţul perceptorului, căutînd să-i explice şi lui pe ungureşte ; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în româneşte.

Solgăbirăul nu era tare în replici şi, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zîmbet de superioritate :

— Născociri tendenţioase !... Daţi-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste [1] !...

Maiereanu se chercheli repede şi se simţi obligat să contrazică pe toţi. Respingea cu mîndrie învinuirile lui Spătaru şi combătea vehement pe solgăbirău, căutînd să arate ambelor tabere că iredentismul românesc nu există decît în închipuirea şoviniştilor. Fiindcă ceilalţi nu-l lăsau niciodată să-şi isprăvească cuvîntările, Maiereanu se roşea, bufnea şi ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi şi independenţi, domnilor ! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu fraţii noştri de pretutindeni !

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorinţa de unire cu fraţii de acelaşi sînge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însufleţit deodată de băutură, se ridică şi strigă :

— Eu admit, domnilor ! Fraţii să fie fraţi ! Dreptatea să triumfe !

Solgăbirăul Chiţu, desperat, se sculă iar să plece. Îşi îmbrăcă încet paltonul şi se duse pînă la uşă, mormăind furios şi aşteptînd să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor :

— Dacă n-ar fi libertate în ţara asta, aţi putea dumneavoastră vorbi astfel şi încă în faţa mea ? răcni dînsul scoţîndu-şi haina şi aşezîndu-se iar la loc.

Spătaru, Damian şi chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beţie, îi răspunseră deodată, cu aceeaşi vorbă :

— Renegatule, să taci !

[1] *Iredentism* — mişcare politică burgheză, care urmăreşte anexarea unor teritorii sub lozinci naţionalist-şovine.

Atunci însă interveni Maiereanu, declarînd sentențios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chițu și adăogînd că el, ca cetățean cinstit, nu vrea să audă de himere șoviniste. Popa din Vărarea, beat-leușă, cu capul pe masă, bolborosi :

— Eu nu vreau nimic... Nu vreau... Jos !... Nu vreau !...

Herdelea vorbea încet, ungurește, cu perceptorul și dezaproba cu un zîmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbirău și pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăieri nu sînt românii mai fericiți ca în Țara Ungurească, iar învățătorul asculta cu același zîmbet nedumerit, înfricoșat să nu intre cumva și el în gura lui Spătaru.

Pe la miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunînd că a doua zi trebuie să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stîrni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de dușcă un pahar, spre a-i servi drept pildă și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy.

— Dar poetul nostru ?

Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește. Chemată, crîșmărița îi lămuri, trăgînd șiret cu ochiul,

că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă și, gîndindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscălița, își ticlui un plan cum s-o tulească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clipind înțelegător :

— Ei, ce vreți, tinerețea, sînge fierbinte ! Cine știe în ce brațe se odihnește acuma poetul nostru !

Vîlvătaia chefului izbucni mai neastîmpărată, mai amețitoare...

8

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Își zicea mereu „în sfîrșit" și i se părea că fiece minut de întîrziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atîta cît să-i întărească îndrăzneala și cu gîndul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cîrciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mînă de ajutor, scoțîndu-i pe furiș paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Pînă în uliță a avut o clipă de teamă : ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s-ar pomeni cu Lang ? Vîntul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din minte orice grijă și-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeii dorite.

Satul dormea într-o beznă adîncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu paşi de lup. Uşa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din ţigara aprinsă spre a dibui mai uşor odaia din stînga şi ca să nu se împiedice de ceva prin întunerec. Avu însă grijă să învîrtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoţ uşa dormitorului şi se furişă în vîrful picioarelor.

Pe noptiera de lîngă patul larg, lampa, cu abajurul de hîrtie roşie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strîmb, ca o pălărie pe capul unui beţiv, aşa încît aproape toată lumina cădea asupra patului dîndu-i o înfăţişare pompoasă şi trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre uşă, dormea uşor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o aşteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăştiase pe perna moale, numai cîteva şuviţe se odihneau pe spinarea-i albă şi plină. Umerii cămăşii alunecaseră pînă aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de şoldurile rotunde. Braţul stîng, întins leneş, îşi răzima degetele subţiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns pînă-n genunchi, iar cellalt îndoit puţin şi aruncat peste plapoma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii şi ochii i se opriră pe şoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrăţişeze. Nu mai ştia ce să facă. Carnea i se înfăţişa în toată ademenirea ei, tulburîndu-i simţurile. Goliciunea îl chema şi în acelaşi timp îl şi înspăimînta. Mai mult în neştire îşi lepăda paltonul. Îşi simţea sîngele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaş, încît se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deştepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind şi apoi îndată îşi zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nemerit trează şi îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbuşea... Se apropie tiptil de pat, se plecă şi-şi lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre şuviţele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puţin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simţurile. Nu mai văzu decît carnea trandafirie şi ispititoare. Fără să-şi mai dea seama, palmele lui mîngîiau pătimaş braţele, şoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutînd. Roza se trezi alene, ca şi cînd ar fi aşteptat sărutările, se întoarse încetişor spre dînsul cu ochii pe jumătate închişi şi şopti galeş :

— Ai venit, micule ?... Mi-eşti drag... te...

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gîtul cu braţele care parcă-l frigeau. Tînărul o săruta neîncetat, bîlbîind vorbe fără şir, şi doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roşii şi umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci şi se lipi de Titu care, simţindu-i căldura, îl încolăci cu amîndouă braţele şi-l strînse sălbatec parcă să-i sfărîme oasele. Sînii plini, cu sfîrcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrăţişarea aprinsă femeia se zvîrcolea gemînd cu ochii închişi...

Pe urmă Titu sări jos din pat ruşinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemişcată, cu faţa în sus, cu braţele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua şi lumina parcă-l înfricoşa. Se gîndi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetele. Apoi îşi aduse aminte de Lang şi îndată îi năvăliră în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înşelat lua înfăţişarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-şi ia paltonul, hotărît să plece înapoi la cîrciumă, ca să fie feriţi de orice întîmplare. Roza însă îi surprinse gestul şi, sculîndu-se repede, îi zise cu o imputare dulce :

— Cum, micule drag ? Vrei să pleci ?... Ţi s-a şi urît cu mine ?

— Mi-e să nu se întîmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil eşti, drăguţule !... Dar Lang nici nu se gîndeşte să vie pînă mîine la amiazi. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume şi cu atît mai puţin pentru sărmana nevastă-sa. În privinţa aceasta poţi fi absolut sigur... Şi chiar presupunînd imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, şi atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dînsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic... Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci şi tu...

Femeia vorbea cu o mulţumire copilărească. Sfiala lui Titu îi aţîţa poftele. Tînărul stîngaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Şi cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi şi-l chemă drăgălaş, întinzînd braţele goale :

— Vino, sărută-mă, puiule mic şi drag !

Titu o privi printre gene. Prin cămaşa subţire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate şovăielile. Din doi paşi o luă în braţe şi o doborî. Roza însă îi alunecă din mîini şi se ascunse sub plapomă de nu i se mai vedea decît vîrful nasului. Scoase limba ştrengăreşte şi apoi îi porunci cochet :

— Ori te dezbraci, ori dacă nu... nimic !...

Tînărului îi trecu prin creieri, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sînt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sîngele îi fierbea în vine...

Adormiră tîrziu, îmbrăţişaţi... Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărîri : ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă... Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniştită, punîndu-i mîna pe gură ca să nu răspundă şi şoptindu-i :

— Stai frumos !... Nu mişca !... N-avea frică !

În şira spinării, Titu simţea totuşi o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai ameninţător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decît supărat :

— Cine-i ?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra ! mormăi afară vocea lui Lang, răguşită de băutură. Rozica dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu ? Ne ducem toată banda... Tu să ai grijă mîine dimineaţă, dacă cumva

nu viu pînă-n vremea şcoalei, să dai drumul copiilor, auzi ?... Ei, noapte bună, Rozico! Somn uşor!

Paşii bărbatului se îndepărtară, şovăitori...

Titu îşi aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei şi jumătate. Femeia se lipi lîngă dînsul, îl sărută lung şi-i zise :

— Mai avem un ceas, două pînă să pleci... Dar nu mai dormim... Aşa-i, urîtule ?

9

Din clipa cînd a pus jalba la poştă în Armadia, Ion s-a simţit iar liniştit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana şi pîndea neîncetat prilejul cînd să-şi izbîndească planul care-i fierbea în minte şi-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Ştia bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baciu. Deseori a trebuit să aştepte pînă-l vedea plecînd şi apoi pînă se culca Baciu şi stingea lumina, ca să poată ieşi afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni şi de nimic, atît era de sigur de biruinţă. Numai prilejul să-i sosească...

Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferinţele şi îndoielile ce i le pricinuise Ion. Vedea numai că acum vine mereu şi-l aştepta mereu mai drăgăstoasă. Stăruinţele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpînite şi reizbucnite care o umplea de mîndrie. De cum se însera o cuprindea nerăbdarea şi, gătind cina sau aşezînd prin casă, inima ei îl simţea

într-una pe-afară, dosit după vreo claie, sub un gard, în vreun şanţ, tăcut şi neclintit. Îi era milă de dînsul şi ochii i se umezeau de lacrimi. Îşi ascundea însă fericirea faţă de tatăl ei, zîmbind mult, arătîndu-se voioasă. Cînd pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaş de care nu mai ţi-e teamă. Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l şi prostindu-l. Mulţumirea sufletească parcă deşteptase într-însa dibăciile femeii care iubeşte şi-şi apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezişul. De aceea se încăpăţîna mai rău. Voia să-i prindă şi-şi zicea că atunci se va potoli. Ieşind din ograda lui Vasile Baciu, se uita în toate părţile să-l descopere. Şi fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfîrşească cu orice preţ... Peste vreo săptămînă se făcu că coteşte pe Uliţa din dos, dar se întoarse ca un hoţ şi se aşeză la pîndă. Atunci văzu pe Ion intrînd...

Siguranţa nu-l mulcomi decît o clipă. Făţărnicia Anei îl biciuia. Se gîndi întîi să-i întoarcă spatele. Gîndul acesta însă fu repede strivit de dorinţa ce i se învîltora mai puternică în suflet, de-a rămîne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă şi mai des pe la Baciu, iar cînd nu se ducea, dădea tîrcoale casei, privind cum se apropie cellalt, holbînd ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrăţişează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

Ion însă vorbea puţin. Prin tăcere urmărea să deştepte mai multă iubire în inima Anei, să se facă mai

dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înlăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă... Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierile acestea ca nişte izbînzi ale ei asupra lui şi simţea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în braţele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas :

— De ce nu vii în casă, Ionică ?

Flăcăul însă îi închidea gura veşnic cu întrebarea plină de imputare :

— Dar tatăl tău ?

În sfîrşit se apropia Crăciunul. O iarnă urîcioasă se zbătea să coboare pe pămînt, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneşi care se topeau pînă să ajungă jos şi se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuşi în toate nopţile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă măruntă, veni mai devreme puţin. Casa zăcea în întunerec, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă şi se aşeză pe prispă, mai închis şi mai hotărît ca altă dată. Aşteptă fără nici un gînd în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimţire. Primprejur tăcerea era aşa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii şi chiar cum se ciocnesc în văzduh ca nişte fîlfîiri de aripi mici. Într-un tîrziu uşa tinzii se deschise scîrţîind şi Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicîndu-i îndată rugătoare şi alinătoare :

— Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică !... Nu te las pînă nu vii... Tata doarme dus. A venit beat din Jidoviţa şi acu sforăie de se hurducă pereţii !...

Ion îi cuprinse mijlocul şi-i mîngîie sînii peste cămaşa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă şi porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mînă şi-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întunerec. Numai ferestrele se desluşeau puţin ca nişte găuri cenuşii. Ion cunoştea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atît de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece îi cutremura inima. Ştia că de s-ar trezi bătrînul şi l-ar simţi aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiş parcă-l zărea lucind ameninţător.

Stătură cîteva clipe nemişcaţi, ascultînd horcăielile. Îşi auzeau bătăile inimilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în aşternut ca şi cînd ar fi dat să se scoale. Ion îngheţă. Fata îi strînse mîna cu desperare. Bătrînul însă se învîrti puţin, se întoarse iar cu faţa în sus şi sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuş de velinţe, ţoale, perne, cearceafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sîsîiau cîţiva buşteni verzi de arin... Fata se înălţă în vîrful picioarelor pînă la urechea flăcăului şi-i şopti, strîngîndu-i mereu mîna :

— Lasă-ţi sumanul pe prichici... Să nu faci zgomot că ne omoară pe amîndoi !...

Oasele lui Ion pîrîiră urcîndu-se în culcuş.

O luă în braţe, iar ea tremura ca zgîlţîită de friguri. Apoi Ana începu să-i şoptească imputări multe, să se jelească şi să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniştit, trăgînd însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lîngă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească şoaptele ei şi-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îi ridică pînă-n brîu cămaşa. Picioarele fetei erau fierbinţi şi strînse. Îşi încolăci braţele în jurul gîtului lui, îl strînse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, şi-i lihăi în ureche, plîngătoare dar fără împotrivire :

— Ionică... ce vrei să faci... ce faci ?... Nu... nu...

O podidiră lacrimile şi plînse cu sughiţuri, bolborosind într-una vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutînd-o :

— Taci... taci... taci...

Gemetele Anei însă se înţesau tot mai nestăvilite, pînă ce se sfîrşiră într-un ţipăt scurt, surd, care o spăimîntă într-atîta că-şi încleştă dinţii în buzele flăcăului, zvîrcolindu-se.

Ţipătul fetei se înfipse ca o suliţă în întunerecul casei şi zbîrnîi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deşi strivit de băutură, se deşteptă, ascultă cu mintea încîlcită şi, auzind oftările înăbuşite în lacrimi mormăi nedumerit :

— Ce faceţi voi acolo ?

Glasul tulbure îngheţă sîngele în vinele îndrăgostiţilor. Ana îşi amuţi brusc suspinele, pierzîndu-se în braţele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mîna pe laviţa de la capul patului, ca şi cînd ar fi căutat chibriturile. Creierii lui obosiţi de beţie parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor şi într-o clipă făcu o mişcare să se scoale, să vadă şi să-i oprească. Dar în acelaşi timp îi trecu prin gînd că trebuie să fie George şi deci poate să-l lase în pace. Gîndul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniştit. Totuşi bîigui prosteşte pînă să-l copleşească toropeala :

— Apoi... ia seama... nu... vezi bine... ruşine... porcăria... asta...

Îndrăgostiţii nu mai suflară nici o şoaptă. Stăteau îmbrăţişaţi şi neclintiţi ca şi cînd s-ar fi unit pentru totdeauna. În curînd sărutările lor fură iar înghiţite de sforăiturile din pat...

Ion se coborî de pe cuptor cînd cîntau cocoşii a doua oară şi Ana îl însoţi pînă la poartă. Frigul părea mai vrăjmaş, iar întunerecul mai posomorît.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea ! murmură fata cu dinţii dîrdîind şi glasul ei domol se împrăştie în tăcerea nopţii ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-şi muşte buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi uşor de obraz şi apoi porni mulţumit, lăsînd-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneşi, picurau blînd, i se aşezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji ; îi simţea

topindu-se pe brațe ca niște sărutări reci și amenințătoare. În clipa cînd nu mai auzi pașii flăcăului, Ana văzu deodată că din șanțul cellalt se ridică un om și pornește întins spre ea.

— George! George! murmură fata fugind îngrozită în casă.

Vranița se închise în urma ei trosnind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de cînd s-a întunecat, văzuse pe Ion intrînd și l-a așteptat pînă a ieșit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scîrbă, iar în sufletul lui se frămînta un gol care-l durea. Picioarele-i erau de plumb și totuși nu simțea cum le tîra. Se pironi în mijlocul uliții, cu fața spre căsuța turtită de povara întunerecului. Stătu așa, uluit și pierdut, ca un stîlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetici. Scuipă larg, disprețuitor și apoi rosti cu o ușurare mare:

— Scroafă!...

Capitolul V

RUȘINEA

1

Săptămîna dinaintea Crăciunului, în toate diminețile, satul clocotea de guițări deznădăjduite. Porcii îngrășați se prefăceau în mușchi și cîrnați, meniți să mai înzdrăvenească puțin pe oamenii jigăriți de postul care parcă nu se mai sfîrșea. Cu cît se apropiau sărbătorile, cu atît țăranii le doreau mai tare, lingîndu-și buzele mai dinainte în vederea ospățurilor obișnuite și atît de mult așteptate. Căci în vremea postului mare numai popa și învățătorul mîncau de dulce: Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popești...

În alți ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guițările, se simțea mai nenorocit ca oricînd și se înfuria văzînd că, în tot satul, numai Glanetașu și țiganii nu sînt în stare să facă bojotaia cuvenită, ba, încă unii țigani se sileau și izbuteau să ajungă în rîndul oamenilor și să taie baremi cîte un mascur. Atunci își blestema viața care l-a sortit să rămînă de rușinea satului. Acuma, cu toate că Glanetașu, singurul meș-

ter al satului în căsăpirea neamului rîmătorilor, avea să primească tot în natură plata pentru tăierea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuşi nu-şi mai pierdu firea. Faţa lui osoasă parcă strălucea. Ba chiar într-o seară, cînd Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitor :

— Nu face nimic... În curînd vom avea şi noi de toate...

Herdelea făcea ce făcea şi în fiecare an ucidea cîte doi porci, întîi pentru că lui îi plăceau foarte mult cîrnaţii şi îndeobşte porcăria, şi al doilea pentru că altminteri ar fi trebuit să cumpere din tîrg untura pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste puterile pungii lui dăscăleşti. Dar în ăst-an bojotaia avea o importanţă şi mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreşit în ianuarie şi cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaş, mai ales că luau parte şi părinţii lui Pintea, în faţa cărora familia Herdelea voia să se arate la înălţime.

Porcii învăţătorului, cumpăraţi în dricul verii şi îngrăşaţi cu porumb, de-abia se mai mişcau în coteţ, încît tăierea îi mîntuia de o moarte păgubaşă, năbuşirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetaşu inspectîndu-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meşterul măcelar se înfiinţă însoţit de Ion şi de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne

şi cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osîndite.

Glanetaşu îşi ascuţi cuţitul de junghiat cu multă îngrijire, împărţind rolurile tuturor : Ion va lua porcul de urechi, îl va trînti jos pe o rînă şi-i va ţine capul, Herdelea şi Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscăliţa va strînge sîngele în lighean... Totuşi lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuţirea uneltelor, începură să grohăie neliniştiţi, parc-ar fi simţit primejdia. Degeaba deschise învăţătorul uşa coteţului ; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi şi să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea prea miloasă, nu putu ţine ligheanul unde trebuia, încît sîngele se scurse mai mult pe de lături, făcînd o pată mare roşă în zăpada proaspătă. Guiţatul porcului însă se îngroşa mereu, schimbîndu-se în horcăituri lungi şi din ce în ce mai rare, pînă cînd cei ce-l ţineau simţiră că nu mai clinteşte. Glanetaşu îşi şterse cuţitul şi mîinile însîngerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de şapte degete... În vremea aceasta celălalt porc grohăia atît de speriat că în clipa cînd Ion deschise portiţa coteţului, năvăli afară cu toată iuţeala îngăduită de grăsimea-i preţioasă, căutînd să scape de moarte prin fugă. Cuţitul Glanetaşului fu astfel nevoit să-i curme viaţa tocmai lîngă poarta dinspre uliţă.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură pîrjoliți amîndoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici pînă colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mîinile, prețăluind mereu valoarea porcilor, mai aruncînd uneori cîte o glumă și trăgînd în răstimpuri cîte o dușcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai tîrziu coborîră în curte și domnișoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mîncară la fața locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotăile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul mațelor, facerea cîrnaților... Avură toți de lucru toată ziua și mai rămînea pe mîine topirea unturii și alte mărunțișuri. Totuși dăscălița, alegînd cărnurile, a găsit vreme să repeadă o tocană grasă și piperată și chiar să răstoarne o mămăliguță lîngă ea, spre încîntarea stomacului lui Herdelea, cam prea încă cat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mîncare.

— Am ținut postul atîtea săptămîni... n-o să ne spurcăm acuma, cu cîteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu sîntem copii și n om plesni, se lămuri Zenobia înghițindu-și saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe cînd dăscălița fă-

cea planuri cu fetele pentru a doua zi, în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana. Domnișorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Și crezi c-a rămas însărcinată ? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, răspunse flăcăul. Și de n-a rămas pînă acuma, mai are vreme să rămîie ! adăogă apoi cu un rîs larg care-i dezvălea gingiile roșii și-i întipărea pe față atîta răutate și încăpățînare, încît Titu se înfricoșă și murmură dojenitor :

— Al dracului mai ești, măi Ioane !

2

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pintea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decît de obicei. Învățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dăscălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătise trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun cînd se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriașe, vechi, legate cu sîrmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfîrșit ca în toate bunele gospodării ro-

mâneşti cu prilejul Crăciunului, aşa că puteau veni colindătorii şi musafirii.

Cel dintîi s-a înfiinţat Ion, cîntînd o colindă frumoasă sub fereastra luminată şi pe urmă mai cîntînd una în casă, după ce fu cinstit cu băutură şi cîţiva gologani, cum e datina. Pe cînd era feciorul Glanetaşului înlăuntru, un cîrd de fete începu afară *Lerui Doamne.* Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră ruşinate, mai ales aflînd că-i şi Ion acolo. Toată seara colindătorii se ţinură apoi lanţ spre înduioşarea dăscăliţei care, în asemenea împrejurări sfinte, îşi aducea totdeauna aminte de tinereţea ei şi lăcrima.

Mai tîrziu sosiră şi soţii Lang care, în urma invitaţiei lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În realitate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amîndoi ca să se poată întîlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, şi îndată, presimţind că e rost de băutură multă şi gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulţumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă nişte jidani să-i pîngărească sărbătorile, oricît se silise tînărul să-i explice că soţii Lang, deşi el e evreu, nu sînt jidani, deoarece nu ţin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitînd de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeţilor să-i plimbe puţin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, dedulcindu-se la rachiu, fireşte, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile

cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedice de zăpada răbdătoare.

După miezul nopţii i-a venit inima la loc şi dăscăliţei în clipa cînd s-au pomenit cu corul studenţilor liceului din Armadia, sosit înadins să cînte trei colinzi „părinţilor celor mai drăgălaşe domnişoare dimprejur“, cum a spus îndrăzneţ, într-o cuvîntare patetică şi cu paharul plin în mînă, un elev care diviniza în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporţii atît de mari încît, mai tîrziu, uitînd neînţelegerile ce-i despărţeau de Belciug, se cărăbăniră cu toţii să-i facă o surpriză cu o colindă bătrînească pe care doamna Herdelea o ştia din copilărie şi pe care pe-aici nimeni n-o cunoştea. Preotul, care juca durac cu cîţiva ţărani fruntaşi, încîntat de colindătorii neaşteptaţi şi distinşi, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece pînă dimineaţa, iar în cele din urmă îşi îngădui chiar cîteva glume lumeşti cu Roza Lang, spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie...

Dar sărbătorile trecură ca părerea şi logodna Laurei bătu la uşă. Vremea fiind scurtă, toţi se aşternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în faţa mirelui şi a cuscrilor. Logodnica trebuia să-şi isprăvească o rochie nouă, foarte simplă şi frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică şi-şi transformă o rochiţă, făcînd-o aproape nouă. Însăşi doamna Herdelea consimţi ca fetele să-i lucreze o rochie modernă deşi ea era vrăjmaşa luxului şi se încăpăţîna să se îmbrace

în haine de acum zece ani şi păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simţire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decît toţi, povestind oricui îl asculta, ce noroc are fata lui, lăudînd pînă-n cer pe Pintea, pe Laura, pe toată lumea... Numai Titu nu se interesa de nimic, umblînd veşnic pe urmele Rozei Lang, încît prin Jidoviţa şi prin Armadia începea să se şoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas şi nevasta noului învăţător din Jidoviţa.

Serile reîncepură discuţiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pintea, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban şi nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura şi numai pe Laura". Totuşi fetele adăogau că fără zestre nu înseamnă fără trusou şi că în trusou intră şi cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului pînă şi scaunul pe care să se aşeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviinţă spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrînii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că şi aşa sînt destule cheltuieli cu logodna şi cu nunta, şi mai ales să nu uite că mai rămîne în casă o fată de măritat... Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetîndu-şi leafa şi dobîndind girul notarului, Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloţi

de la Banca Someşana spre a putea ţine piept dorinţelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie şi fără invitaţi. Numai Elvira Filipoiu şi domnişoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepţional. Încolo nici un străin, deşi Titu stăruise din răsputeri să cheme şi pe soţii Lang.

George, împreună cu părinţii au sosit după-amiazi. Bătrînul Pintea avea o înfăţişare impunătoare. Înalt şi spătos, se ţinea drept ca bradul, cu toate că se apropia de şaptezeci, şi faţa-i era rumenă, părînd chiar aprinsă alături de albeaţa mustăţilor ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaştri cuminţi blîndeţea se împerechea cu sclipiri de voinţă şi hotărîre. Părul mare, nins şi zbîrlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată şi puţin brăzdată. Era preot din vremea vechea, păstor harnic dar şi gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dînsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungînd de-abia pînă la inima bătrînului, cu pielea obrajilor scorojită de mii de zbîrcituri, cu ochii căprui veşnic speriaţi, cu părul lins, de o culoare nehotărîtă, femeia se văieta într-una, avea sumedenie de junghiuri şi vorbea cu glas tremurat şi înfricoşat, privind des spre stăpînul ei, ca şi cînd mereu ar fi vrut să-i implore îngăduinţa de a deschide şi ea gura.

În dumineca logodnei, pe la prînz, se nemeri să pice, nechemată, şi mama lui Herdelea, o ţărancă îndoită de spate cu faţa roşcovană şi zîmbitoare, cu

nişte ochi vii şi cam vicleni. Neîndurîndu-se să plătească zece creiţari unei căruţe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra pînă aici, cu desagii în spinare, încărcaţi cu ce găsise mai bun prin casă pentru nepoţii ei. Cînd află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori şi plînse cu mare poftă compătimind pe sărmana nepoată care începe atît de curînd necazurile vieţii. Îşi aduse aminte de „moşul" ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzînd din vîrful unei clăi de fîn pe o grapă de fier şi rupîndu şi şira spinării, şi care Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încît de multe ori îi venise să-şi ia lumea-n cap de groaza lui. Numai de n-ar da şi Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai ş-amar de sufletul ei... Laura rîse de temerile bunicii, dar doamna Herdelea se necăji de atîta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de cîte ori se întîmpla vreo ceartă, ţinea partea învăţătorului, ba-l mai şi îndemna să bea „că doar o viaţă are omul"... Din toată familia, bunica mai bine se înţelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăşi cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate şi înscriindu-se singur la şcoala cea mare din Armadia... După ce sosiră musafirii, bătrîna trecu la bucătărie; se simţea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pintea şi cu Zenobia, care venise să dea o mînă de ajutor dăscăliţei...

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiţilor şi să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zîmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau şiroaie. Învăţătorul era atît de mişcat, că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plînsul. În toată casa numai Titu stătea ursuz cu gîndurile la Rozica.

George Pintea sorbea din ochi pe Laura. Cînd s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roşit amîndoi aşa de tare că toată lumea a rîs de dînşii.

Logodna se încheie cu o masă împărătească. Popa Belciug ţinu o cuvîntare mişcătoare pentru fericirea tinerilor, urîndu-le copii mulţi şi viaţă lungă. George îi răspunse printr-o declaraţie de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialităţii cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcăraţi, plimbîndu-se prin casă cu mîinile la spate, începu să-şi desfăşoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul de la marginea românismului, unde primejdiile sînt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea... Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmar unde este numit el să păstorească, românii nici nu ştiu româneşte, încît sînt siliţi să spună pe ungureşte că sînt români. Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspîndească graiul românesc, să întărească mîndria naţională a celor şovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conştiincios ? Totuşi sarcina e atît de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să şi-o ia fără o tovarăşă de viaţă ca Laura, ea însăşi o româncă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag şi cu mai multă încredere în izbîndă... Vorbind, însufleţirea îi îmbujora faţa, părea că se înalţă. Însăşi Laura, căreia

îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soţ e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete...

La început bătrînul Pintea fuse mai rezervat şi se adîncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soţie a fiului său, precum şi restul familiei Herdelea. Privirea lui se întîlnea din cînd în cînd cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: „Ei aşa-i că-s oameni foarte de treabă !" Încetul cu încetul apoi se încălzi şi el, iar mai tîrziu, venind vorba de copiii lui, îşi dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se împrieteni repede cu doamna Herdelea şi i se jelui că a îmbătrînit şi s-a trecut atît de mult pentru că a făcut treisprezece copii ; dăscăliţa o compătimi îndelung şi se făli, la rîndul său, că şi ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viaţă decît pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipseşte unul singur ca să avem duzina completă ! interveni aci bătrînul Pintea rîzînd jovial, cu ochii închişi. Noi ce-i drept ne-am silit cît am putut, am tras şi peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dînsul vesel, uitîndu-se mîndru şi pe rînd la toată lumea, parcă ar fi aşteptat să se bucure toţi de mulţumirea lui ; întîlnind însă privirea lui Belciug, care zîmbea iertător, îşi aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume uşurele, deveni deodată serios şi adăogă mîngîindu-şi barba : Unsprezece trăiesc, doi am îngropat... Domnul a dat, Domnul a luat, fie-i numele binecuvîntat !

Adaosul răci puţin atmosfera, încît Herdelea, spre a o reînsufleţi, se apropie cu scaunul de Pintea şi-i zise încîntat :

— Ai fost voinic de tot, cuscrule ! Hehehe !

Cuvîntul „cuscrule" căzu neplăcut pentru bătrînul Pintea, dar deoarece i se deşteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea :

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu... Şi toţi mari, toţi zdraveni, toţi bine, cu ajutorul lui Dumnezeu... Iată, ăsta e al nouălea, şi arătă pe George care vorbea în şoaptă cu Laura, fiindcă lăudăroşiile moşneagului îi erau cunoscute şi puţin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ţine socoteala nepoţilor... Adică stai oleacă... Alexandru trei, Profira trei, fac şase, Ştefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece... întîia duzină-i gata !...

Apoi cu gesturi ca şi cînd ar predica de pe amvon şi cu o înfăţişare ce nu îngăduia întreruperi, îşi înşiră toate odraslele, găsind pentru fiecare cîte o laudă bine simţită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la liceul din Giurgiu ; s-a însurat acolo cu fata unui arendaş bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine. Alexandru, a luat zestre o moşie de cîteva sute de pogoane şi crede că în curînd o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar şi merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ştefan, s-a înstrăinat puţin ; ţine o nemţoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe cînd studia ştiinţele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la

uzinele Skoda. Au patru copilaşi, frumoşi şi cuminţi cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemţoaica nu ştie boabă româneşte şi, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toţii de petrec cîte o săptămînă în Lechinţa, pe cînd Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vîrstă, între băieţi, vine Liviu, care-i numai de treizeci şi doi de ani şi e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranţe multe să-l mute în curînd la Sibiu, mai aproape de casă. Strălucit băiat şi cu viitor de aur. A terminat întîiul şcoala de război, iar toamna aceasta şi-a trecut cu distincţie examenul de ofiţer superior în statul-major. O singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu ştiu cui să semene, căci în neamul Pintea toţi sînt drăgostoşi. Poate că preoteasa, care în viaţa ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinereţe ca o floare... Fireşte că în familie se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, avînd o clientelă straşnică, de-l invidiază pînă şi străinii. Fiind un român înfocat şi făcînd orice sacrificii pentru cauza naţională, e foarte bine văzut în cercurile politice româneşti conducătoare şi n-ar fi de mirare să ajungă ca mîine deputat în Camera din Budapesta... Cel mai potolit dintre toţi este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuţi, strîngător, harnic, priceput în socoteli, menit să devină milionar sau cel puţin director de bancă... Acuma vine la rînd George, băiat bun şi el, mai ales că s-a dedicat carierei părinteşti. Cînd va închide ochii bătrînul, George va continua să păstorească turma credincioşilor din Lechinţa... Mai rămîn doi feciori, Marcu şi Vasile. Cel dintîi e zvăpăiat de tot cu naţionalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenţilor români din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi româneşte. Vasile acuma îşi termină liceul la Blaj... Dar fetele! Cea dintîi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lîngă Chişinău. A întîlnit-o un boiernaş basarabean la Giurgiu, pe cînd ea era la Alexandru şi într-o bună zi primim vestea că „dragi părinţi, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu...". Atîta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj şi are doi copii, un băiat şi o fetiţă. Şi în sfîrşit Eugenia, mezina, o frumuseţe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureştilor, toată lumea o răsfaţă. Adevărat că e şi tînără de tot, mai mică decît George, deşi acum se împlinesc trei ani de la cununia ei...

Pomelnicul copiilor iubiţi stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sînt atît de împrăştiaţi în lumea mare şi n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deşi poate mîine-poimîine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită şi arsă cum este de povara anilor. Pintea îi curmă jelania cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniştită şi ai răbdare! Mai avem oleacă şi apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea şi Dumnezeu... Atunci o să-i strîngem pe

toți, cu cățel și purcel din toate colțurile... Ca să se împlinească voia dumitale!

Gura bătrînului acuma torăia într-una, încît Herdelea de-abia a putut schimba cu dînsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarîndu-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă și... Pintea îl întrerupse nemulțumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum își așterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru...

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți surîzînd ca și cînd ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea, prin scrisoare, după ce se vor fi înștiințat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărît doar atîta: că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemnitatea cuvenită.

Familia Pintea plecă noaptea tîrziu spre Lechința cu trăsura. Cum ieșiră din sat, bătrînul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-și ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca și în fapte, că în sfîrșit să ia bine seama pînă ce nu-i prea tîrziu... George se scandaliză că un tată poate vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici care ca mîine îi vor fi rude. Căci nu va renunța la Laura pentru toate comorile lumii. Înțelege că bătrînul ar fi

fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmbă bogată și că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au logodit, sînt absolut zadarnice. Și decît să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrînul, cutropit de oboseală și de somn, a capitulat repede, urmînd pilda preotesei care, legănîndu-se în hurducăturile trăsurii, dormita ușor cu gura căscată și cu ochii înlăcrimați...

În casa Herdelea însă lumina nu se stinse pînă spre dimineață. O bucurie mare stăpînea toată familia. De-abia acum își dădeau seama de norocul Laurei. Învățătorul înșiră triumfător și de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebînd mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate cînd a stăruit să-și alunge gărgăunii din cap și să fie cuminte? Pe fața logodnicei se întipărise, ca o mască, un surîs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dînsa să o mai scoată prin lume, căci nu se știe de unde sare norocul omului și mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sîngeorz, n-ar intra azi într-o familie atît de mare și de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoție, cu ochii umezi, strîngînd buzele pungă ca să n-o podidească plînsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura și o acoperea de sărutări... Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frămînta în minte o poezie în care voia să cînte iubirea herculeană.

— Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutînd să-l dezmorțească.

— Aş ! Norocul meu sînt eu însumi ! răspunse tînărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba, urmă învăţătorul. Mă gîndesc însă că acuma, cu atîtea rude mari în lume, ţi-ar fi mai uşor şi ţie să treci în România, cum a trecut Coşbuc, să te apuci mai serios de ispravă...

— Las' că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără şi-i impută că-şi pierde timpul cu fleacuri în loc să-şi croiască un rost în viaţă, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească... Văzînd că discuţia se îngroaşă, Titu se dezbrăcă şi se culcă foarte amărît că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuinţele, hotărît ca a doua zi să se întîlnească negreşit cu Rozica, singura fiinţă din lume care-l înţelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată şi plîngea că Laura, sărăcuţa de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas...

3

Spre sfîrşitul cîşlegilor se răspîndi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimeni nu ştia de unde a pornit vorba şi mulţi nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în şoaptă, ca un tîlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau cu voluptate. Cînd trecea Ana pe uliţă, nenumărate perechi de ochi o

pîndeau de după toate gardurile şi din toate ferestrele, în taină, măsurîndu-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetîndu-i mersul. Şi cele mai şirete spuneau celor proaste :

— Nu vezi, leliţă, cum umblă să-şi ascundă păcatul, cum se strînge în bete ca într-un chimir ?

Şi cele mai păcătoase o bîrfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sîn. Se mira că George tace, cînd ea era sigură că el ştie tot. În fiece minut se aştepta să i se dea în vileag păcatul şi aşteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăşi conştiinţa greşelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deşi faţă de Ana se purta parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George şi, într-o seară, s-a sfătuit şi s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui ? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrajilor ei, din bîlbîielile ei speriate, ţăranul şi-a adus aminte ca prin vis... şi faţa i s-a luminat. Bănui pricina. Apoi cînd, în cîteva nopţi, simţi că Ana iese afară pe furiş şi rămîne în frig cîte-un ceas, două, se linişti pe deplin. Înţelegea tot şi era mulţumit. Păţania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că aşa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă. Îşi zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curînd va trebui să vie în peţit. De aceea, întîlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu

ochiul spre a-i arăta că ştie şi nu-i supărat, şi-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea...

Fata însă aştepta nopţile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfîrşite şi, îndată ce se însera, îşi pierdea cumpătul, se roşea la fiece vorbă a tatălui ei, îşi făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, şi nu ştia cum să aştearnă patul mai repede, să se culce bătrînul şi să stingă lampa. Şi flăcăul se înfiinţa nesmintit, veşnic spre miezul nopţii, scîrţîind puţin portiţa ca să-i dea de ştire... În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuş moale într-un stog de paie din grădiniţă. Peste o săptămînă s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiţi de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a ştiut sigur că a rămas grea şi, într-o îmbrăţişare pătimaşă, printre vorbe de iubire, şopti lui Ion că de acum viaţa ei atîrnă de voinţa lui. Flăcăul nu zise nimic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvîrcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aştepta totuşi mereu, îşi ascuţea urechile să audă scîrţîitul portiţei, îi ţiuiau creierii de încordare şi nu putea închide ochii pînă dimineaţa. A doua zi căuta şi-i găsea ea singură scuze, iar apoi, cînd după mai multe nopţi chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni de loc. Se simţea o jucărie în mîinile lui şi totuşi nu-i trecea prin gînd să-l învinuiască. De altfel, îşi zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sînt sortiţi unul altuia. Ce s-a întîmplat era scris să se întîmple. Cu toate acestea îi era ruşine de lume încît de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrajii. Cînd avea trebuinţă să meargă pe uliţă, umbla cu ochii în pămînt, să nu fie nevoită să întîlnească privirile oamenilor. Îşi închipuia că ruşinea ei trebuia să rînjească de pe toate coperişurile caselor. Atunci se întreba spăimîntată, cum are să se sfîrşească nenorocirea aceasta ? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor ? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o... Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul ? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-şi bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decît mînia bătrînului...

Flăcăul lipsi o săptămînă încheiată, iar pe urmă cînd veni nu mai vru să se suie în podul cu fîn. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieşit de a dat vitelor nutreţ şi era cît pe-aci să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca şi înainte, şi să facă ceva, ce-o crede dînsul de bine, pentru că în curînd nu-şi va mai putea ascunde sarcina... Ion mormăi cine ştie ce, şi din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămînă, două, cinci... Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munţii Bîrgăului, împreună cu alţi bărbaţi. Îşi dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui

scăpare. Se prăpădea plîngînd amarnic, ca şi cînd ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare... Faţa i se îngălbeni şi se împestriţă cu nişte pete pămîntii... Păcatul nu se mai putea tăinui şi răfuiala se apropia.

Deoarece cîşlegile erau pe sfîrşite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciu începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-şi bată joc de Ana şi s-o lase pe urmă de rîsul satului ? Dacă ar fi aşa, atunci... Nu putea să se gîndească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mînia şi i se întuneca mintea. De cîteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înţeleagă împreună omeneşte. Dar totdeauna, cînd să iasă pe poartă, simţea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-şi îmbie fata, ca un cerşetor ? Intra la Avrum, se îmbăta şi ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfîrşit nu mai erau decît cinci-şase zile pînă să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă ameţeli şi uneori chiar vărsături. Şorţul i se rotunjea văzînd cu ochii... Vasile Baciu îi vedea suferinţele şi o compătimea. Îi fu frică să nu se prăpădească fata şi, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump şi nici nu se uită la om pînă nu-i ia banul din mînă, aduse pe baba Firoana, meşteră mare în descîntece şi moaşă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbîrcită la faţă, dar sprintenă la suflet, schimbă numai două şoapte cu Ana, o pipăi uşor pe pîntece şi apoi spuse verde ţăranului :

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile !... Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă...

Fata se ghemui pe vatră, ca un cîine vinovat, cu ochii în pămînt, aşteptînd s-o omoare. Vasile Baciu însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colţul mesei, cu privirea îngheţată, oftînd des ca un bolnav de moarte.

4

Ghiţă Pop, singurul copist român de la judecătoria din Armadia, unul din pretendenţii dăscăliţei de pe vremea cînd jucau împreună teatru în Monor, stînd într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orînduite de ministrul justiţiei, în urma plîngerii lui Ion Pop-Glanetaşu din Pripas. Judecătorul turbează şi aşteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistriţa, trimisă să cerceteze şi să raporteze fără întîrziere. Toţi se întreabă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului ?

— Să-ţi închipui, dragă Zaharie, ce cap are şeful ! sfîrşi zîmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea : corb la corb nu scoate ochii. Dar ruşinea pe el să se pomenească cu asemenea bobîrnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piaţa bisericii, decît să păţească una ca asta. S-a şi jurat însă că nu se mulcomeşte pînă nu află cine

a îndemnat pe ţăran să facă jalba şi cine i-a făcut-o, şi pînă nu-i bagă în puşcărie pe toţi!

Herdelea simţi o săgeată prin inimă auzind vestea şi mai ales ameninţarea judecătorului. De frică se gîndi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plîngerii şi să-l întrebe cum să se apere de s-ar întîmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar îşi luă seama repede. Oricît de prieten i-ar fi Ghiţă Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie şi să-l nenorocească. Apoi, curînd, ştiindu-se la adăpost, o mîndrie priincioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!" Rîse deci şi el, îşi frecă mîinile şi zise copistului, trăgînd cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgîlţîie niţel şi pe dumnealui, că prea se fuduleşte de parc-ar fi frate cu sfîntul Petru!

Cum ajunse acasă, strigă pe Ion şi-i povesti ce-a auzit, avînd grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus şi tare că jalba i-a scris-o un domn de la Bistriţa pe care nici nu ştie cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură şi se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfîrşit a sosit şi ceasul dreptăţii. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăţilor... Laura şi Ghighi împărtăşeau mîndria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviinţă nici să le salute, cînd le întîlnea, deşi le cunoştea foarte bine. Dăscăliţa însă ar fi fost mai

bucuroasă să vadă la răcoare şi pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricît căuta dînsul s-o linguşească; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămîne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaş, că nu scapă nici sfinţia-sa cu mîna goală din comedia asta! Are să mănînce şi el ruşinea cu lingura, n-ai grijă!

Niciodată n-a sălăşluit atîta mîndrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părţile nădejdile bune surîdeau.

Laura, de cînd se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acuma parcă seriozitatea îi şedea mai bine. De unde pînă atunci nu se potrivise de loc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarăşe şi nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se găteşte cutare mîncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbăteşti, ba cum se fac murăturile... Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrşită, să vadă Pintea că, deşi ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calităţi preţioase încît se poate lua la întrecere cu orice domnişoară din Ardeal. Mai ales se gîndea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lîngă că-i face cinste, e o floare aşa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-şi închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Laşitatea lui o scîrbea, îndeosebi de cînd auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamurilor distinse care, era sigură,

o vor primi cu brațele deschise. Totuși se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei ?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Își amintea cu cîtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile... Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-i iubirea ?... Adevărat că pe urmă el s-a purtat urît neavînd nici o tresărire de indignare cînd a aflat că Pintea i-a cerut mîna, ceea ce înseamnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme. Poate însă că și ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decît exerciții de cochetărie... Dar Pintea ? Se roșește gîndindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strîngerile de mînă, la vorbele lui de dragoste șoptite cu o înflăcărare stîngace. Toate nu stîrnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă... Pînă acuma cîteva săptămîni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric și romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse și visări la lună ; crezuse că cel care va iubi-o aievea, va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei și, în loc de fraze pompoase, mintea ei frămîntă numai bucătărie, gospodărie, proză și, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos și bun... Lucrînd la trusou, rămînea deseori cu mîinile în poală și cu ochii în gol, așteptînd parcă un răspuns care nu putea veni. Pintea îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strîngere de inimă

din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acum ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu și-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-și pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită... Ghighi iarăși nu era în stare să-i pătrundă gîndurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atît de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive și zgomotoase nu-i risipeau șovăirile. Cu prietenele ei, oricît ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima pînă în fund. Numai Titu ar fi liniștit-o, dar el parcă nici nu vrea să știe de fericirea ei. Niciodată, de cînd soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i ușureze îndoiala... El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca și cînd ar trăi în altă lume...

Într-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimașe, nu mai trăia decît pentru Roza Lang. După cîteva întîlniri, femeia îi cucerise toate gîndurile și toate simțurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburîndu-l, chinuindu-l și fericindu-l. Restul lumii, pentru dînsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre și punte baremi s-o vadă, să-i culeagă un zîmbet cu înțeles sau o privire drăgăstoasă cu care să-și mîngîie

dorinţele pînă se va ivi clipa nepreţuită cînd s-o poată strînge iar în braţe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rîndurile, îi răsărea mereu ea şi numai ea, ademenitoare şi stîrnindu-i noi pofte. Ceasuri întregi îşi tortura creierii să cizeleze cîte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea... Doamna Lang de altfel se simţea măgulită că a deşteptat o iubire atît de puternică în inima tînărului fără trecut şi-i răspundea cu cochetării veşnic noi. Isteţimea ei instinctivă născocea cu uşurinţă prilejurile de întîlnire şi de îmbrăţişare. Pasiunea aceasta o înviora şi o înfrumuseţa. Trebuia să facă sforţări să se stăpînească şi să nu-şi piardă capul cu totul. Prudenţa femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai tîrziu începu să-l doară şi gîndul că Roza trăieşte într-o casă cu Lang şi că chiar se culcă în acelaşi pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soţul ei şi s-o ia de nevastă. Într-un moment de însufleţire îi spuse şi ei ce-a hotărît, şi ea îi mulţumi cu un uragan de sărutări. Îndată îşi dădură seama amîndoi că, de vreme ce el n-are nici un cîştig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, cînd va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gîndea serios să se arunce în vîrtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întîlneau mai ales acasă la ea, în timpul cînd Lang era la şcoală. Titu

se obişnui curînd şi nu-i mai fu frică să nu-i prindă bărbatul. Îşi întocmi chiar o replică straşnică pentru orice eventualitate: „Domnule, ne iubim şi te urîm! Slobod eşti să iei orice hotărîre!"

Cuvintele acestea i se păreau şi demne şi eroice. Din nenorocire n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toţi bărbaţii şi nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă să mai tragă o duşcă de rachiu ca să-şi întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira şi nu se supăra, ci zicea veşnic foarte senin:

— Aici eşti, amice? Eşti drăguţ că mai ţii de urît nevestei mele, că eu n-o prea răsfăţ. Ce vrei, am îmbătrînit... Doreşti un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreţia Dragu. De cînd putea strînge în braţe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vaporoase. „Oacheşa cu ochii verzi", cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira cîtuşi de puţin. I se părea o mică ipocrită încrezută... De altfel nu mai simţea nici o trebuinţă să povestească nimănui cum a cucerit iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mînă în mînă cu discreţia.

Herdelea, încurajat că una din fete şi-a găsit norocul urmînd sfaturile lui înţelepte, se frămînta acuma să asigure şi viitorul băiatului. Astfel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sînt grele, că omul trebuie să-şi croiască un

drum în viață, că anii trec ca vîntul și cel ce n-a muncit n-are la bătrînețe, și în sfîrșit c-ar fi bine să se gîndească și el la ziua de mîine. Titu se înfuria înțelegînd, căci orice asigurare de viitor însemna o despărțire de Rozica. Dar iarăși nu putea stărui să se eternizeze în lenevie și deci răspundea morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiți-mi o slujbă, orice ar fi, și iată că mă duc! Dacă nu sînteți în stare să înțelegeți talentul meu, am să mă fac chiar și măturător de stradă, ca să vă scăpați de mine și să nu-mi mai bateți capul că sînt trîntor și nimic mai mult!

Supărarea lui îi mîhnea pe toți din casă. Fetele săreau și-i luau apărarea. Dăscălița, înduioșată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe cînd învățătorul, încurcat, se scărpina în ceafă și, vrînd s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jidovița. Fetele hahamului Cahan, bătrîne și înăcrite, neavînd altă treabă și fiind vecine cu Lang, se apucară să pîndească de cîte ori vine Titu, să se uite la ceas cînd intră și cînd iese. Și, deoarece Roza făcea pe mîndra față de ele și le privea de sus, răspîndiră vorba că între unguroaica lui Lang și feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau pașii lui Titu se înmulțiră, iar știrea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu în Armadia stîrnind senzație printre învățătorii de acolo, și în sfîrșit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrînul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punînd în legătură nervozitatea și nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să primejduiască viitorul băiatului și se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curînd barem un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele iubirii primejdioase. Mai ales că, aproape în același timp, dar pe alte căi, vestea sosi și la cunoștința fetelor și a doamnei Herdelea care nu știa cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfiește a-și pune mintea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură cînd învățătorul, într-o seară, vesti că a întîlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput și ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? zise dînsul cu glas stins, măsurînd în gînd depărtarea dintre Jidovița și locul surghiunului.

— Gargalău... Nu e departe, răspunse bătrînul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al șaptelea sat de la Armadia... Notarul e un om de ispravă. Aveți să vă înțelegeți ca frații. Și pe urmă acolo poți strînge și bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încît să poți pleca mai tîrziu unde te îndeamnă inima... Nu-i vorba să te împotmolești în Gargalău. E ceva provizoriu...

Herdelea vorbea atît de blînd că Titu nu găsi putinţa să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întîi cu Rozica, răspunse în doi peri :

— Bine, bine... Acum să mă mai gîndesc şi eu puţin, o zi, două... Că doar nu arde...

Roza Lang, simţind că lumea forfoteşte, îl povăţui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înşela şi că va veni cît mai des posibil. În schimb îi făgădui şi ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deşi trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfîşie inima...

În joia cînd Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman şi-l încunoştinţă că săptămîna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiazi se întîlni, prin faţa liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieşea de la slujbă. Învăţătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprîncene fără măcar să mişte din cap. După ce se depărtă cîţiva paşi, judecătorul îl strigă înapoi şi-l întrebă brusc, privindu-l aspru şi iscoditor :

— Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui ţăran din Pripas o plîngere, la minister, împotriva mea ?

Învăţătorul şovăi o clipă şi pe urmă răspunse bîlbîind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungureşti în minte :

— Eu ! Oo, cum vă închipuiţi una ca asta ? Eu care... respectul legilor...

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcîndu-i spatele cu dispreţ.

Întîlnirea aceasta îi înfipse un cui în inimă. Va să zică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamaţiei ?... Pînă acasă întoarse şi suci toate urmările posibile ale nenorocitei întîlniri. Dar cum să fi aflat ungurul ? Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare ? Cu neputinţă n-ar fi, căci între prieteni cam are şi el obiceiul să spuie vrute şi nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atît de urît încît parcă-l şi vedea destituit, de nu şi întemniţat... Dacă însă se dovedeşte acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-şi împlinească ameninţarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăşi, parcă mai înfricoşătoare.

Acasă tocmai sosise scrisoarea lui Pintea care hotăra cununia pentru Dumineca Tomii. Se sili să se bucure, ca şi ceilalţi, dar inima îi rămase mohorîtă. Găsi un pretext şi se repezi peste drum, la Glanetaşu, să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvînt, va fi foarte rău pentru amîndoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deşi s-a jurat iarăşi că mai bine să-l taie în bucăţi decît să vîndă tocmai acum pe domnul învăţător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuşi nu-l liniştiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea şi mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria ? La urma urmelor poate

frica îl face să exagereze, poate că conştiinţa vinovăţiei îşi bate joc de dînsul... Un strop de nădejde îi picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presimţirile rele.

5

Vasile Baciu se zvîrcoli toată noaptea ca pe jăratec. Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gîndurile care acuma nu-şi mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca şi cînd i-ar fi fost ruşine de lumină. Prin întunerec putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier, oricît îndrepta paiele sub cearceaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respiraţia suptă, îşi ascuţea auzul, întocmai ca în noaptea cînd se frînsese întîia oară în braţele lui Ion, pîndind somnul tatălui ei şi aşteptînd, la fiece mişcare, s-o înhaţe de picioare, s-o tragă jos din culcuş şi s-o zdrobească...

Spre ziuă, fata aţipi puţin. Cînd se trezi, speriată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă şi bătrînul nu se mai vedea. În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Baremi de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile şi vaietele i-ar fi uşurat suferinţa trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turteşte încetul cu încetul inima, vrînd să stoarcă un răspuns la întrebarea : ce vrea să facă tata ? Ea de mult îşi închipuia că bătrînul ştie cu cine a păcătuit şi se minuna mereu că tace. Uneori se gîndea că înadins aşteaptă pînă se va întoarce Ion de la munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă şi Vasile Baciu se nătîngea în tăcere.

Două zile spălase şi fiersese în tindă rufele murdare ; azi avea de gînd să le laie şi să le limpezească în Gîrla-Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălţă cu opincile, îşi suflecă poalele şi zadiile, şi porni cu toporul subţioară, să spargă gheaţa şi să-şi potrivească locul. În grădină zăpada rîdea, albă şi sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie şi să strice pojghiţa de fulgi proaspeţi care suspinau dureros sub paşii ei. Din cîteva lovituri de topor desfundă o gaură rotundă în gheaţa groasă de-o palmă şi căptuşită cu omăt. Apa zbucni afară în bolborociri mînioase, ca şi cînd s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoarei de gheaţă, înmuind şi mînjind fără cruţare zăpada de primprejur... Apoi fata se duse şi se întoarse, avînd subţioară un coş de rufe ude de leşie, peste rufe scaunul de lăut şi maiul, iar într-o mînă aducînd o oală cu apă fierbinte în care să-şi dezmorţească degetele cînd o va fi răzbit gerul.

Îşi împărţise treburile aşa încît să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucăţile lăute şi limpezite, să vadă dacă a venit bătrînul. Bătea zdravăn cu maiul rufa aşezată pe scaunul lung şi cu picioare scurte, ca să iasă mai întîi leşia, apoi o dădea în gîrlă, o bătea iar şi iar o dădea prin apă, pînă ce

rămînea ca zăpada de curată ; pe urmă o storcea bine, o scutura și o punea la o parte... Gerul îi dîrdîia carnea și oasele, oboseala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeași întrebare aprinsă : „Ce va face ?“ Și cu cît se ințețea, cu atît lua parcă mai multe înțelesuri : „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea...“

I se statornicise în creieri siguranța că Baciu s-a dus la Ion... Și acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău... În răstimpuri totuși, fără să-și dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, cînd ispititoare ca niște șoapte de dragoste, cînd amenințătoare ca un dușman însetat de răzbunare. Dar gîndurile de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducîndu-și aminte cum era cît pe-aci să-și facă seama astă-vară, umblînd pe lîngă Someș, se mira ce nesocotită a fost și repede se îndrepta din șale, respira adînc și-și mîngîia pîntecele rotund, în neștire, cu mîinile crăpate și roșite de îngheț...

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de șovăiri și chibzuiri. Mintea lui, neobișnuită cu frămîntarea gîndurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină și descoperită, uitată pe un jăratec mare. O rușine amenințătoare îi strîngea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia... dacă a pîngărit-o. Rușinea îl înfuria însă cînd își zicea că, deoarece

flăcăul nu se grăbește să fie om de treabă, va trebui să se ducă dînsul să se înțeleagă cu Toma, să nu se întîmple să nască Ana și pe urmă să înghită toți rușinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine ? Bine, poate că nu se învoiește cu zgîrcitul de tată-său în privința zestrei... Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite așa și așa, că doar nu e peste nouă mări și nouă țări ? Ori poate n-o fi dînsul tatăl copilului ? Gîndul acesta se îmbrîncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvîrcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia printre dinți și era gata-gata să apuce de gît pe Ana și s-o strîngă pînă îi va stoarce ei dezmințirea. Se potolea însă alungîndu-și din cap asemenea închipuire și zicîndu-și convins că George trebuie să-și facă datoria. Și, spre a se convinge deplin, încerca să-și reamintească amănunte din partea flăcăului, de pe vremea cînd el îi făgăduia negreșit pe Ana și-i zicea „măi ginere“ ; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea cînd, deși doborît de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră și înfundată, căci atunci trebuie să se fi întîmplat pozna... Se înșela singur silindu-și în urechi închipuirea unor șoapte groase care n-ar putea fi decît ale lui George și care-i înlesneau sarcina și-i mulcomeau zvîrcolirile inimii.

În toată frămîntarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gîndea măcar s-o ia în seamă serios. O știa supusă și n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atît de proastă de s-a dat lui George

înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină, cînd ea habar n-are ce-i lumea, cînd ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetașului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dînsul ?

În sfîrșit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, își zise că dis-de-dimineață se va abate pe la Toma, să zvîrle o vorbă în treacăt, așa ca din întîmplare, să știricească gîndurile lui și pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nemerească negreșit acasă. Ieșind pe poartă se gîndi că trebuie să lase la o parte orice sfială și să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă... După ce coti însă pe Ulița din dos și începu să se apropie de casa lui Toma, hotărîrea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă rușinea umflată de mîndrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata ? Dar mai bine să-mi smulgă limba ! murmură zărind casa de piatră înălțîndu-se peste coperișurile celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost și primar în sat și, slavă Domnului, am ce băga-n gură..."

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită și văzu poarta mare, cu stîlpii înfloriți, acoperită cu cotețul de porumbei, apoi coșarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpușoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite, dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare iar altele rumegau alene suflînd fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăși casa

cu acoperiș de țiglă, cu ferestre domnești împodobite cu chenare late, vinete închise, cu falnice cununi de porumb atîrnate de căpriori deasupra prispei, cu ușa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacără uriașă în jurul căreia se mișca o femeie și un bărbat, care parcă era George, apoi grădina cît o livadă, cu pomi mulți, cu stoguri de fîn și de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oameni cu stare, ce mai calea-valea", își zise Vasile Baciu ca și cînd acuma și-ar fi dat de-abia seama cît de bogat trebuie să fie Toma.

Își aduse aminte de niște locuri ale lui, semănate cu grîu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Își iuți pașii. Curînd ieși din sat, uitînd că pornise la Toma, cuprins numai de gîndurile moșiei sale. Își află pămînturile neatinse, așternute cu pînză groasă de zăpadă... Fiindcă tot a venit pînă aici și pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-și mai care cîteva sănii de lemne pînă ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu mai aibă grija asta pînă în iarna viitoare. Învîrtindu-se prin pădure și ochindu-și copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma și apoi hotărîrea cu care plecase de-acasă. Atunci se înfurie că s-a lăsat înfricoșat și se întoarse grăbit spre sat. „Adică mie să-mi fie rușine că n-au ei obraz ? mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i așa, stai că întorc eu cojocul !"

George adăpa vitele. Cumpăna fîntînii scîrţîia ascuţit în vreme ce găleata plină se înălţa greoi.

Vasile Baciu intră în ogradă trîntind portiţa şi, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit :

— Bine, măi George, apoi aşa te porţi tu cu mine ? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap şi te-am îmbrăţişat şi te-am cinstit, ca să mă faci de ruşinea lumii şi pe urmă să-ntorci spatele ?

George, foarte liniştit, ridică găleata şi o răsturnă peste gheaţa de cîteva degete ce se prinsese în jgheabul de lîngă fîntînă. Apa se rostogoli năvalnic, împroşcînd boturile care sorbeau cumpătat şi speriindu-le, aşa încît toate se înălţară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasile ? făcu flăcăul, întorcînd numai capul şi ţinînd cu amîndouă mîinile găleata goală.

Nepăsarea şi răceala lui George îl scoaseră din ţîţîni. Strivi o sudalmă între dinţi şi apoi urmă, tot dojenitor, dar căutînd să se stăpînească :

— Apoi văd că nu eşti om de treabă, măi băiete, auzi tu ?

— Apoi de ce ? zise George nemişcat.

— Apoi pentru că nu eşti de treabă, auzi ? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pîntecele la gură şi amu te faci că nici n-o cunoşti... Aşa ţi-i ţie omenia, ai ?

— Eu ?

— Vezi bine că tu !

Flăcăul dădu drumul găleţii, îşi şterse mîinile pe cioareci şi veni lîngă Vasile, păşind foarte greoi şi avînd pe faţă un zîmbet compătimitor care-ţi plesnea obrajii. Se uită drept în ochii lui Baciu şi vorbi cumpătat, ca şi cînd ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială :

— Apoi să ştii că greşeşti, bade Vasile, că eu nu-s de vină ! Nu, crede-mă ! Eu pot să pun mîna pe cruce că nici nu m-am atins de ea... Mie mi-a fost tare dragă Anuţa şi am venit pe la dumneavoastră şi m-am silit în fel şi chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întîmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte cînd am văzut cum a ieşit altul noaptea din casă şi încă am auzit ce-am auzit...

Vasile Baciu pricepu îndată şi simţi ca şi cînd l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creştetul capului. Ochii i se roşiră şi ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învîrtească parcă s-ar fi zdruncinat pămîntul. Mai ascultă o vreme jălania flăcăului, imputările lui, mîngîierile lui, dar nu le mai înţelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dînşii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-i plîngător, îşi frînse mîinile, se închină, se uită spre cer... În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorîse singur gîndul că George nu-i vinovat şi acuma se zvîrcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să ştie cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decît ar fi băut trei zile şi trei nopţi. Drumul i se păru nesfîrşit. De-abia

aştepta să sosească, să se izbească cu capul de toţi pereţii, cel puţin astfel să-şi astîmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Cînd deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gîrlă cu coşul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simţi o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se lumină iar şi în gîndurile lui răsări Ion al Glanetaşului, cu o înfăţişare dispreţuitoare şi triumfătoare, arătînd cu mîna pîntecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămînînd în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriaşă, vinovată, urîtă, aţîţătoare, în care ruşinea se lăfăia sfidătoare şi trufaşă.

Cînd a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare şi sălbatecă ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atît de sfîşietoare că începu să ţipe desperată, cu un glas foarte subţire :

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî !

Coşul îi căzu din braţe, rufele albe se împrăştiară prin zăpadă, iar mîinile ei moarte se încrucişară, ca o apărare, pe pîntecele rotund, în vreme ce ţipătul ei se repeta tot mai jalnic, mai slab şi mai răguşit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpînitoare şi-a ameţit prada, dar totuşi spre a-şi spori plăcerea sîngeroasă, mai aşteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel şi Vasile Baciu stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei şi ascultîndu-i strigătele îngrozite care îl întărîtau ca nişte îndemnuri

vrăjmaşe... În sfîrşit, cu paşi grei şi rari, se apropie de ea, îşi înfipse mîna în părul ei şi, cu o smucitură setoasă, o trînti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuţeală fulgerătoare, gîfîind şi mugind :

— Rapandulă !... Rapandulă !... Amu te omor !... Neruşinată !... Feciorul Glanetaşului îţi trebuia ?... Na, rapandulă !...

Ţipetele Anei se înteţiră iar, mai dureroase şi mai deznădăjduite :

— Iartă-mă, tată !... Nu mă omorî, tată !...

Vaietele ei, cu cît mai sfîşietoare, cu atît pe Baciu îl întărîtau mai tare şi-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbuşe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroşau ca şi cînd ar izvorî acum din pîntece, ochii lui umflaţi de mînie zăriră din nou burta batjocoritoare şi îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulţumit, parcă prin fiecare izbitură şi-ar fi răcorit sufletul. Mîinile Anei, încrucişate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crîncene care-i ameninţau rodul păcatului. Şi cizmele grele cădeau mereu, sfărîmîndu-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.

Ca nişte păsări speriate alergau ţipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrîngeau peste dealurile zgribulite de frig... Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbuşe vaietele, o trînti cu capul în zăpadă care se roşi îndată de sîngele ce-o podidi pe gură şi pe nas, pe cînd pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele şi strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opriră spăimîntate la poartă şi numai de-acolo îndrăzniră să-l roage :

— Las-o, bade Vasile, c-ai omorît-o... Tulai !... Uite-o că nu mai suflă !... Vai de mine şi de mine c-a ucis-o !... Săriţi, oameni buni, c-o omoară !... Tulai !

Drept cel dintîi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobîndit din numeroasele bătălii ce s-au desfăşurat în cîrciuma lui, intră de-a dreptul în ogradă şi se repezi la Vasile :

— Destul, omule !... N-auzi ?... Ho, ho ! Destul !

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar cînd Avrum i se agăţă de braţul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndîrjit pe fata ce acuma zăcea nemişcată, cu faţa la pămînt, cu mîinile mereu împreunate pe pîntece, gemînd foarte rar şi prelung.

Femei şi copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspîndeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă :

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana şi cică vrea s-o omoare !

Cîţiva bărbaţi de prin apropiere, îndemnaţi de nevestele lor, veniră şi încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpîn şi străinul n-are ce să se amestece. Vasile Baciu, plictisit de mulţimea de gură-cască şi spre a scăpa de chilăielile din ce în ce mai stăruitoare, tîrî fata în casă, aproape leşinată, încuie uşa

şi urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăşi, dar mai înăbuşite :

— Nu mă omorî !... Iartă-mă !... Tătucă !...

Prin ogradă şi în uliţă lumea adunată îşi făcea cruce, clătina din cap, pe cînd o babă îşi frîngea mîinile spunînd tuturor :

— A nebunit Vasile, oameni buni, şi n-are s-o lase pînă n-o omoară !...

Florica, fata văduvei lui Maxim Oprea, care se nemerise a fi cea dintîi cînd a început bătaia, văzînd acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga pînă la domnul învăţător şi-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalţi oameni nu mai vrea să asculte, atîta-i de păgîn. Herdelea sări îndată, îşi puse pălăria şi alergă la faţa locului, socotind că, oricît ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se ruşineze şi să înceteze cînd îi va porunci dînsul. Fata însă trebui să rămînă să povestească din fir în păr ce şi cum s-a întîmplat. Domnişoarele şi doamna Herdelea se cruciră de sălbăticia beţivanului de Vasile şi-l blestemară şi-l ocărîră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieşi în cerdac, urmată în curînd de Laura şi de dăscăliţa, să audă ţipetele Anei. Degeaba, căci de-aci nu se putea auzi nimic. Pe uliţă însă era mai multă mişcare. Oamenii se strîngeau pîlcuri-pîlcuri şi vorbeau arătînd des înspre locul poznei, miraţi sau îngrijaţi... La Glanetaşu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu faţa-i osoasă aprinsă de o mulţumire stranie ; Zenobia, în

poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă şi să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu ? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strîngînd nepăsător din umeri.

— Îngrozitor ! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face ! Lasă s-o bată zdravăn, că i se cade ! adăogă Ion cu un rînjet răutăcios care-i înnegri toată faţa.

— Nu ţi-e ruşine obrazului să vorbeşti aşa, afurisitule şi spînzuratule ! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociţi fetele şi le faceţi de rîs şi pe urmă vă mai bateţi joc de suferinţele lor... Ticălosule !...

Ion strînse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliţei îi intră pe o ureche şi-i ies pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învăţătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetaşu, intră repede în tindă.

— Da ce-i, domnule învăţător, ce minune s-a întîmplat ? întrebă Zenobia nemaiputîndu-şi stăpîni curiozitatea.

— Întreabă-ţi mai bine odrasla, că el ştie mai multe ca toţi ! zise Herdelea supărat. Pînă am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dînsul familiei nerăbdătoare, urcînd în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decît vie, biata fată... Am văzut-o... Ţi se frînge inima. E plină de sînge şi zdrobită ca o grămadă de

carne. Vai de sufletul ei, nenorocita !... Acum Vasile s-a mai astîmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetaşului şi că de-aceea a bătut-o...

6

A doua zi Vasile Baciu se aşeză de dimineaţă în cîrciumă şi bău pînă tîrziu după prînz, singur, încruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atît de straşnic că Avrum tresărea după tejghea şi repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cinstit pînă la un ban, trecu acasă şi se năpusti iar asupra Anei, plină de vînătăi, şi o bătu pînă ce o scoaseră vecinii din mîinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiazi luă de mînă pe Ana şi-i vorbi foarte liniştit, dar cu aceeaşi lucire rece şi ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăieri :

— Ascultă-mă, draga tatii, şi ia seama bine ce-ţi spun, că-s om bătrîn şi mîncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat şi tare rău ai păţit... Amu ce să mai faci ? Ai greşit, vezi bine, că cine nu greşeşte. Aşa-i omul. Dar greşeala îndreptare aşteaptă, altminteri ne-ar mînca toţi cîinii. Amu m-am gîndit şi eu, şi m-am răzgîndit, că-s mai hîrşîit cu viaţa... Cu pîntecele la gură vezi tu bine că nimeni în lume n-are să te ia...

Vasile Baciu se opri, scrîşni din dinţi. Dar nu îngădui să-l cotropească mînia ci, înghiţind scuipatul, întinse gîtul şi urmă mai rar, îndulcindu-şi iar graiul :

— Tu ai greşit, draga tatii, tu singură trebuie să-ţi îndrepţi greşeala... Aşa !... Ori poate nu zic bine ?... Ba zic, zic... Ei, ş-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetaşu tău, că tu ţi l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, şi să te înţelegi cu feciorul... C-aşa se cade, fata tatii !... Aşa ! Să vă învoiţi cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec... Aşa, draga tatii...

— Apoi să mă duc, tătucă, bîlbîi Ana cu glas plîns, cu ochii încremeniţi de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciu mohorîndu-se iar.

Şi Ana porni îndată spre Glanetaşu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau paşii, ca un cîine izgonit. Îi iuţea mersul groaza privirii ciudate a bătrînului în care fîlfîia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetaşului, fără să-şi dea seama dacă a întîlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Şi în casă văzu pe Ion stînd la masă, cu un briceag în mînă şi crestînd o ceapă mare, roşie, iar pe masă văzu o pîine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă şi nişte sare pisată într-un nod de pînzătură. La vatră clipocea Glanetaşu, cu luleaua atîrnată în colţul gurii, cu mîinile în poală, iar Zenobia strîngea jăratec sub o cratiţă cu trei picioare.

Fata se aşeză nepoftită pe laviţă, căci genunchii îi tremurau ca piftia, şi rămase cu ochii umezi aţintiţi asupra lui Ion care, liniştit, ca şi cînd nici n-ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o muşcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vîra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată şi apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să ştie ce aşteaptă şi se minuna de nepăsarea lui neînţeleasă, atunci cînd în sufletul ei clocotesc durerile numai şi numai pentru că l-a iubit pe el mai adînc decît orice în lume.

În casă se înstăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuţit şi mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare :

— Ai mai venit şi pe la noi, Anuţă ? !

Ana nu ştia ce să răspundă şi totuşi îşi auzi îndată vocea ei însăşi, plînsă şi fricoasă :

— Am venit, lele Zenobie... am venit pentru Ionică...

Iar se înţeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrîşni dinţii, muşcînd vîrtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe cînd fălcile lui ronţăiau rar şi pielea i se întindea şi se încreţea pe obraji.

Trecură astfel cîteva clipe lungi. Flăcăul se roşi înghiţind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea :

— Da ce-i porunca, Ana ? Ce vrei cu mine ?

— M-a trimis tata pentru...

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pîntecele umflat care, de sughițurile plînsului stăpînit, se zvîrcolea ca o imputare. Ion se uită la dînsa și-i cîntări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, avînd un surîs de mîndrie pe buze și ștergîndu-și briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuță ! Așa să-i spui ! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi și ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni sîntem... Dar fără tocmeală cum să ne învoim ? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală ? Că nici noi nu sîntem cîini, nu, nu... Să-i spui negreșit lui badea Vasile, c-așa ți-am spus, ca să știe...

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plîngă, să-l roage, să-i cadă în genunchi și totuși se pomeni curînd în uliță, mergînd spre casă, obosită, suflînd greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, și nici povețele Zenobiei care se silise s-o învețe cum să ia cu binișorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă... Simțea însă o căldură mai vie în pîntece și din cînd în cînd cîte-o ușoară zvîcnire ce-i umplea inima de bucurie mare și o făcea să uite toate suferințele.

De-abia în fața tatălui ei și întîlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de cîteva vinișoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare și stranie, o cuprinse iarăși spaima și bolborosi uluită vorbe fără

șir. Vasile Baciu nu înțelese nimic, dar simți tot și se năpusti asupra ei răcnind :

— Uite hoțul și tîlharul !... Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu !

O călcă în picioare și o umplu de sînge, urlînd și jurîndu-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa și să-l trăsnească decît să se ducă dînsul la Glanetașu...

De-aci încolo nu trecea zi să n-o bată, pînă ostenea. Vecinii se obișnuiră și cu răcnetele lui și cu gemetele ei, încît nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baciu acuma o snopea în casă, cu ușa zăvorîtă, să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atîtea bătăi, încît abia se mai ținea pe picioare. Numai pîntecele îi creștea zi cu zi, bombîndu-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vreo trei săptămîni Vasile Baciu se nemeri să se întîlnească fața-n fața cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amîndoi avură o tresărire. Flăcăul totuși vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci așa parcă nici nu m-ai cunoaște ? îi zise Vasile Baciu, neputîndu-se stăpîni, cu un rînjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de rușine ?

— Da de ce să am ? se opri Ion rece și sfidător.

— Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine ?

— Nu vreau să știu nimic !

— Nu vreai ?

— Nu !

— Bine, bine — scrîşni Vasile — numai să nu-ţi pară rău, măi Ioane !

— Da de ce să-mi pară mie rău ? făcu flăcăul mai îndrăzneţ. Mai bine ia seama să nu-ţi pară rău dumitale !

— Adică nu vrei s-o iei ? Ai ?

— Nu vreau, bade Vasile ! Cînd am vrut eu, n-ai vrut dumneata... Amu nu mai vreau eu, uite-aşa ! sfîrşi Ion, urmîndu-şi calea semeţ şi cu nasul în vînt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleştînd pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, cînd a simţit întîia oară că i se năruie sufletul. Întinse paşii să ajungă acasă mai repede şi, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuşi sub ploaia de lovituri, ţipînd desperată :

— Tată, nu mă omorî !... Nu mă omorî ! Nu mă omorî !...

Capitolul VI

NUNTA

1

Notarul din Gargalău, jidov ca mai toţi notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet şi nu voia să se creadă că el nu ştie să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de modă veche care nu prea ştiau multă carte. Îi potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni şi să poată lucra în tihnă, cînd i-ar veni inspiraţia, fireşte afară de orele de birou.

— Poeţii au nevoie de singurătate şi de iubire, îi zise notarul trăgînd cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulţumeşti cu muze mai rustice ! Hehehe !...

Masa o lua împreună cu familia Friedman : notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veşnic murdară şi cu obrajii înţesaţi de pistrui, apoi o fetiţă de vreo cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu de la prima vedere, nădăjduind că-i va face şi ei poezii, şi în sfîrşit un băietan de vreo douăzeci de ani, student în drept, care învăţa acasă şi numai la examene se ducea la Cluj...

Totuşi Titu se simţea rău aici şi, în sinea lui, blestema clipa cînd s-a învoit să plece de-acasă şi să se despartă de Roza. Despărţirea aceasta îi rănise inima şi-i zdrobise chiar dragostea de viaţă. Încerca să se mîngîie că în fiecare joi se va duce cu Friedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-şi vadă părinţii, se va repezi în Jidoviţa să strîngă în braţe pe doamna Lang. Dar o săptămînă fără Roza i se părea o veşnicie... Apoi mai ascundea în suflet şi durerea că nici n-a putut măcar să-şi ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiţi să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trîndăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strîngere de mînă tremurătoare şi o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorît ca o temniţă... Şi vina tuturor suferinţelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieşit dînsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza... De aceea tînărul privea pe Friedman şi toată familia lui ca pe nişte duşmani de moarte şi-i ura cît se putea în împrejurările în care se găsea.

De cînd a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toţi ungurii şi ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungureşte. Venind acuma într-un sat unguresc, şi-a închipuit că, auzind şi vorbind mereu ungureşte, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei şi astfel îşi va mai răcori

dorul. Ţăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult româneşte, întîi pentru că tuturor le era mai la îndemînă şi apoi fiindcă notarul însuşi nu cunoştea limba statului decît tocmai cît îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai ovreieşte sau româneşte, căci notăreasa, cu toate silinţele, nu fusese în stare să înveţe nici o boabă ungureşte. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe româneşte ; deoarece însă îşi dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scîrbă de el şi-l ocolea.

Amărît şi mîhnit, Titu totuşi se apucă serios de munca ce i-o împărţea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur cîtă vreme va sta la dînsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-şi pune la zi lucrările rămase şi îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia aceloraşi formule şi tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu rîvnă în aşteptarea zilei de joi, cînd va revedea pe Roza. Se simţea chiar mîndru că se jertfeşte scriind „bilete de vite“, „liste de impozite“ şi alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate...

Joia sosi împreună cu o decepţie crîncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreşit prin comună, să zorească strîngerea birurilor şi să pună sechestre celor rămaşi prea mult în urmă, deoarece percepţia îl ameninţă cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viaţa lui Titu, n-a fost mai posomorîtă ca joia aceasta. Fierbea, înjura şi-şi blestema

soarta văzînd cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cît pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ţie de urît şi să discute politică. Pe urmă îşi zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decît îndemnat de Herdelea şi ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieşi toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colţ registrele de sechestre şi, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă şi udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-şi scrisoarea, i se păru cam umflată şi o rupse. Se mai potolise puţin cu speranţa joii viitoare. Cum a răbdat o săptămînă, va mai răbda cîteva zile. Revederea va fi cu atît mai plăcută... Notarul îi povesti că s-a întîlnit în Armadia cu Herdelea şi cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, şi găsi că a făcut foarte bine cruţînd pe oameni cu sechestrele, deoarece percepţia tocmai i-a mai acordat o amînare cu birurile.

Joia următoare Titu păţi la fel şi totuşi se mîhni parcă mai puţin ca întîia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunt, slab şi cu o mustaţă foarte căruntă, şi pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certaţi şi nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceştia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman şi astfel se mai răcorea şi-şi uita aleanul.

În cele din urmă totuşi trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dînsul mai

bine comuna şi oamenii. Şi văzînd, i se strîngea inima de remuşcări şi imputări, şi-şi zicea din ce în ce mai întristat: „Uite ce orb am fost!... Unde mi-a fost sufletul pînă acuma?"

Gargalăul era un sat cam de vreo două ori cît Pripasul, aşezat pe ţărmul stîng al Someşului, pe un şes drept ca masa. În mijloc se înălţa trufaşă, cu un cocoş alb în vîrful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere şcoala statului, cu coperişul roşu de ţiglă, cu două etaje, severă şi poruncitoare ca o stăpînă nemiloasă. Primprejur se înşirau numai case bune, cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca nişte cerşetori flămînzi, se răzleţeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate şi, într-un colţ, ruşinoasă, se ascundea parcă bisericuţa românească de lemn, dărăpănată, cu turnuleţul ţuguiat de şindrilă mucigăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginaşi, Titu, îndemnat de Friedman, îşi începu activitatea printre cocioabele pleoştite, întîmpinat pretutindeni de dulăi lăţoşi care-l lătrau c-o înverşunare atît de duşmănoasă ca şi cînd ar fi mirosit că vine cu gînduri rele. Umblînd din casă în casă şi răscolind mizeria pînă în fund, se simţi cuprins încetul cu încetul de o nedumerire mare şi atît de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i într-una clădirile mîndre din mijlocul satului.

„Aci sîntem noi, cei oropsiţi şi săraci, pe cînd dincolo ei se lăfăiesc în belşug", se gîndi dînsul în sfîrşit, intrînd tocmai într-o căsuţă foarte hodorogită, cu

streşinile aşa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenuşie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să şteargă cu şorţul laviţa, ca nu cumva să se murdărească domnişorul dacă ar pofti să şadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura cînd pe Titu, cînd pe cele două străji rămase în uşa tinzii.

— Apoi să ne iertaţi, domnişorule, că la noi e urît, murmură baba cu glas jalnic. Ne mănîncă sărăcia şi necazurile, domnişorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung şi se cutremură de o ruşine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrîna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipînd mizeria şi întunerecul. Vru s-o liniştească cu o vorbă blîndă, dar nu îndrăzni să deschidă gura şi-şi vîrî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Cînd auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase cîteva clipe cu gura căscată, apoi înţelegînd, izbucni brusc într-un hohot de plîns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnişorule! Două sute!... Vai de mine şi de mine!

Lacrimile ei gîlgîiau atîta durere încît Titu avu o încleştare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratec. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simţind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainiţele, schimbîndu-se într-o milă din ce în ce mai lămurită şi mai stăpînitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?" se gîndi atunci dînsul, în vreme ce bocetele bătrînei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babă, trebuie să plăteşti, că altfel îţi iau zăloage şi-ţi vînd tot, tot! vorbi în acelaşi timp gura lui cu glas aspru care i se părea atît de străin încît de-abia îl mai cunoştea şi mirîndu-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N-am nimic, domnişorule, afară de sufletul din oase!... N-am!... Dar ia-mi-l, ia-mi-l!... Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile şi cît amarul de pămînt ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima... Numai sufletul mi-a mai rămas... Amu încaltea ia-mi şi sufletul, domnişorule!...

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare: „De ce să-i iau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmai eu?"

Stătu mult nemişcat, fără să rostească o vorbă şi fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plîngea mereu, îşi sufla nasul zgomotos, se închina şi se jura. Lui îi era ruşine de străji că se înduioşează şi totuşi n-avea puterea să-şi învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap şi mormăi supărat:

— Atunci poate că sînt greşite socotelile? Ori ce Dumnezeu?... Ori nu se poate?... Adică ce greşeli, ce...?

Se agăţă îndată de cuvîntul „greşeli" ca un înecat. Ieşi furios din casă, urmat de străjile care păşeau nepă-

sător, clătinînd din cap ca nişte animale trudite. Se duse drept la primărie şi spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greşit. Friedman zîmbi cu superioritate şi-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dînsul şi copiate de fiul său, un matematician de mîna întîi. Dar, dacă ţine să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deşi, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele şi să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu îşi dădu seama că în registru nu poate fi nici o greşeală şi că-i trebuieşte doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simţea mic şi ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sîngele şi-i infiltra în suflet o scîrbă mare de sine însuşi. Zvîrcolindu-se să-şi împrăştie simţămîntul acesta, se aşeză la un birou încărcat de hîrţoage şi, maşinal, începu să adune, să scadă şi să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiece nume în cîte cinci-şase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atît de adînc baba cu faţa zbîrcită de cute şi strîmbată de plîns, încît pe toate paginile tremura chipul ei mustrător, în vreme ce în urechi îi ţiuia mereu ca o imputare din ce în ce mai aspră : „Ia-mi şi sufletul, domnişorule !..."

După un răstimp de bîjbîiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat şi porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-şi gonească vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gîndurile la Rozica, la îmbrăţişările ei calde, la şoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăşi

în cocioaba dărăpănată, în faţa bătrînei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se ruşină că, în asemenea clipe, mai poate să se gîndească la Roza Lang şi-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atîta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătîndu-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria ; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zîmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Paşii tînărului, apăsaţi, cînd mai rari, cînd mai grăbiţi, răscoleau praful duşumelelor tocite, care, în îmbrăţişarea soarelui, se legăna ca o boare aurită... Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mîinile la spate, ademenit parcă de viaţa nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întîlni peste drum şcoala ungurească, trufaşă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau şi se jucau, strigînd plini de voioşie, supravegheaţi de un învăţător tînăr şi foarte palid, cu ochii atît de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul şi veselia ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de ţipete scurte, mulţumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai înviooreze, cînd deodată văzu că învăţătorul galben se umflă şi se roşeşte ca un curcan, făcînd semn mînios unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiţi locului de frică, învăţătorul se duse spre dînşii, ameninţîndu-i cu degetul şi strigînd. Titu se plecă spre fereastră şi, prin zarva

de glasuri vesele, auzi totuşi limpede cuvintele învăţătorului, pline de indignare :

— Numai ungureşte !... Ungureşte !... Trebuie ungureşte !... Ungureşte !...

Într-o clipire toată fiinţa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învăţătorului. Simţi o pornire năvalnică să se repeadă la dînsul şi să-i înfunde în inimă cuvintele ameninţătoare... Nişte bătăi de clopot zdrăngăniră însă atunci şi, într-un minut, zgomotele amuţiră şi curtea şcolii rămase pustie. Numai clădirea scăldată în soare privea parcă mai mîndră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce şi-a înghiţit prada, se linge leneşă pe buze. Niciodată pînă azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om. Acum vedea cum casa roşcovană de peste drum, cu ferestrele mari şi sclipitoare, vrea să-l dispreţuiască şi să-l jignească. Aceasta îl înfuria şi-i reamintea iar pe baba speriată şi cernită de suferinţi. „Să-i smulg eu nenorocitei şi sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai ţanţoş : numai ungureşte !"

Ridică ochii mai sus deasupra şcolii, spre cerul albastru, limpede ca o pînză întinsă acoperind nemărginirea. Gîndurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriaşă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcaşuri de stăpîni răsfăţaţi de soartă, se plimbau prin ogrăzile mîndre unde întîlneau ţărani unguri sfătoşi, cu izmene largi ca rochiile, cu mustăţi răsucite, hodorogind în gura mare... Apoi uşoare şi iuţi, ca năzdrăvanii din basmuri, gîndurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alţi

ţărani, împovăraţi de nevoi, oropsiţi de Dumnezeu şi de oameni, sleiţi de muncă şi de sărăcie. „Şi totuşi al nostru e viitorul ! îşi zise Titu înseninîndu-se. O cetate încercuită de o oştire desculţă ! Degeaba ne înfruntă cu şcoala ameninţătoare, degeaba cîntă cocoşul în vîrful bisericii... Presiunea noastră nu încetează o clipă ! Mulţimea noastră înaintează mereu... Zidurile lor meşteşugite se clatină şi se fărîmiţesc îndată ce le atinge suflarea vieţii noastre încătuşate... Stăpînii tremură în faţa slugilor ! Slugile ! Noi sîntem slugile ! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul !..."

Îl gîdila un rîs de mulţumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările şi gîndurile negre. Îşi aduse aminte cum în Săscuţa, acum vreo zece ani, cînd a trecut spre Bistriţa, singur văcarul era român şi stătea într-o hrubă în capul satului, pe cînd azi, fără şcoală şi fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alţi stăpîni sînt cotropiţi încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viaţă !" se gîndi dînsul, simţindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiţilor.

Cînd fu poftit la masă, merse atît de bine dispus că înveseli toată familia notarului, deşi era cam supărată deoarece le pierise o gîscă, îndopată şi îngrijită de însăşi doamna notăreasă. După-prînz Titu se cufundă într-o discuţie pasionată cu Friedman şi fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungureşte, dar Titu nu răspundea decît româneşte, parcă ar fi uitat dintr-o dată şi cu desăvîrşire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că îşi

va pierde graiul în clipa cînd ar mai rosti un cuvînt unguresc. Notarul şi mai ales feciorul său susţineau cu înverşunare că politica românească e greşită din temelie, fiind pornită dintr-un simţămînt de ură împotriva stăpînitorilor legali ai ţării şi că prin urmare se va sfîrşi printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndîrjit, strădania ungurilor de a ucide prin deznaţionalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferinţe şi de vitejie, şi dovedea că, împotriva acestei tendinţe criminale, românii sînt siliţi să lupte pe viaţă şi pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrînd să-i dea lovitura de graţie. Sînt sigur că, mai curînd sau mai tîrziu, şovinismul dumitale are să te gonească în România, ca şi pe ceilalţi martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi... Mă rog, în privinţa aceasta eu nu mă înşel niciodată...

— Unde-i norocul să pot trece şi eu în ţară! suspină Titu cu mîndrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întîrzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aş vrea să te întîlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Ţara Românească! Grozav!... Ai să vezi dumneata acolo libertate şi fericire, dumneata care aici cîrteşti şi te revolţi neîncetat... Chiar te rog să-mi scrii şi mie o carte poştală... Făgăduieşti?

— Desigur! strigă Titu îmbujorat de însufleţire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?... Crezi dumneata? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi ştii dumneata că în România dumitale nimic şi nimeni nu e stabil? Dacă ochii dumitale se întîmplă să nu-i placă boierului, a doua zi ai zburat... Acolo nu-s legi şi nici administraţie ca în ţara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniaţi pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanelor de robi în zdrenţe... Să nu-mi vorbeşti, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca dumneata!... Trei ani am stat acolo în tinereţe, dar n-am să uit pînă voi închide ochii cît am îndurat!

— În sfîrşit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puţin ştiu că tot e românesc şi numai românesc! făcu Titu cu un surîs triumfător care pe notar îl sîcîia mai tare decît dacă ar fi răcnit. Şi prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ţi impună să vorbeşti şi să simţi ca un străin!

— Eşti un şovinist cum nici nu mi-aş fi putut închipui, nu degeaba eşti poet român! zise studentul, căutînd să fie ironic, pe ungureşte.

La sfîrşitul discuţiei Titu se simţi mîndru ca un comandant de oaste după o bătălie cîştigată. Era mai ales mulţumit pentru că a avut curajul să-şi declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca şi cînd ar fi făcut-o în faţa unor inchizitori fioroşi.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bîrfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obişnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era ruşine că,

fiind aici de aproape o lună, a legat cunoştinţă cu toţi surtucarii unguri, dar n-a umblat de loc să vadă măcar pe păstorul turmei desculţe şi oropsite.

Casa preoţească era în preajma bisericuţei, pe o uliţă dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preoteasă, o ţărancă secătuită de muncă, şi trei fete modeste, foarte ruşinoase şi cam prostuţe. Toate s-au bucurat şi l-au poftit îndată în „casa dinainte", o odaie împodobită cu ţesături şi cusături ţărăneşti şi cu o masă în mijloc, aşternută cu faţă albă, pe care trona o *Biblie* veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint şi alta mai mare de lemn. Stîngăciile şi sfiala fetelor, ca şi vorbele apăsate ale preotesei, care altădată l-ar fi făcut să rîdă, acuma i se păreau pline de farmec.

— Dar sfinţia-sa ? întrebă dînsul cînd, după sleirea banalităţilor de rigoare, fetele amuţiră nemaiştiind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuţă, uscată, cu mîinile roşii. Au venit adineaori nişte unguri să-i cunune. C-aici aşa-i obiceiul. Întîi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin şi la tata, că zice că slujba noastră e mai sfîntă...

— E mai sfîntă... repetă Titu maşinal.

În curînd sosi şi preotul, bătrîn, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită şi cu nişte ochi blînzi ca de apostol. Avea faţa transfigurată de o mulţumire mîndră. Dădu mîna cu Titu, îl aşeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin şi apoi, cînd rămaseră singuri, îi zise cu o imputare uşoară, frăţească :

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit şi pe la noi... Aşa se şi cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alţii toţi cei de-o limbă şi de-o lege. De aceea m-am mirat şi m-a durut că ne-ai ocolit pînă azi...

Titu plecă fruntea parc-ar fi aşteptat o binecuvîntare şi rosti domol, ca un vinovat mustrat de remuşcare :

— Iartă-mă, părinte !

2

Zvonul şi apoi ştirea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deşi nu tăgăduieşte că cu dînsul a rămas însărcinată, se răspîndi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoieşte de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce ştiau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei şi că deci şi-a bătut joc de ea înadins şi numai ca să se răzbune pe Baciu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a şi bruftuluit de faţă cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stîrneau zilnic valuri de lacrimi şi explozii de milă pentru victima „praşcăului" Glanetaşului, cu toate că pînă atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o consideraţie în familia învăţătorului. De cîte ori auzeau că Baciu bate pe Ana, amîndouă fetele lui Herdelea plîngeau cu hohote şi

blestemau pe Ion, avînd de partea lor fățiș și pe dăscălița, care nu se ostoia pînă ce nu striga din cerdac spre casa Glanetașului : „Să vă fie rușine obrazului !" Deși nu se arăta, învățătorul se indigna tot atît de mult ca și muierile, fiind un sentimental fără seamăn și avînd oroare de bătaie, încît chiar în școală, cînd se întîmpla să-l scoată din sărite vreun copil și să-i tragă două-trei la palmă, avea remușcări zile de-a rîndul. Laura mai încercă de cîteva ori să explice flăcăului că nu-i șade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea și rînjea ca un cîine turbat.

— Nici n-am mai văzut așa blestemăție, murmura Herdelea, clătinînd din cap, seara cînd vorbeau de feciorul Glanetașului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia [1]...

De altfel Ion însuși trăia într-o tulburare atît de ciudată, că aproape nu-și dădea seama ce mai voia și unde vrea să ajungă. De cînd a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieșea în cale, aci se înfuria și suduia din senin, căutînd oricui ceartă și bătaie. Mai ales cînd îi pomenea cineva de Ana se zborșea și fulgera ; ba în cele din urmă ajunse să vadă un vrăjmaș de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminecă, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să caute să

[1] *Buiecie* — neastîmpăr, zburdălnicie.

se înțeleagă cu Vasile Baciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe cînd își zicea că se poartă ca un prostănac, alergînd după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine și să încerce o învoială cinstită. Se gîndea atunci că Vasile Baciu, încăpățînat cum e, poate să se răzgîndească, să lase pe Ana să nască și s-o ție acasă cu copilul pînă ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din flori care totuși s-au măritat, dar încă fata bogătașului Vasile Baciu ?... Asemenea închipuiri îl făceau însă mai dîrz. „Mai bine să rămîn tot calic, decît să mă frece ei pe mine !" își răspundea cu un simțămînt de mare mulțumire.

Cîteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că și-a împlinit gîndul, că de acum poate avea și pămînt și de toate, numai să vrea dînsul, căci toate numai de voința lui atîrnă. Așteptarea de azi îi umplea ființa de o plăcere nemaisimțită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor neînțelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobîndit ce a rîvnit atît de vijelios, vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute și mai grele.

Într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr-un aprod trimis înadins după dînsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca și odinioară, cînd cu pîra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întîmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit și fericirea e atît de aproape, că doar să întindă mîna s-o culeagă.

Un domn străin, gros şi gras, cu ochelari negri, cu faţa plină şi rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut jalba împotriva domnului judecător ? Ion nu stătu pe gînduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a făcut-o... Numai după ce-a isprăvit şi a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mînios, mai la o parte, şi-a dat seama că s-a pripit şi şi-a adus aminte cum a făgăduit învăţătorului de atîtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăogînd că el a stăruit la Herdelea şi l-a rugat în genunchi pînă l-a îndu-plecat. Domnul străin însă nu-l mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungureşte altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat româneşte, îl întrebă dacă s-a gîndit bine ce a făcut, iar cînd dînsul răspunse că s-a gîndit, îi zise că plîngerea lui e mincinoasă şi prin urmare, în loc de două săptămîni, acum poate să fie închis două luni, de nu şi mai mult... Ion, cu o înfăţişare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Pînă ce ajunse în uliţă, flăcăul se mai gîndi că n-ar fi trebuit să vîndă pe Herdelea. În uliţă îşi zise că şi în temniţe oameni trebuie să stea şi că ori o săptămînă, ori o lună, tot un drac e... Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub nóianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pămînturile lor care vor fi ale lui...

Fiindcă Ion, de la o vreme încoace, nu mai mer-gea aşa de des pe la Herdelea ca înainte şi niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana,

familia învăţătorului de-abia după vreo săptămînă şi întîmplător a aflat cum odrasla Glanetaşului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu cînd a încercat să-l descoase asupra gîndurilor lui cu fata batjoco-rită. Dómnişoarele şi doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învăţător şi om luminat, e dator să intervină, să povăţuiască şi la nevoie să doje-nească pe „destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu şi nici de oameni". Măgulit, învăţă-torul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întîi nişte ogrinji în ieslele Du-manei.

— Păcat că nu-i aici şi Titu, murmură Herdelea, aşteptînd aproape mişcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influenţă asupra nebunului... Ei, dar acuma săracul Titu cine ştie cum se trudeşte în Gargalău ! Căci de, pîinea cea de toate zilele greu se agoniseşte şi cu multă sudoare !

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roşi, se înfurie şi curînd i-o trînti, fără ruşine, în-văţătorului :

— Dar mai lăsaţi-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil şi ştiu bine ce fac şi cum trebuie să mă port !... Apoi zău aşa !... N-o iau, dom-nule învăţător, pentru că n-am poftă s-o iau. Şi drept să vă spun, mi-i urîtă Ana ca mama pădurii şi nu mi-ar mai trebui, să ştiu că badea Vasile mi-ar pune colea-n palmă tot hotarul Pripasului... Ce-s eu vino-vat c-a rămas ea cu pîntecele la gură ? Io-s vino-

vat? Ea-i de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat... Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele...

Herdelea se cruci ascultîndu-l și amuți, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgîne. Numai dăscălița nu-și pierdu cumpătul, ci aprinzîndu-se de indignare, îi zise, căutînd totuși să-și păstreze demnitatea:

— Nu ți-i rușine ție, măi băiete, să vorbești așa în fața noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici țiganii cei mai nemernici n-ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu! Frumos îți stă, n-am ce zice... Noi te-am crezut mai de treabă și mai așezat ca pe alții, dar văd că n-ai pereche în blestemății... Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de cîine nu faci pînă-i lumea sită de mătase... Foarte bine a zis...

— Lasă-l; dragă, lasă-l mai încet, că-i tînăr și nu știe ce vorbește, interveni Herdelea împăciuitor, uitîndu-și hotărîrea energică de adineaori în fața îndîrjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblînzească reamintindu-i că, de cîte ori i-a ascultat sfaturile numai bine i-a mers, și stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion Lungu, cînd fusese cît pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temnițe și cînd numai jalba pe care i-a făcut-o dînsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blîndețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se rușineze. Dar nevrînd să se dea învins, își aduse aminte de domnul străin de la judecătorie și sări mînios, strigînd:

— Că bine m-ai sfătuit, domnule învățător! Mai bine nu mă sfătuiai și mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămîni, decît să stau amu două luni ori poate și doi ani!... Lasă că am aflat și noi cum s-au întors lucrurile, că doar nu sîntem tocmai așa de proști...

— Va să zică asta ți-e recunoștința, măi Ioane? zise Herdelea, înfricoșat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, și tu și ai tăi, să nu te las, acuma ai obraz să-mi faci imputări?... Uiți că tot plîngerea mea te-a scăpat de temniță...

— M-a scăpat, cum să nu mă scape... Zi mai bine că ți-ai bătut joc de neștiința mea cum nici n-aș fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nimeni... Dar amu nu-i nimic! Să fim sănătoși! De-amu oi ști și eu să mă feresc și să umblu după capul meu... Să dea Dumnezeu noapte bună!...

Ieși repede, trîntind ușa și bodogănind pînă acasă.

Atîta obrăznicie încremeni chiar și pe doamna Herdelea, încît de-abia într-un tîrziu putu zice:

— A înnebunit de tot becisnicul! ceea ce se potrivea și cu părerea domnișoarelor care, reapărînd, nu mai știau cum să-și arate revolta.

Pînă noaptea tîrziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui sătean nu li se mai întîmplase niciodată... Și supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atîta nerecunoștință și lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia

învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteț și mai spălat ca ceilalți țărani. Herdelea se mîndrea că l-a avut elev și-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept, și Ion fusese veșnic săritor și nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge pînă-n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme niște lemne pentru bucătărie... În serile lungi de iarnă, cînd plictiseala omoară satele, cînd de frica ei oamenii se culcă o dată cu găinile, feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultînd sau spunînd basmuri, cîntînd ori jucînd loton și durac... Însăși doamna Herdelea, care nu-și ascundea disprețul față de proști, cum le zicea dînsa țăranilor, cu Ion vorbea ca și cu o persoană de seama ei, mai ales că el știa să păstreze totdeauna buna-cuviință. Și acuma, același Ion nu se rușinează să răcnească și să amenințe pe domnul învățător !

— Dac-ar fi fost acasă Titu, sînt sigură că-l plesnea ! zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decît se mîniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră îndeosebi cele despre plîngerea împotriva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima : dar dacă nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba ?... Nu mai văzuse de mult pe Ghiță Pop de la judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost chemat și Ion... Atunci nenorocirea e pe drum...

— Te pomenești că mai dăm și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta ! vorbi Laura care, de cînd se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m-aș mira de loc ! adăogă dăscălița mîngîindu-și gura și nasul. De la astfel de proști te poți aștepta la tot ce-i mai rău !

— Hodoronc-tronc ! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul așa de negru cum se pare... O fi blestemat Ion, dar rău nu-i ! Omul o fi avînd cine știe ce necazuri, ș-apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute !

În vreme ce sufletul îi sîngera de presimțirea nenorocirii, trebui să zîmbească, să glumească și să convingă familia că nu-i nici o primejdie... Dăscălița și fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frămîntă toată noaptea cu ochii deschiși, speriați, căutînd zadarnic să înece în întuneric vedeniile apăsătoare...

3

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plîngerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistrița. Răspunse surîzînd cucernic la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului și nevrînd să pară că e cuprins de vreo pornire dușmănoasă față de nimeni, deși în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pîrască.

De altfel îi veni foarte uşor să se lămurească, avînd doar să-şi repete declaraţiile făcute cu prilejul procesului din care se înţelegea că feciorul Glanetaşului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas şi că, în interesul obştesc, trebuia negreşit scuturat puţin ca să-şi vie în fire.

— Nu sînt om de legi şi deci nu pot vorbi decît ca un simplu profan, făcu dînsul drept încheiere. Totuşi mi s-a părut şi mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delincventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că ameninţarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăşi plîngerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneaţă, este, zic, faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru...

Cînd însă preotul auzi din gura lui Ion însuşi că Herdelea este autorul adevărat al plîngerii, se roşi de mare mînie. „Asta-i culmea ipocriziei! se gîndi el. Pe de o parte îmi vine la colindat şi mă pofteşte la logodna fetei, iar pe altă parte mă tîrăşte pe la judecăţi! În sfîrşit, bine că s-a făcut lumină!"

De-acuma era dovedit că învăţătorul i-e duşman şi prin urmare se credea îndreptăţit să caute şi el să-l lovească, şi încă tocmai cînd îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu de loc!" se hotărî dînsul.

Cu cît i se înrădăcină în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atît găsi mai multe împrejurări uşurătoare pentru Ion care, la urma

urmelor, nu poate fi decît victima intrigilor învăţătorului. Îl compătimi şi-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gîndi tot mai des la dînsul şi din ce în ce cu mai multă duioşie. Adică pentru ce îl urmărise cu atîta înverşunare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile şi întîmplările, recunoştea că s-a pripit cînd l-a dojenit în biserică şi c-a greşit îndemnînd pe Simion Lungu să-l pîrască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion... Deci trebuie să încerce să-şi răscumpere greşelile şi să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Şi, fiindcă ştia bine neînţelegerile dintre el şi Vasile Baciu, îşi propuse să-i împace, convingînd pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baciu să-i îndeplinească dorinţele în ce priveşte zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăştia şi ruşinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întîia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someşului sînt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilaşul de mînă. În Pripas însă, de cînd e Belciug în fruntea credincioşilor, nu s-au pomenit copii din flori. Şi apoi ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer. Bine, a greşit fata şi e vinovată, dar pentru o greşeală nu poţi să omori un om. Atîta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea şi prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vînătă şi zdrobită de bătaie...

Preotul mai cumpăni cîtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-şi impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreţ. Herdelea are să

îngălbenească de necaz cînd va afla că pînă şi Ion al Glanetaşului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoştinţa flăcăului, va dobîndi şi încrederea lui Vasile Baciu, pe care păţania fetei l-a prăpădit şi care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar şi cu feciorul Glanetaşului, măcar că s-a jurat şi s-a lăudat atîta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simţea o nouă arsură a conştiinţei sale, căci şi el îl asmuţise odinioară pe Baciu să nu-şi nefericească fata cu un destrăbălat bătăuş şi tîlhar... În sfîrşit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească şi biserica cea nouă ceva. Căci rîvna lui cea mai scumpă în viaţă era să vadă înălţîndu-se un sfînt locaş de piatră, falnic şi frumos, în locul celui vechi şi dărăpănat care îi făcea necinste atît lui, cît şi satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu crescînd, contribuind el însuşi cu aproape toate veniturile bisericii şi impunîndu-şi singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntaşi, Toma Bulbuc şi Ştefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulţi, Belciug căuta să insufle şi ţăranilor ambiţie de a dărui pentru biserica cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunţi, la botezuri, la morţi... Din nenorocire, credincioşii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încît de-abia acuma se putuseră începe tratative cu cîţiva arhitecţi vestiţi din Bistriţa, şi

încă nu se ştia dacă suma adunată va ajunge... În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trîmbiţînd lumii silinţele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea şi bisericuţa cea veche, aşa săracă şi umilă cum era, mutată în satul Săscuţa, unde românii se înmulţiseră şi, neavînd unde să se închine, veneau duminicile în Pripas să asculte sfînta liturghie... Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-şi poată continua opera şi să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dînsul acasă, după-amiazi, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetaşu şi Zenobia. Nu voia să se ştie de ce-i cheamă şi nici să bănuiască unii că a poftit şi pe ceilalţi. „Cum sînt de îndîrjiţi amîndoi, ar fi în stare să nici nu vie, îşi zise Belciug, frîngîndu-şi mîinile cu înfrigurare. Pe cînd aşa, dacă se vor întîlni faţă în faţă în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială !"

Cei dintîi sosiră Vasile Baciu cu fata. Ţăranul era puţin cherchelit, fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflaţi şi arşi de plîns şi încerca zadarnic să-şi ascundă pîntecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să şadă, pe cînd ea rămase în picioare, cu ochii în pămînt, lîngă uşă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-şi stîlceşte fata, c-a ajuns de

rîsul lumii, că omul la nenorocire să nu-şi piardă judecata, că Ana a greşit, dar orice greşeală se poate îndrepta cu bunăvoinţă, dar încăpăţînarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i ţigan, ba încă-i fecior sîrguitor şi isteţ, deşi n-are avere, şi poate să fie un ginere mai de treabă ca mulţi alţii... Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioşat şi amărît :

— Da cum n-aş vrea eu, domnule părinte ? N-am încercat eu în toate chipurile ? L-am şi rugat, eu, om bătrîn... Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea şi nu vrea. A batjocorit-o şi amu ne freacă... Apoi ce să mai ştiu eu face ? Dumneata eşti nu sfînt şi drept şi înţelept. Învaţă-mă dumneata şi eu fac orice !

Preotul îşi petrecu mîna prin păr, mulţumit de răspunsul ţăranului, şi tocmai se pregătea să-l povăţuiască să nu fie zgîrcit, că doar pentru odrasla lui dă, iar nu pentru străini, cînd auzi paşi de opinci în tindă şi apoi un ciocănit sfios în uşă.

— Intră ! murmură dînsul repede, încîntat.

Glanetaşu deschise încet şi cu respect uşa şi îşi puse îndată căciula jos lîngă cuptor, în vreme ce Zenobia şi Ion intrară mai cu curaj şi dînd bună ziua. Toţi trei se arătară uimiţi văzînd pe Baciu şi Ana, cu toate că atît ei cît şi ceilalţi bănuiseră de ce au fost chemaţi. Belciug dădu mîna cu Glanetaşu şi cu Ion, aruncînd o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cît de mult îi cinsteşte,

pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blînd, învelind dojana în rugăciune :

— Aud şi nu cred că tu n-ai vrea să iai pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine şi recunoşti că eşti vinovat şi c-ar trebui să-ţi împlineşti datoria creştinească... Apoi aşa nu-i frumos, măi Ioane ! Că fata urîtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i... Spune şi tu, nu vorbesc eu bine ?... Tu de asemenea eşti un băiat cumsecade, cuminte, aşezat... Cum se poate una ca asta ?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetaşu în locul flăcăului, scărpinîndu-se în cap şi cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăogă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfîrşească, pe cînd Ion plecă fruntea cu o mişcare ce voia să arate că da, într-adevăr, el ar vrea.

Se lăsă o tăcere mai lungă şi pe urmă deodată se porniră să vorbească în acelaşi timp şi Vasile, şi Ion, şi Glanetaşu. Preotul însă le curmă avîntul, făcînd un semn cu mîna, şi le zise blajin, cu un zîmbet cucernic şi împăciuitor :

— Iacă de-asta v-am adunat ! Acu să vă tocmiţi şi să vă învoiţi ca oamenii, că vrajba-i bună numai între ţigani...

Belciug se aşeză tacticos la masă şi apoi ridică ochii la dînşii, aşteptînd tocmeala şi păstrîndu-şi pe buze surîsul binevoitor pentru toţi. Bărbaţii însă stăteau încurcaţi, cu privirile aţintite asupra lui, ca şi cînd într-însul ar vedea singura lor mîntuire. Ze-

nobia ofta des şi-şi dădea ochii peste cap, vrînd astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de ruşine, plîngea înăbuşit, căutînd să se facă cît mai mică şi să-şi acopere pîntecele cu mîinile încrucişate pe care picura în răstimpuri cîte-o lacrimă fierbinte... Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai cîteva clipe de uruitul unei căruţe pe uliţă... În tăcerea ce stăpînea ca o duşmănie mută, zbîrnîi deodată vocea lui Vasile, gros şi răguşit, încît toţi parcă se speriară şi întoarseră capetele spre dînsul :

— Eu nu mă codesc de loc, domnule părinte... Eu îi dau fata... Uite-o ! Să şi-o ia şi să fie sănătoşi !

Vorbele acestea desţelenîră amorţeala aşteptării. Ion se mişcă pe scaun, îşi drese glasul puţin şi zise liniştit, dar uitîndu-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse şi arătînd tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subţiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini :

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să ştiu ce iau şi ce-mi dă... Am dreptate, domnule părinte, ori n-am ?

Amîndoi se adresau numai preotului şi nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana şi deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaţilor se înmoaie şi se apropie.

— Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămîne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume... Cît trăiesc însă nu

vreau să rămîn pe drumuri şi s-ajung la bătrîneţe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile ? se ridică atunci şi Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac ? Am eu avere ca dumneata, am eu pămînt ?... Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amîndoi ca să nu pierim de foame ?

— Să munciţi şi să vă faceţi ! strigă Vasile Baciu.

— Oare ?... Da pîn-amu n-am muncit ? Pîn-amu nu mi-am sfărîmat de ajuns oasele ? Că, slavă Domnului, cu mîinile în sîn n-am stat ! Şi avut-am oare vreun folos din toată truda ? Am rămas tot ca degetul de gol... Ş-amu ai vrea să mai hrănesc şi pe fata dumitale, că ţi se pare că dînşii nu-mi sînt pînă peste cap !

Arăta cu degetul pe rînd, pe tatăl său şi pe maică-sa care dădură din cap foarte posomorîţi, vrînd astfel să înduioşeze pe adversar şi să dea o mînă de ajutor feciorului.

— Cît trăiesc eu, nu dau nimic !... Asta s-o ştii dinainte ! Nici un creiţar şi nici o palmă de loc ! Mai bine o omor şi o îngrop ; cel puţin să ştiu c-am omorît-o eu, pentru că nu şi-a ţinut cinstea şi nu m-a ascultat pe mine... Aşa ! Uite-aşa !

— Apoi dacă-i aşa, degeaba ne-am mai ostenit şi am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învîrtindu-şi pălăria în mîini şi îndreptîndu-se pe scaun ca şi cînd ar fi dat să se scoale şi s-ar fi răzgîndit înainte de a sfîrşi mişcarea.

Belciug, speriat că i s-a stricat planul, ar fi vrut să intervie şi să-i domolească, şi nu ştia cum s-o facă. Tuşi de cîteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împînzi iar o tăcere, acum însă nervoasă şi frămîntată de scîrţîitul scaunelor... Înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciu izbucni din nou :

— Dac-ai socotit să-ţi baţi joc de fată ca să-mi smulgi moşia, apoi rău te-ai socotit, că nu ţi-ai găsit omul... Nu, nu, băiete !... Hm... Ştiu că ţi-ar plăcea... Dar eu... hm... lasă pe mine... Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu şi Maica Precista !

În clipa următoare Ion, Zenobia şi Glanetaşu protestară indignaţi, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului... De-abia acuma se rupse gheaţa aievea şi se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mîlc şi suspina, ca o osîndită care-şi aşteaptă verdictul.

În sfîrşit Vasile Baciu consimţi să dea cinci locuri şi o pereche de boi, dar pămînturile să fie scrise pe numele Anei. Ion însă ţinea morţiş că-i trebuie toată moşia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrîn, şi încredinţîndu-l că, drept recunoştinţă, îi va purta de grijă şi nu-i va ieşi niciodată din cuvînt.

Cînd ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricît s-ar mai ciondăni. Dar atîta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales

văzînd că se înserează şi încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărţuiala şi, dînd mîna cu bărbaţii, le zise zîmbind :

— Ei, să fie într-un ceas bun şi cu noroc ! Şi la nuntă să nu uitaţi nici pe Dumnezeu din cer şi biserica lui de pe pămînt !

Ciorovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se ameninţau, se înjurau, se opreau, dădeau din mîini, îşi şopteau cine ştie ce, dar tocmeala nu mai înainta de loc. Cînd sosiră în faţa casei lui Vasile Baciu, amîndoi se gîndiră să lase aşa cum vrea cellalt şi să sfîrşească, şi totuşi se răzgîndiră repede nădăjduind fiecare că amînarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura şi se uita rugătoare cînd la tatăl ei, cînd la Ion, înfricoşată că se vor despărţi fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferinţele. Şi într-adevăr se despărţiră jurîndu-se, atît flăcăul cît şi Vasile, că ori rămîne cum au spus ori nici să nu se mai întîlnească...

Vasile Baciu, simţindu-se gătuit, plesnea de mînie şi, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei şi o bătu iar pînă cînd o umplu de sînge... Toată noaptea şi a doua zi fu crîmpoţit de gînduri negre. Înţelegea acum lămurit ceea ce bănuise de cînd a prins de veste că feciorul Glanetaşului umblă să sucească mintea Anei : „Va să zică vrea să-mi ia pămînturile !“ Îi răsăreau sudori reci pe frunte gîndindu-se că va fi nevoit pînă la urmă să se îndoaie şi să trăiască din mîna calicului... Îşi fierbea

creierii căutînd să născocească un mijloc care să-l scape din ghearele hoţului şi se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înşele cît mai cumplit... Dar oricît se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai ameninţa că va lăsa pe Ana să nască şi că nu o va mărita niciodată ? Ameninţarea i se părea atît de slabă, încît nici el însuşi n-o credea. Cum s-o primească atunci cellalt ? Mai mult l-ar întărîta...

Ion era vesel şi mulţumit. Era sigur că pînă la urmă Vasile Baciu îi va da tot şi-şi făcea mereu cruce mulţumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbîndească. A doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru şi să se bucure văzîndu-le, fiindcă de-acuma sînt ale lui. Pe la amiazi se sfădi rău cu Glanetaşu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decît m-ai învăţa pe mine, mai bine ai pune şi dumneata mîna pe ceva, că mănînci pîinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor ! îi strigă feciorul cu dispreţ.

Seara, însoţit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetaşu, şi de soacra primarului, o babă specialistă la peţituri şi tocmeli, se duse la Vasile Baciu care de altfel îl aştepta şi chiar chemase pe Firoana şi pe nevasta dascălului Simion Butunoiu, să poată ţine piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile şi îmblînzeşte inimile. Toată tîrguiala fu reluată de la început cu mai multă rîvnă şi violenţă, fiecare parte urmărind să păcălească cît mai tare pe potrivnic. Cuvîntul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau ţigăneşte şi, drept dovezi şi argumente, se ocărau întîi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetaşu, pe Baciu şi toate neamurile lor cunoscute şi necunoscute... În loc de apropiere, mai rău se înrăiră şi se despărţiră hotărîţi să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, fireşte, nu-i împiedică să se întîlnească iar peste cîteva zile şi iar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciu se gîndi că cununia nu se poate face în nici un caz pînă după Paşti, se lăsă mai greu spre a cîştiga timp pentru a găsi mijlocul de a-şi înşela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea de loc şi se prăpădi de rîs cînd Vasile vru totuşi să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana... Apoi, cu două săptămîni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de ceas, încît flăcăul se miră cît s-a făcut Baciu de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pămînturile şi amîndouă casele, cerînd doar să fie scrise, după cununie, pe numele amîndurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetaşu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu viţel, o scroafă cu şapte purcei, un car nou şi altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese şi neveste tinere. În aceeaşi zi se duseră la notar pentru înştiinţările legale şi pe urmă la preot să facă strigările de cuviinţă aşa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminică după Paşti.

Din clipa aceasta Vasile Baciu trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-şi găsea locul şi nu mai ştia cum să-şi ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare, nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie şi-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

4

După întrevederea cu preotul român, Titu se simţea alt om, mai luminat, mai curat. Se gîndi mult la viaţa lui de pînă atunci şi o găsi stearpă şi ruşinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închişi, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungureşte i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mîzgălise poezii, cînd sufletul lui fusese înţelenit de nesimţire ? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mînă împuindu-şi mintea cu gîndurile altora, dacă nu căutase să ştie ce se petrece în jurul lui ? Ce să mai închipuieşti drame şi tragedii pentru glorie, cînd în faţa ta se desfăşoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în muţenia ei decît orice născociri romantice ? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferinţele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui !" îşi zicea dînsul cu mîndrie în clipele de însufleţire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina şi făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea cînd cu făclia în mînă, în fruntea unei mulţimi imense de ţărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire, cînd rătăcitor din sat în sat mîngîind jelaniile oamenilor năpăstuiţi, învăţîndu-i cum să-şi uşureze traiul şi aţîţînd în sufletele lor focul nădejdii de mai bine, cînd în capul unui grup de soldaţi cu steagul tricolor fîlfîind în vînt... Îşi zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejeşte pentru poporul lui şi foarte deseori se visa în fundul unei temniţe, legat în lanţuri şi totuşi fericit în inimă, simţindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbînda tuturor... Şi închipuirile acestea îi umpleau fiinţa de plăceri sufleteşti nebănuite.

În lumina zilei însă zîmbea de visurile îndrăzneţe ca nişte aiurări bolnave şi-şi zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile şi hotărîrile nu fac doi bani dacă rămîn neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată şi se necăjea că nu ştie ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atîrna picioare de plumb... Avu o bucurie cînd îi dădu prin gînd să rupă orice relaţii cu toţi ungurii şi să nu vorbească decît româneşte. Şi fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungureşte hîrtiile oficiale, îl cuprinse scîrba de slujba ce o făcea.

Totuşi pe Roza Lang n-o uita şi chiar se gîndea cum ar putea-o aşeza şi pe ea în cadrul vieţii lui noi, fără a-şi încurca năzuinţele. Îi era ruşine însă

cînd își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că întîia lui iubire pătimașă e o unguroaică. Se consola doar zicîndu-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național... Deoarece trecuseră cîteva săptămîni de cînd se despărțise de ea, acuma n-o mai dorea cu atîta înverșunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebunește. De aceea hotărî că iubirea aceasta nu e în contrazicere de loc cu planurile lui și că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniștit, făcu legămînt că o va învăța și pe ea românește.

Acuma, după ce credea că și-a tras o nouă linie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un buștean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească de loc ungurește și care nu-l mai scotea din „șovinist“ și „agitator“.

Avea remușcări că n-a căutat pînă acuma să cunoască măcar din cărți România, țara spre care se îndreaptă azi toate gîndurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-și poate procura nici cel puțin cîteva vederi din „paradisul românesc“, cum o botezase dînsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminali pe

toți dascălii români care nu sînt în stare să înfrunte opreliștile guvernului unguresc și să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgîndărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea știe bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i țărani storși de sărăcie alături de boieri ce nu-și cunosc numărul moșiilor, sate mai mizerabile ca niște colonii de robi alături de orașe otrăvite de lux și desfrîu, clăcași ce se zvîrcolesc în beznă, surtucari cărora li-e rușine să vorbească românește și se fălesc sporovăind franțuzește, ciocoi spilcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege...

— Dumneata vezi România cu ochii unguresti, zicea totdeauna Titu, încercînd să-i oprească ocările.

— Așa crezi ?... Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine și vei recunoaște că n-am exagerat... Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mînă, v-aș aduna pe toți și v-aș trimite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul dumitale. Sînt sigur că v-aș vindeca de iredentism. Căci domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră !

— Asta-i culmea ! sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, și cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plictisit cu martirii dumneavoastră !... De altfel transilvănenii au pe-acolo o

poreclă foarte caracteristică. Cînd îi zici dumneata „frate", el îţi zice „boanghină" !

Fireşte, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci îşi închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întîmplare şi cîte un cuvînt mai bun, Titu se mîndrea ca şi cînd lauda l-ar fi privit direct pe dînsul.

Zi cu zi simţea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci şi năpăstuiţi. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma cîtorva neglijenţe, îl pofti să facă mai puţină politică şi mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-şi caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paşti, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanţă cu plata dărilor, explicîndu-i că, din pricina tărăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrîn şi conştiincios. Titu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, şi seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Cînd află aceasta, Friedman se roşi de mînie şi-i declară, de-abia stăpînindu-se :

— Dumneata vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare... Aşa nu mai merge, regret... Trebuie să ne despărţim !

— Conştiinţa mea e curată, în orice caz ! răspunse Titu cu o demnitate însoţită de un zîmbet modest.

În aceeaşi seară notarul îi făcu socoteală, îi plăti patruzeci şi cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joi şi avînd treburi în Armadia, îl duse şi pe Titu pînă la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

5

Macedon Cercetaşu, îndată ce ieşi din biserică, aduse învăţătorului Herdelea ştirea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu şi că chiar i-a chemat la dînsul acasă pentru după-amiază să-i puie faţă-n faţă. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amărî. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sînge rău ? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvîrşită faţă de binefăcătorul său ?... Îi veni în minte imputarea lui Ion şi acum înţelese de unde vine nerecunoştinţa lui : Belciug... „Va să zică popa l-a ademenit să mă trădeze... Iată pînă unde merge murdăria unui cărturar ! Se solidarizează cu un ţăran împotriva mea..."

De altfel, de cînd îl oprise judecătorul înaintea liceului şi mai ales de cînd s-a întîmplat obrăznicia lui Ion, învăţătorul era aproape sigur că primejdia îl paşte rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioşeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunţase Ghiţă Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cît de puţin vinovat, atunci Her-

delea e salvat. Deşi licărirea aceasta era atît de vagă, că şi lui i se părea himerică. Cînd însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia şi a aflat de la Ghiţă Pop că ancheta a trecut şi a constatat imparţialitatea judecătorului, dîndu-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învăţătorul a început să se aştepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiţiei ; dar atîta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintîi au fost ascultaţi Belciug, Ion şi Simion Lungu... Cum nici unul dintr-înşii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dînsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să ştie, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranţa. Mai voia să creadă că pînă în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl aţîţa, iar frica îl oprea. Închidea ochii şi căuta să amîne cel puţin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu soseşte niciodată prea tîrziu... Şi aşa, în loc să cerceteze la obîrşie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei, iscodind mereu pe Ghiţă Pop de la care ştia că nu poate culege nimic sigur.

Umblînd zadarnic pe la Ghiţă Pop, într-o după-amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidoviţa îl strigă pe fereastră să-i dea o citaţie sosită de vreo trei zile şi pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. „S-a spart buba !“ îşi zise dînsul, încredinţat că citaţia e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzînd că e vorba de o nouă complicaţie. Era pîrît să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistriţa de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de cîte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-şi mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat reţineri pentru alte avansuri şi încurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct de la percepţie. El zisese că, precum au stat fără salon atîţia ani de zile, ar mai putea sta pînă se vor mai uşura puţin. Dar fetele atîta l-au cicălit încît a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate şi că e nevoie de o odaie mai drăguţă unde să poată primi pe viitorii peţitori... Vreo doi ani de zile a şi plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămînă iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei şi se ducea chiar ea să pună banii la poştă. De cînd a intervenit însă bobota măritişului, Laura nu s-a mai interesat, iar bătrînul, avînd destule alte cheltuieli urgente, şi-a zis că jidanul poate să mai aştepte şi a ascuns somaţiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai ameninţătoare, ca să nu le vadă fetele şi să-şi aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, îşi găsi scuza că nu poate plăti o sumă aşa de mare, şi că va aranja lucrurile după nunta Laurei, cînd va mai scăpa de greutăţi... Acuma iată că firma a pierdut răbdarea şi-i cere să achite imediat atît ratele din urmă, cît şi pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un surîs desperat. Şi tocmai azi în preajma nunţii!

Pînă acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Va să zică trebuie să se silească mai ales să cîştige timp pînă după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile... Întîi şi întîi n-are să arate acasă citaţia şi nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrimile, blestemele şi spaima familiei. Toate are să le descurce el liniştit, fără zvîcniri zgomotoase. Din nefericire termenul judecăţii e înainte de Paşte. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti şi nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Poliţa tot nu cunoaşte amînări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată şi reluînd ratele... Pînă atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei şi se mai simplifică lucrurile...

Intră acasă vesel, ca şi cînd ar fi cîştigat la loterie. Deşi citaţia îl ardea în buzunar, luă pe dăscăliţă de mijloc, o învîrti de cîteva ori tinereşte şi o pupă ţocăind pe amîndoi obrajii, stîrnind rîsul fetelor şi indignarea doamnei Herdelea care, smulgîndu-se din braţele lui, îl ocărî:

— Ho, nebunule!... Nu ţi-i ruşine, om bătrîn şi fără minte, măcar de copiii ăştia care te văd şi te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecăţii, pe înserate, tocmai cînd se aşteptau mai puţin şi chiar vorbeau de cît se jertfeşte bietul

băiat într-o slujbă ingrată pentru ambiţiile unui poet, iată că se deschide uşa şi apare însuşi Titu, zîmbitor, aducînd şi poşta din Jidoviţa împreună cu o circulară prin care Herdelea era înştiinţat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie şi că, pînă la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i ţină locul. „Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile!" se gîndi Herdelea posomorît.

Titu ponegri din răsputeri pe „jidanul din Gargalău", care umbla să-l facă unealta lui întru apărarea românilor din comună, şi se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul acela de străini, unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscăliţa şi fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimţitor. Învăţătorul înţelegea însă numai atîta, că tînărul a fost concediat şi a rămas iar fără pîine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunţit de necazuri, tocmai acum cînd grijile au început să-l copleşească mai rău. Mai dureroasă era totuşi ştirea despre retragerea bătrînului Cernatony, căci ridica la orizont ameninţarea întregii lui cariere dăscăleşti. Cernatony a fost om de suflet şi a trecut multe cu vederea; Horvat, urmaşul lui, însă e un ungur furios care şi pînă acuma a încercat să-i facă zile fripte, veşnic nemulţumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungureşte.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca nişte stafii mînioase, îl

împresurau şi-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalţi parcă îi mărea suferinţa. Cumplit e să-ţi porţi singur crucea, fără măcar să te poţi mîngîia împărţind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sînt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic... Poate niciodată povara vieţii n-a simţit-o mai apăsătoare şi viitorul mai întunecat...

Dimineaţa porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puţin ce se urzeşte împotriva lui. Titu îl însoţi pînă în Jidoviţa, unde se opri să zică bună ziua cunoscuţilor şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dîndu-i întîlnire la prînz la berăria Rahova. Învăţătorul se învîrti prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someşană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie naşul Laurei şi cu care mai vorbiră despre amănuntele nunţii. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang şi astfel sosi curînd şi el în Armadia ; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreţiei Dragu şi fu primit foarte rece, deoarece domnişoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin tîrguşor, supărat din pricina Lucreţiei, iar spre amiazi, nemaiavînd ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorît. Tînărul începu să-i bată capul cu păţaniile lui din Gargalău şi să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui şi despre revelaţia ce a avut-o în faţa primejdiei ungureşti. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi, văzînd că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă :

— Tu parcă trăieşti în altă lume, dragul tatii !... Tu alergi după visuri şi nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare !

Titu rămase o clipă cu gura căscată şi, nesimţind amărăciunea din vorbele bătrînului, urmă cu un gest larg, măreţ :

— Dumneata niciodată n-ai înţeles avînturile generoase !

Şi în gînd mai adăogă : „Nu degeaba sînt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat... Cam au ei dreptate, cum se vede !"

— Dar nici tu n-ai înţeles greutăţile noastre, cu toate că acum eşti om în toată firea şi ar trebui să fii cît de cît sprijinul meu şi al familiei, zise Herdelea cu aceeaşi dojană în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte faţă de nevoile cele mari ale neamului ! strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obşteşti !

Învăţătorul zîmbi trist şi, în vreme ce tînărul îşi dezvolta ideile naţionale, se gîndi că tot aşa a fost odinioară şi dînsul, demult, pînă ce n-a ştiut ce sînt sarcinile vieţii, pînă ce nu a dat piept cu lumea. Deşteptarea a fost crîncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea şi în locul lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mîine. Şi, vorbind parcă cu sine însuşi sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol :

— Ce bine ar fi dacă viaţa s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri !

În berărie era puţină lume. Doar cîţiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la liceu, şi vreo doi funcţionari de la Banca Someşană. Toţi întrebară pe Herdelea cînd e nunta domnişoarei Laura şi nu-l scoteau din „socrule" şi din felicitări zgomotoase. „Atîta mulţumire aş fi avut şi eu, şi acuma iat-o înecată într-un potop de nenorociri ! se gîndea învăţătorul căutînd să răspundă cît mai vesel. Se vede că aşa mi-a fost mie scris, să nu am în viaţă nici o bucurie deplină !"

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărăşit de un avocat ungur din Bistriţa, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara şi, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurînd :

— Chelner, plata !

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde ! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai cînd începe să vie lume mai bună.

Judecătorul îşi roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea şi avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deşi numai în coada ochiului. Pe urmă se aşeză la o masă aproape, tocmai în faţa învăţătorului, continuînd a se întreţine cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simţea că privirea judecătorului îl sfredeleşte. Nemaiputînd-o suferi, îşi luă inima în dinţi şi se uită drept în ochii vrăjmaşi, plecînd apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeaşi căutătură rece.

Şi pe cînd dînsul se perpelea astfel, Titu cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă... Vorbele lui răsunau în urechile bătrînului ca un bîzîit obositor.

Peste cîteva minute judecătorul puse uşor mîna pe braţul avocatului, ca să-l întrerupă, şi apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale dar pe atît mai pătrunzătoare :

— Ştii că ştiu tot, domnule Herdelea ! Tot ! Absolut tot !

— Cum ? întrebă învăţătorul, năucit de spaimă.

— Ia, te rog, nu te mai preface ! Din capul locului am bănuit că numai opera dumitale poate să fie... Ei, acuma ştiu că nu m-am înşelat în bănuiala mea... Fireşte, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd dumneata mă calomniai la minister şi umblai să-mi zdrobeşti cariera. A, desigur, nu face nimic... Dar nu înţeleg de ce ai fost laş şi m-ai minţit cînd te-am întrebat deunăzi ? Atîta curaj puteai să ai şi dumneata !

— Domnule judecător, trebuie să ştiţi... vă rog... O explicaţie sinceră, negreşit că va... Căci nu se poate astfel să... Vă rog foarte mult ! bîlbîi Herdelea foarte umil gîndindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului şi să-i ceară iertare ; dar limba de-abia i se mai mişca de frică şi sub asprimea privirii în care simţea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te mai osteni! Explicaţiile ai să le dai tribunalului... Sper că nu te aştepţi să fii cruţat, cum nici dumneata nu m-ai cruţat pe mine! Sper! zise judecătorul cu un rîs ciudat şi punînd iar mîna pe braţul avocatului ca să-şi urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului şi se ruşină văzînd umilinţa şi groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s-a întîmplat? întrebă de mai multe ori, trăgîndu-l de mînecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrînul rămăsese cu ochii ţintă la judecător, aşteptînd parcă să-i mai întîlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea şi teama, şi să-l îmblînzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca şi cînd pentru dînsul nici n-ar mai exista un Herdelea... În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul şi-i spuse grăbit, negustoreşte:

— A, domnul Herdelea!... Nici nu te văzusem... Avem ceva de vorbit împreună... De ce n-ai venit azi la proces?

Învăţătorul îşi croi în minte un răspuns, dar, pînă să deschidă el gura, avocatul îşi reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simţi o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încît i se păru că e apucat într-un vîrtej ameţitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase şi nerăbdătoare, „ce este, ce este?“ şi în acelaşi timp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din cînd în cînd de glasul judecătorului, atît de cunoscut şi atît de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o în-

făţişare desperată şi cu nişte ochi arşi de întrebarea: „Ce vreţi cu mine? Ce vreţi? Ce vreţi?“ Vîrtejul însă vuia neîncetat în creierii lui.

Într-un tîrziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru şi lumea parcă reintra în făgaşul ei obişnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mîncări şi băuturi, băteau fîşii largi de lumină albă primăvăratecă, înseninîndu-i sufletul. Acum toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crîmpeie de convorbiri, rîsete zgomotoase, strigăte flămînde şi zăngăniri de farfurii şi de tacîmuri... Şi la masa lui, lîngă Titu, se aşeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată şi compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat... Ai intrat în belea mare cu dînsul... Şi e o fire cîinoasă care nu iartă!

Atît Herdelea, cît şi Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule?... Foarte rău! Foarte rău! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puţine cheltuieli... Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet şi că fug de o înţelegere cinstită, deşi sentinţa o am în geantă, totuşi îţi propun să...

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitaţie — toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitaţie se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe preţul ce-i mai datorează Herdelea,

fără a ridica însă nimic din casă, iar învăţătorul va iscăli o poliţă nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces şi de licitaţie.

— Ei, şi ca să vezi ce inimă am, stabilim ziua sechestrului pentru după Paşti, joi, să faci şi dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi şi alte afaceri în Armadia, aşa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele... Termenul de licitaţie îl vom fixa atunci... Aşa ! Aide, dă mîna ! Ne-am înţeles, va să zică... Aş mai zăbovi, dar după-prînz, la cinci, am o licitaţie în Bistriţa, de la care nu pot lipsi... Va să zică joi după Paşte, pe la nouă dimineaţa... Din partea mea poţi fi liniştit ! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înţeles ca mine... Ei, la revedere pe joi !... Dînsul e fiul dumitale ? Îmi pare foarte bine !... La revedere !...

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreţia avocatului, care, dacă voia, îl putea face de ruşine tocmai în ajunul nunţii Laurei, vînzîndu-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine aşa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzînd descurajarea tatălui său şi înţelegînd acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade... Cum îl cheamă, tată ?

— Cum, tu nu-l cunoşti pe Lendvay ? zise Herdelea, adăogînd apoi cu o teamă aproape copilărească : Sechestru, licitaţie... vai de capul meu ! Ce-o să zică mă-ta ? Ce-o să zică Laura ?

— Adică, cum, ce-o să zică ? strigă tînărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi ruşine să mai zică ceva ?... Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma, dacă nu pentru ele ?... Ori crezi că-s aşa de proaste să nu priceapă nici atîta ? Mă mir că te mai gîndeşti la ele... Apoi parcă cine ştie ce lucru mare-i un sechestru şi o licitaţie de formă ! Că doar ţi-a spus, şi de zece ori, că sînt numai de formă...

Mergînd spre casă cu Titu, învăţătorul îşi mai uşură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plîngerea lui Ion şi că desigur chiar Ion l-a pîrît că i-a făcut-o!

— E o canalie şi Ion, fireşte ! zise Titu din ce în ce mai însufleţit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decît că tatăl său e un martir al iubirii pentru ţăranul român. Dar ce are a face, tată ! Trebuie să fii mîndru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s-a întîmplat să fie un mişel... E o faptă superbă !

— Dar tu nu-ţi închipui ce urmări grele poate să aibă ! gemu bătrînul puţin mai îmbărbătat, gîndindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie" şi „tribunal".

— Cu cît vor fi mai grele, cu atît te vei ridica mai sus în stima tuturor ! zise tînărul invidios că nu este el în locul învăţătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscăliţa şi fetele, auzind de sechestru şi de licitaţie, se aşternură pe bocete şi vaiete că ruşinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle şi să-i întoarcă spa-

tele... Ca să arate cît sînt de convinse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuară în ziua aceea lucrul la trusou, lăsînd în mașina de cusut un cearceaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monograma ei brodată frumos într-un colț. Titu se sili toată după-amiaza și toată seara să le explice că sînt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și Laura nu se liniști decît zicîndu-și că ea nu va mai fi aici să-i crape obrajii de rușine cînd vor veni cu toba să pîngărească salonașul în care și-a țesut ea visurile ei de fată... Firește că în asemenea atmosferă nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent și cu amenințările judecătorului, deși tînărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Avînd acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Pînă una alta însă trebuia să vadă mai de aproape de școală, căci se putea lesne întîmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Rîvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puțin gîndurile mohorîte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paștilor, se opri o caleașcă falnică în fața școlii. Era

subinspectorul Horvat care înadins venise așa de tîrziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetînd tot, ascultînd pe toți copiii, încurcîndu-i numai pe ungurește și strîmbîndu-se urît dacă nu-l înțelegeau... În sfîrșit iscăli jurnalul-program și spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai serios... Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dînsul în goană, vrînd să inspecteze în aceeași zi și școlile din Jidovița și din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mînă, își făcu cruce cînd nu-l mai văzu și murmură amărît:

— O, bată-te mînia lui Dumnezeu, că acru mai ești! Oftă, dădu drumul copiilor și porni spre casă cu capul în pămînt.

„Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! se gîndi dînsul abătut. Numai cinci ani... numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume... Din pensioara mea voi trăi și eu omenește cu baba, că pînă atunci poate să se așeze și copiii, dacă o vrea Atotputernicul."

El, care-și bătea joc de dăscălița pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, cînd nevoile și neplăcerile se țineau de dînsul ca scaiul de oaie, își punea toată nădejdea în puterea cerească și-și întărea inima înălțîndu-și cugetul fierbinte și umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe cînd Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în

casă cu Ion, cu o înfăţişare foarte fericită, răspîndind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învăţătorului rămase trăsnită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuşi surorilor lui şi apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea şi că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum şi purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscăliţa, tremurînd de mînie şi scăpărînd scîntei din ochi, se năpusti asupra lui :

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloşiile pe care le-ai făcut învăţătorului, mai îndrăzneşti să ne treci pragul !

Ion însă nu se sfii de loc şi zise liniştit şi supus, dar cu aceeaşi faţă mulţumită :

— Amu iertaţi-mă !... Zău, doamnă, iertaţi-mă...

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ţi-ai bătut joc de noi cum ţi-a plăcut ! strigă doamna Herdelea. Cît te-am ajutat noi şi te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulţumire te-ai dus şi ne-ai vîndut ca Iuda !

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăşi mai cald. A trecut... Toate au trecut... Cîte-am păţit şi-am pătimit eu, numai Dumnezeu le ştie... Am greşit, văd bine, dar...

— Greşeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniţă şi să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani ! îl întrerupse învăţătorul care, mai moale ca toţi, se şi îmblînzise puţin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat... Nu-ţi fie frică, domnule învăţător ! Am să stau eu în temniţă oricît, un an, zece, dar dumitale n-are să ţi se smintească nici un fir de păr ! Credeţi-mă şi pe mine astă dată !... Că azi sînt şi eu fericit, domnule învăţător ! Amu am pămînt, am de toate... Amu numai sănătate să-mi dea Domnul !

— Să-ţi fie de bine ! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-şi că învoiala dintre Ion şi Vasile s-a făcut în urma intervenţiei lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rînd spre fiecare din casă parc-ar fi cerut ajutor, dar toţi tăceau întunecaţi. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă :

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învăţător şi doamnă !... Am venit să vă spun că nu mă mişc de-aici pînă nu-mi făgăduiţi că mă cununaţi dumneavoastră !

Toată familia protestă într-un singur glas, deşi toţi fură mişcaţi de rugămintea ticălosului. Titu, care pînă atunci se făcuse că citeşte spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puţin nasul, se uită la dînsul şi se miră cît era de schimbat la faţă. Părea mai smead şi mai hotărît. Pielea i se lipea şi lucea pe umerii obrajilor, iar în ochi avea o lumină mîndră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că năşitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai şi el are sarcini multe cu nunta domnişoarei, că de ce nu-l cunună popa... Dar Ion se

jură că mai bine strică toată învoiala, decît să se gîndească la alţi naşi, îl încredinţă că nu trebuie să cheltuiască nici un ban şi în sfîrşit stărui atît de mult şi atît de călduros încît învăţătorul fu nevoit să primească :

— Bine, Ioane, bine... S-o facem şi pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine şi de puţină recunoştinţă am avut parte... Dar poate de aici încolo să fim mai norocoşi !

Ion, plecînd, sărută mîna, întîi domnului ş-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dăscăliţă să zică mai potolită :

— E mare ticălos, dar cel puţin are inimă bună, săracul !

6

Titu iar păţea ca odinioară : umbla după Roza şi n-o putea întîlni. Doar că azi parcă nu mai era atît de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoţie stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea. Dorea chiar s-o nemerească, de s-ar putea, într-o clipă cînd să fie şi Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidoviţa şi bătu la uşa în faţa căreia îi tremurase inima de fericire de atîtea ori. Găsi pe Roza singură, plîngînd, într-un halat murdar de stambă, cu părul vîlvoi. „Asta să fie femeia pe care am iubit-o

cu atîta patimă acum abia două luni ?“ se gîndi dînsul, sărutîndu-i mîna foarte jenat.

Stătu încurcat cîteva clipe, iar femeia plînse mai cu foc, parcă, revărsîndu-şi durerea în faţa lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decît o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, şi-şi zicea într-una uluit : „Şi ce frumoasă mi se părea atunci !“

Apoi doamna Lang îi spuse printre şiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită fiinţă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas şi pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin şi, ducîndu-se la şcoală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineaţa de la un chef din Armadia. A trimis după el şi l-a aşteptat aproape un ceas pînă ce l-a deşteptat ea şi l-a momit să se îmbrace şi să plece la datorie. Dar cum l-a văzut, subinspectorul l-a şi mirosit că-i beat şi nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunîndu-i să se considere suspendat şi să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învăţămînt.

— Ce-o să ne facem acuma ! urlă Roza frîngîndu-şi mîinile. Unde să ne ducem ? Şi bietul Lang... bietul Lang ! Dumneata ştii ce suflet nobil are şi cît e de bun !... N-a zis nimic, nu s-a plîns nimănui, dar eu văd cum suferă... O, Doamne, Doamne ! Spune dumneata dacă asta e dreptate !

Îi zicea „dumneata" și Titu simțea că așa se cuvenea și parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Îi spuse cîteva cuvinte banale de încurajare și vorbind se gîndea: „A murit o femeie!... s-a stins o iubire în sufletul meu... Sau poate că nici n-a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei m-ar durea... Nu, nu, n-a fost iubire... Un foc de paie... N-am iubit-o și nu m-a iubit, și cu toate acestea ne-am strîns în brațe, ne-am jurat credință, ne-am mințit... Ridicol! Ridicol! Ridicol!"

Îi venea chiar să-i trîntească și ei cuvîntul acesta, drept mîngîiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situația care i se părea mai mult plicticoasă decît tristă. Lang era beat și zîmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii:

— Ai auzit ce mi-a făcut măgarul?... Ha, ha, și crede el că m-a turtit pe mine!... El, pe mine!... Ce idiot!... Bah, un hoț, o canalie, un mizerabil... gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur!... Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu? Aide, dă-ne un păhărel!... Vivat, Titule! Trăiască victimele, jos călăii!

Cînd spuse Titu acasă ce-a pățit Lang, doamna Herdelea zise cu dispreț:

— El ca el, vai de zilele lui... Dar ea-i o blestemată fără pereche... Dacă a fost ea în stare să se țină pînă și cu practicantul notarului... Ți-e și scîrbă!

Titu se roși ca și cînd i-ar fi șfichiuit obrajii cu un bici de foc: „Va să zică în vreme ce eu o purtam în suflet și în visuri, ea..."

7

În ziua cînd veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele și doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte privitoare la nunta Laurei și să ia de la tipografie invitațiile tipărite pe hîrtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, de altfel, isprăvi toată afacerea în cîteva minute, încît Titu se prăpădi de rîs seara, cînd femeile se înapoiară din Armadia frînte de oboseală.

Înfrigurarea nunții stăpînea de-acuma toată casa... Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăși Laura și o făcuse o minunăție. Încercînd-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap pînă în clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atît era Laura de frumoasă într-însa... Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile și hainele împrăștiate pe toate mobilele și prin toate colțurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea și trase la hotel în Armadia, dar stînd de dimineață pînă seara în Pripas, neclintit pe lîngă Laura. Amîndoi erau foarte mișcați și vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremoniile care le vor da dreptul să nu-și mai ascundă iubirea în fața nimănui.

Laura slăbise puțin, dar așa îi ședea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veșnic umezi și strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-au părăsit-o și se simțea mulțumită văzînd pe Pintea

alături de ea. Îi tremura inima ca sub o mîngîiere blîndă. „Mi-e drag ! se gîndea dînsa înduioşată. Sărăcuţul ! Şi cum nu-l puteam suferi odinioară ! Mare neroadă am fost !"

Ghighi, băgînd de seamă că-i face plăcere, îi repeta într-una că o invidiază.

— Spui adevărat, Ghighiţă ?... Crezi tu că voi fi fericită ?

— O, cît aş vrea să fiu în locul tău ! minţea Ghighi care, în sufletul ei, nu înţelegea cum poate să ia o fată frumoasă şi rară ca Laura pe un omuleţ care nu ştie nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant şi aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărţea cu el, după ce muşca din fiecare cu guriţa ei, încît îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăţi.

În ajunul nunţii însă George veni cu nişte daruri care îi uimiră pe toţi : un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca nişte vîrfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, şi un colan de platină cu o cruciuliţă de aur avînd la fiecare capăt cîte-o steluţă de smaragd.

— Pupă-l ! strigă învăţătorul văzînd bogăţiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea ţintită locului, o luă de mînă şi îi făcu vînt în braţele mirelui, îndemnînd-o cu însufleţire : Pupă-l, Laura, n-auzi ?... Pupă-l !

În dimineaţa cununiei sosiră părinţii lui George şi fraţii lui mai mici, Marcu şi Vasile. Ceilalţi, fiind împrăştiaţi prea departe prin lume, n-au putut veni, dar

toţi au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poşta din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amîndoi fraţii mirelui îndrăgiră pe Laura şi făcură curte Ghighiţei, încît ea îi găsea mult mai drăguţi ca pe George.

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mîna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea bătrînilor" un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. Tot atunci Titu dărui lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toţi se gîndesc numai la mireasă... Ei bine eu m-am gîndit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa ! vorbi dînsul mîngîind pe Laura.

Ghighi se porni pe plîns văzînd că numai ea n-are ce să le ofere, pînă ce noul ei curtezan şi cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preţ şi anume cîte o sărutare miresei şi mirelui, sau dacă i-e ruşine, poate să le dea pe amîndouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui.

În Jidoviţa, notarul Stoessel primi pe distinşii nuntaşi cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfîrşit îşi îngădui să ţie şi un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cinstea să împreune cu articole de lege două inimi atît de tinere şi pline de speranţe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau lăudînd frumuseţea şi gingăşia Laurei, dar

și înfățișarea simpatică a lui George. Rochia miresei stîrni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mișcate păreau Elvira Filipoiu și Lenica Spătaru, ele fiind și domnișoare de onoare.

Șase preoți, între ei și Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe și armadienii neînțelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrîn, le binecuvîntară legătura, iar corul studenților cîntă pacă mai mișcător ca întotdeauna. Cînd protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica ; mireasa însă rosti un „da“ atît de mititel și de timid, parcă i-ar fi fost rușine să n-o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putut stăpîni și izbucni într-un hohot de plîns, ceea ce înduioșă pe toți și făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puțin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă puțintel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric și unde se adună toată domnimea din America și împrejurimi. Mireasa zăbovi puțin pînă se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, și o pălărioară foarte drăgălașă, căci era hotărît ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriți să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămînă, săptămîna de miere... Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roși pînă-n vîrful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneți îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mîncările și băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistrița le sporea amîndurora emoția.

Apoi George șopti ceva Laurei și amîndoi se ridicară. Lăutarii intonară un marș nupțial care-i petrecu pînă jos în stradă unde-i aștepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar de-acolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc în lacrimi. Fiindcă Ghighi plînsese cîte puțin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vreun sfert de ceas, urmînd la rînd Herdelea și Titu, apoi familia Pintea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui... Și tot timpul țiganii cîntau marșul nupțial, pe cînd sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura și asculta muzica.

În sfîrșit mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fîlfîiră în vînt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun !... Să ne scrieți !... De pretutindeni !... Negreșit !... Adio !...

Trăsura se depărtă și se micșoră repede. Într-însa o batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și batista... Rudele se întoarseră la mosafiri... Începură toasturile, urmară glumele și veselia pînă ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademeni tineretul... Mîndru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unii, zîmbind cu alții, căutînd să

vadă pe toţi mulţumiţi. El era azi omul cel mai fericit de pe pămînt. Ziua de mîine cine ştie ce-o mai aduce. Grijile şi necazurile sînt veşnice, pe cînd fericirea e atît de nestatornică...

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriţi alerga grăbită, trecu iute prin Jidoviţa şi se îndreptă spre Pripas. Laura şedea buimăcită, cu ochii drept înainte neîndrăznind să se uite la „bărbatul" ei. Inima i se topea într-o tristeţe nelămurită. Vedea cum rămîn în urmă rîpile, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereţii ei, care i-au fost atît de dragi şi pe care îi părăseşte acuma poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna şi parcă-i zicea adio, mut şi totuşi înţelegător... George i se părea mai străin ca oricînd şi se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină şi necunoscută, lăsînd aici lumea care o iubea şi pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoşată : „Cine-i străinul acesta ?"

În Pripas opri trăsura în faţa casei părinteşti. Coborî şi făcu cîţiva paşi în ogradă, privind însetată pereţii albi cu ferestrele speriate şi coperişul cîrpit icicolo cu şindrilă nouă, ca şi cînd ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Cîinele casei se gudură la picioarele ei şi-i linse vîrful pantofilor, parcă ar fi simţit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mîncare. Laura îl mîngîie ca pe un prieten şi şopti cu genele umede :

— Adio, Hector, adio... Acuma plec...

Apoi trăsura porni înainte. Peste cîteva clipe casa

nu se mai vedea. În porţi ţăranii cunoscuţi se uitau miraţi după domnişoara care se duce cine ştie unde, scoteau pălăria şi rosteau urări pe care ea nu le auzea...

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuţa, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăştiat între dealuri, ascuns sub o pînză străvezie de fum albăstrui. Apoi îşi îndreptă privirile numai înainte... Şoseaua albă, şerpuitoare, se zvîrcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi şi sufletul ei atît de încărcat încît îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereţii... Atunci însă simţi cum îi cuprinde mijlocul un braţ ocrotitor şi atingerea aceasta i se păru blîndă ca o alinare şi ca o tovărăşie în singurătatea ce o înconjura. Întoarse faţa spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înflori un zîmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujoraţi.

— Te iubesc ! murmură bărbatul, strîngîndu-i mai puternic mijlocul.

Cuvîntul răscoli adînc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dîndu-şi seama acum că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atît de dragă şi poate mai bună decît aceea care a rămas în urmă. Şi buzele ei răspunseră încrezătoare :

— Te iubesc !

8

Din clipa cînd Vasile Baciu, în fața pețitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beție de fericire și de încredere. Era atît de plin de sine însuși încît se gîndea numai la pămînturile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petec de pădure, și habar nu mai avea nici de Vasile și mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ținut de zestre... Doar cînd îi pomenea numele cineva, își aducea aminte că și ea mai este pe lume, și se încrunta ușor.

În schimb Ana nu se gîndea decît la dînsul. Uitate erau rușinea și bătăile și suferințele. Ea nu știa nici de planuri, nici de vicleșuguri... Sufletul ei dornic de iubire aștepta împlinirea visului ca o mîntuire și gura ei șoptea numele lui cu aceeași nerăbdare plăcută ca și în nopțile bune de odinioară.

Nunta ținu trei zile, după obicei... Sîmbătă porni tot alaiul, în căruțe, la notar, în Jidovița. În frunte călăreții pocneau mereu din pistoale, pe cînd în căruța întîi lăutarii își frîngeau degetele cîntînd și totuși nu se auzea decît grohăitul gordunei. Apoi venea o căruță cu mirii și cu druștele, apoi o brișcă cu nașii avînd pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruță cu părinții mirilor și cîteva fețe mai spălate, în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi și fete ce chiuiau și se zbenguiau.

De-abia acum înțelese Ion că împreună cu pămîntul trebuie să primească și pe Ana și că, fără ea, n-ar

fi dobîndit niciodată averea. Nu mai schimbase cu ea nici o vorbă de cîteva luni. I se părea o străină și nu-i venea să creadă că în pîntecele ei se plămădește o ființă din sîngele lui... O privea și se mira c-a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plîns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenușii, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea și mai urîtă. În aceeași vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana și-o alesese drușcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaș. Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strîns-o în brațe astă-toamnă și mai înainte, cît i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era rușine că acum se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un rîs prostesc și nu-și putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna cînd se mărita vreo fată din sat, deoarece își zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pîntecele miresei, zîmbi și zise neoficial :

— Văd că v-ați grăbit... Nu face nimic, să fie cu noroc !

Ion rîse cu poftă, ca şi ceilalţi bărbaţi, dar îndată îşi luă seama şi, părîndu-i-se că notarul a vrut să-şi bată joc de urîţenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pămînt, stăpînindu-se anevoie să nu izbucnească într-un rîs zburdalnic. Coborînd din cancelarie şi pe cînd în curte trosneau pistoalele, Ion se gîndi deodată : „Adică ce-ar fi oare dacă aş lua pe Florica şi am fugi amîndoi în lume, să scap de urîţenia asta ?"

Dar tot atît de repede îi veniră în minte pămînturile şi adăogă în sine cu dispreţ : „Şi să rămîn tot calic... pentru o muiere !... Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin ?"

Belciug, nădăjduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deşi faptul că cununau soţii Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că şi popa s-a uitat batjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospăţul era la socrul cel mic. Cîteva vedre de rachiu îndulcit răscoliră curînd veselia oaspeţilor. Urările şi chiuiturile se încrucişau şi se ciocneau în aerul îngroşat de mirosuri grele. Vasile Baciu se îmbătă cel dintîi, încîntat că i s-a împlinit planul, strigînd într-una ginerelui său cu un glas ciudat şi trăgînd şiret cu ochiul :

— Las că-ţi dau eu ţie pămînt... N-ai grijă... Îţi dau, îţi dau !...

Starostele nunţii, Macedon Cercetaşu, vorbea numai în versuri, cum şade bine unui staroste isteţ, amestecînd

însă în toate nepreţuitele lui comenzi milităreşti... În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii îşi alungau oboseala cu rachiu... Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată pînă-n genunchi şi cu un linguroi uriaş în mînă, umbla printre mesele încărcate, lăudîndu-şi mîncările şi chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mîndră că era soacră mare, se îmbătase tun. Naşii veniră la ospăţ împreună cu Titu şi Ghighi, şi vorbiră mult despre Laura cu fruntaşii ce-i înconjurau, ciocnind totuşi în sănătatea mirilor şi spunînd tuturor că tinerii sînt foarte potriviţi şi o să trăiască bine.

Pe la miezul nopţii urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi ţinu locul druşca întîi, adică Florica. Mirele o învîrti de cîteva ori voiniceşte şi apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hîrtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toţi oaspeţii, pe rînd, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima şi punga... În vremea aceasta Ana şedea pe laviţă, ruşinată că n-a putut juca ea, geloasă puţin că Ion ar fi strîns pe Florica mai tare ca ceilalţi şi totuşi mulţumită, plutind parcă într-un nour de fericire atît de mare că se simţea răsplătită pentru toate suferinţele.

Cînd se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o someşană piperată, în care se amestecară bătrînii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica şi în vălmăşagul asurzitor se pomeniră curînd aproape de uşă, unde era mai întuneric. Nu deschisese gura nici unul din ei ; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi ; el însă fierbea şi-şi încleştase degetele în şoldurile ei pline, ui-

tînd de tot de Ana, închipuindu-şi că Florica e mireasa lui... Deodată apoi îi şopti răguşit, cu ochii înflăcăraţi :

— Numai tu mi-eşti dragă în lume, Florică, auzi tu ?... Auzi ?

O strînse năvalnic la piept, crîşnind din dinţi încît fata se spăimîntă şi se uită ruşinată împrejur.

În aceeaşi clipă Ana tresări ca muşcată de viperă. Simţi că nădejdile ei de fericire se risipesc şi că ea se prăvale iar furtunos în aceeaşi viaţă nenorocită. Se porni deodată pe plîns amar care să-i alunge presimţirile nemiloase... Cine ia însă în seamă lacrimile unei mirese... Ion, aşezîndu-se mai tîrziu lîngă ea, îi zise nepăsător :

— Amu ce te mai boceşti ? Că doar nu mergi la spînzurătoare...

— Norocul meu, norocul meu ! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cît s-o fi strîns ! întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plînsul ei, uitîndu-se lacom la farfuria cu bani pe care naşul îi număra a doua oară, ca să nu se întîmple vreo greşeală.

Ziua a treia ospăţul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acum cu lada de zestre, urmată de atîta amar de vite şi galiţe că de-abia încăpeau în ograda Glanetaşului.

Vasile Baciu era vesel ca şi cînd ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simţindu-se biruitor, şi-şi zicea mereu mai mulţumit : „Stai, melenaşule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baciu !"

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024